

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

WILLIAM FAULKNER'IN DÖŞEĞİMDE ÖLÜRKEN ROMANI İLE ADALET
AĞAOĞLU'NUN ÖLMEYE YATMAK ROMANININ PSİKANALİTİK KURAM
AÇISINDAN İNCELENMESİ

TEZİ YAZAN
Funda KURT

Danışman : Doç. Dr. Elmas ŞAHİN
Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Murat Devrim DİRLİKİYAPAN
(Bilkent Üniversitesi)
Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Begüm KURT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERSİN / NİSAN 2019

ONAY

T.C
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ' NE

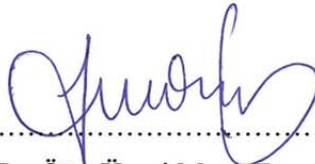
201611019 numaralı öğrencimiz olan **Funda Kurt** tarafından hazırlanan “**William Faulkner’ın Döşegimde Ölürken Romanı İle Adalet Ağaoglu’nun Ölmeye Yatmak Romanının Psikanalitik Kuram Açısından İncelenmesi**” başlıklı bu tez çalışması jüri üyelerimiz tarafından oy birliği ile **Türk Dili ve Edebiyatı** Anabilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Üniv. İçi – Jüri asıl Üyesi - Tez Danışmanı - Jüri Başkanı: Doç. Dr. Elmas ŞAHİN

Üniv. İçi – Jüri asıl Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Begüm KURT

Üniv. Dışı - Jüri asıl Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Murat Devrim DİRLİKİYAPAN
 (Bilkent Üniversitesi)

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

24/04/2019

Doç. Dr. Murat KOÇ
 Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’ndaki hükümlere tabidir.

İTHAF

Sevgili Annem'e Büyük Bir Özlemle...

ETİK BEYANI

Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

24/ 04/ 2019

Funda KURT

TEŞEKKÜR

Öncelikle, bu tez çalışmamda bana yol gösteren ve büyük bir sabırla destekleyen tez danışmanım sayın Doç. Dr. Elmas Şahin'e teşekkürlerimi sunarım.

Tezin şekillenmesinde görüş ve önerileriyle katkı sağlayan sayın Dr. Murat Devrim Dirlikyapan ve sayın Dr. Begüm Kurt'a teşekkür ederim.

Hayatım boyunca her konuda arkamda duran babam Sabit Kurt'a büyük sevgisi, ilgisi ve sabrı için ne kadar teşekkür etsem azdır.

Tez çalışmam boyunca bana en büyük manevi destekleri veren teyzem Aysen Barak'a, kuzenim Tuğçe Barak'a, ablam Tuba Kurt'a, Tülay Kurt'a ve can dostum Şerife Kadem'e emekleri ve gösterdikleri hoşgörülerinden dolayı sonsuz teşekkür ederim.

24/ 04/ 2019

Funda KURT

ÖZET

WILLIAM FAULKNER'IN DÖŞEĞİMDE ÖLÜRKEN ROMANI İLE ADALET AĞAOĞLU'NUN ÖLMEME YATMAK ROMANININ PSİKANALİTİK KURAM AÇISINDAN İNCELENMESİ

Funda KURT

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Elmas ŞAHİN

Nisan 2019, 76 Sayfa

Sigmund Freud'un çalışmalarıyla temelleri atılan psikanalitik eleştiri, yazarın psikolojisini, yazarı yazmaya iten bastırılmış arzularını, bilinçdışı dünyasını ortaya çıkarmak, aynı zamanda eserlerini incelemek ve eserlerindeki kişilerin de davranışları altında yatan nedenleri açıklamak amacıyla uygulanmaktadır.

Türk Edebiyatından Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* adlı eseri ve Amerikan Edebiyatından William Faulkner'ın *Döşegimde Ölürken* isimli eserini psikanalitik duyarlılıkla bir bakışla inceleyerek iki eser arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları tespit etmeye çalışmak tezimizin amacını oluşturmaktadır. Yaptığımız tez çalışmasında psikanaliz kavramı, psikanalitik eleştirinin ortaya çıkışı ve yaratmanın bilinçdışı kaynakları çeşitli aydınların görüşlerinden yola çıkılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca çalışmada eserlerin daha iyi anlaşılması ve incelenmesi amacıyla iki yazarın kısa hayatı ve edebi kişiliklerine de değinilmiştir.

Bu tezin odak noktası, her iki eseri Freud'un bilinçdışı, id, ego, süperego, rüya analizi, savunma mekanizmaları, oidipus kompleksi gibi temel kavramlarıyla incelemek olsa da çeşitli kuramcıların görüşlerine de yer verilmiştir. Çalışmada her iki eserin kişilerinin davranış ve tutumlarından yola çıkılarak, bunların ardında yatan nedenler araştırmacılara ve okura sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bilinçdışı, İd, Psikanaliz, Psikanalitik Kuram, Sigmund Freud, William Faulkner, Adalet Ağaoğlu.

ABSTRACT**ANALYSIS OF WILLIAM FAULKNER'S NOVEL DÖŞEĞİMDE ÖLÜRKEN
AND ADALET AĞAOĞLU'S NOVEL ÖLMEYE YATMAK FROM
PSYCHOANALYTIC PERSPECTIVE****Funda KURT****Master's Degree, Department of Turkish Language and Literature****Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Elmas ŞAHİN****April 2019, 76 Pages**

The psychoanalytic criticism that has been based on Sigmund Freud's works is applied in order to reveal the psychology of the author, his suppressed desires that push the author to write it, his unconscious world and as well as to examine the Works and to explain the reasons underlying the behavior of the people in his works.

The aim of this thesis is to examine the similarities and differences between the two works that are from Turkish Literature Adalet Ağaoğlu's Ölmeye Yatmak and from American Literature William Faulkner's Döşegimde Ölürken, by examining with a psychoanalytic sensitivity. In this thesis study, the concept of psychoanalysis, the appearance of psychoanalytic criticism and the unconscious sources of creation have been tried to explain from the opinions of various intellectuals. In the study, the short life and literary personalities of the two authors are also mentioned in order to better understand and examine the works.

The focus of this thesis is to examine both works with basic concepts such as Freud's unconscious, id, ego, superego, analysis of dream, defense mechanisms, complex of oidipus, but views of various theorists are also included. In this thesis by based on the behavior and attitudes of individuals in both works, the underlying reasons are presented to researchers and readers.

Keywords: Unconscious, Id, Psychoanalysis, Psychoanalytic Theory, Sigmund Freud, William Faulkner, Adalet Ağaoğlu.

ÖNSÖZ

Psikanalitik edebiyat kuramı ve eleştirisi, edebiyat eserlerinin incelenmesinde kullanılan kuramlardan birisidir. Burada *Döşegimde Ölürlen* ve *Ölmeye Yatmak* adlı romanlar ele alınırken psikanaliz alanında ortaya çıkmış olan kavramlar kullanılarak incelenmeye çalışılmıştır. Her iki eser de psikanalitik kuram açısından incelenmeye elverişli romanlardır. Her iki roman da Freud'un psikanalitik çalışmaları sonucu ileri sürdüğü bilinçdışı, savunma mekanizmaları, rüya analizi, Oidipus kompleksi, id, cinsellik, bastırılmış duyguların dışa vurumu gibi pek çok kavramı açısından incelenmeye uygun bulunmuştur.

Eserlere yönelik inceleme yapılan bu çalışmada her iki romanın incelenmesinde faydalanılan psikanalitik yöntemin ne olduğuna açıklık getirilmeye çalışılmış ve başta Sigmund Freud olmak üzere çeşitli kuramcıların yaratmanın bilinçdışı etkileri konusundaki görüşlerine yer verilmiştir. Ayrıca çalışmada eserleri daha iyi anlamak ve inceleyebilmek açısından *Döşegimde Ölürlen* romanı yazarı William Faulkner ve *Ölmeye Yatmak* romanı yazarı Adalet Ağaoğlu'nun kısaca hayatı ve edebi kişilikleri okuyucuya aktarılmıştır. Çalışmanın devamında psikanalizin temel kavramlarından olan bilinçdışının roman kişilerindeki yansımaları incelenmiştir. Bunun dışında her iki romanda dürtüsel enerjinin kaynağı id ve yer değiştirme, bastırma, entelektüalizasyon, yadsıma gibi savunma mekanizmalarının izlerine de rastlanmıştır. Ayrıca roman kişilerinin Oidipus ve Aşağılık Komplekslerine, rüyalarının görünenin ötesindeki gerçek manalarına da yer verilmiştir.

Böylelikle bir Amerikan edebiyatı eseri ile bir Türk edebiyatı eseri arasındaki psikanalitik edebiyat kuramı bağlamında benzerlikler ve farklılıklar saptanmaya çalışılmıştır.

Çalışma konusunun belirlenmesinden çalışmanın son aşamasına gelene kadar bana yol gösterip benden bilgisini esirgemeyen tez danışmanım sayın Doç. Dr. Elmas Şahin'e teşekkürlerimi sunarım.

24/ 04/ 2019

Funda KURT

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No:
KAPAK	i
ONAY	ii
İTHAF	iii
ETİK BEYANI	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ	viii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xi
EKLER LİSTESİ	xii

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	1
1.3. Araştırmanın Önemi	1
1.4. Yöntem.....	2
1.5. Sınırlılıklar	2
1.6. Tanımlar.....	3

BÖLÜM II

2. KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Psikanalitik Edebiyat Kuramı ve Eleştirisi	4
---	---

BÖLÜM III

3. BULGULAR

3.1. William Faulkner'in Hayatı ve Edebi Kişiliği.....	15
3.2. Adalet Ağaoğlu'nun Hayatı ve Edebi Kişiliği.....	17

3.3. <i>Döşegimde Ölürlen Ve Ölmeye Yatmak</i> Romanlarını Psikanalitik Kuram	
Bağlamında İnceleme	21
3.3.1. Bilinçdışının Romanlardaki Yansımaları.....	21
3.3.2. Dürtüsel Enerjinin Kaynağı “İd”	27
3.3.3. Rüya Analizi	30
3.3.4. Savunma Mekanizmaları	38
3.3.4.1. Yer değiştirme.....	38
3.3.4.2. Bastırma	41
3.3.4.3. Entelektüalizasyon	42
3.3.4.4. Yadsıma/ İnkâr.....	43
3.3.5. Oidipus Kompleksi	45
3.3.6. Alfred Adler’in Aşâğılık Kompleksi	51

BÖLÜM IV

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. Sonuç	55
4.2. Öneriler	56
5. KAYNAKÇA	59
6. EKLER	63
7. ÖZGEÇMİŞ	64

KISALTMALAR

- A.g.e.** : Adı geçen eser
Akt. : Aktaran
ev. : Çeviren
S. : Sayfa

EKLER LİSTESİ

Sayfa No:

6.1. Etik Kurulu Onay Belgesi.....	63
------------------------------------	----

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu

Bu tezin konusu, William Faulkner'ın *Döşegimde Ölürlen* romanı ile Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* romanının psikanalitik kuram açısından incelenmesidir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Türk Edebiyatından Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* adlı eseri ve Amerikan Edebiyatından William Faulkner'ın *Döşegimde Ölürlen* isimli eserini psikanalitik duyarlıklı bir bakışla inceleyerek iki eser arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları tespit etmeye çalışmak tezimizin amacını oluşturmaktadır.

1.3. Araştırmanın Önemi

William Faulkner ile ilgili bugüne kadar Türkiye'de dokuz yüksek lisans çalışması yapılmış ve ikisinde *Döşegimde Ölürlen* adlı eser ele alınmıştır. Batıda ise tespit edebildiğimiz kadar yaklaşık 456 çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan yine yaklaşık 65'inde *Döşegimde Ölürlen* ele alınmıştır. Türkiye'de Yapılan çalışmalardan Ayla Yiğit'in (2016) "Kelimelerin yararı yok: William Faulkner'ın başlıca romanlarında bilinçaltı ve dil" adlı yüksek lisans tezinde Faulkner'ın *Ses ve Öfke*, *Ağustos Işığı*, *Absalom Absalom*, *Döşegimde Ölürlen* adlı eserleri anlatım teknikleri, bilinçaltı ve dil bağlamında Freud, Jung, Lacan ve Kristeva'nın bulguları dahilinde ele alınmıştır. Çalışmada *Döşegimde Ölürlen* adlı eserde, roman kişilerinin travmatik durumla baş etmek için geliştirdikleri psikolojik savunma mekanizmaları tespit edilerek dil ile ilişkisine değinilmiştir. Batıda yapılan çalışmalar da ise *Döşegimde Ölürlen* romanının psikanalitik açıdan bir incelemesine rastlanmamıştır.

Türk edebiyatının önde gelen kadın yazarlarından Adalet Ağaoğlu hakkında ise altısı doktora yirmi yedisi yüksek lisans olmak üzere toplamda bugüne kadar otuz üç çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan on yedisinde Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* adlı eseri ele alınmıştır. Bu çalışmalarda *Ölmeye Yatmak* adlı eser, kurgu, zaman, mekan, kişiler, tema, anlatıcı, anlatım teknikleri ile dil ve anlatım, siyasal düşünceler, ideoloji ve aile yapısı açısından incelenmiştir. Ayrıca kadın edebiyatı çerçevesinde, kadının aile

ve toplumda özgür bir birey olarak yer almaya çalışması, toplumsal, bireysel, ekonomik, eğitimsel, siyasal, ve cinsel kaynaklı sorunlarla mücadelesi yönünden ele alınmıştır. Fakat psikanalitik bir incelemeye rastlanmamıştır.

Her iki yazarla ilgili yapılan çalışmaların bazıları karşılaştırmalı edebiyat yöntemi ile inceleme şeklindedir fakat iki yazarın birbiriyle psikanalitik kuram ile incelenip karşılaştırılması yapılmamış olması beni bu çalışmayı yapmaya yönlendirmiştir.

1.4. Yöntem

Bu tezde William Faulkner'ın *Döşegimde Ölürlen* adlı eseri ve Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* adlı eseri psikanalitik edebiyat kuramı eleştirisi ve Sigmund Freud tarafından ortaya atılan psikanalitik yöntemin ortaya koyduğu temel kavramlar dâhilinde incelenip karşılaştırılacaktır.

Dört bölümden oluşan bu çalışmamın ilk bölümünde çalışmanın konusu, amacı, yöntemi ve sınırlılıklarına değinilmiştir. İkinci bölümde *Döşegimde Ölürlen* ve *Ölmeye Yatmak* adlı romanları incelerken kullanılan psikanalitik yöntemin ne olduğundan bahsedilmiştir ve başta Sigmund Freud olmak üzere çeşitli kuramcılarının yaratmanın bilinçdışı etkileri konusundaki görüşlerine yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde eserleri daha iyi anlamak ve inceleyebilmek açısından William Faulkner ve Adalet Ağaoğlu'nun kısaca hayatı ve edebi kişilikleri okuyucuya aktarılmıştır. Ayrıca bu bölümde psikanalizin temel kavramları ele alınarak her iki romanın incelemesi eserlerden örneklemelerle yapılmıştır. Buradaki amaç bir Amerikan edebiyatı eseri ile bir Türk edebiyatı eseri arasında psikanalitik edebiyat kuramı bağlamında benzerliklerini ve farklılıklarını saptamaktır. Bulunan benzerlik ve farklılıklar ise çalışmamın dördüncü bölümünde değerlendirilmiştir.

1.5. Sınırlılıklar

Bu çalışma, sanatçıya ve esere dönük olarak iki şekilde uygulanan psikanalitik eleştiri kuramının, sanatçıya yönelik daha önce yapılmış bir çalışma bulunması nedeni ile esere dönük biçimi ile sınırlandırılmıştır.

1.6. Tanımlar

Psikanaliz: Kelime anlamı olarak ruhsal çözümleme demektir. “Psikanaliz bir sağaltım yöntemi olmasının yanında, bir ruhbilimsel kuram ve başka yoldan ulaşılması neredeyse olanaksız olan zihinsel süreçlerin inceleyen bir tekniktir.” (Taşkın, 2009, s. 1-7) Psikolojinin temelini destekleyen bir alt daldır.

Ruminasyon: “Tekrarlayıcı bir biçimde düşüncelerin zihinde dönüp durması, zihinsel geviş getirmek” anlamına gelmektedir.” (Karatepe, 2010, s. 6)

Obsesyon veya saplantı: “Yineleyici, sıkıntı yaratan, kişinin yanlış ve saçma olduğunu bildiği düşünce, dürtü ya da hayallerdir. Kompulsiyon (zorlantı) ise genelde bir obsesyona mani olmak için belli kurallarla yapılan hareketler veya zihinsel eylemlerdir.” (Bayar&Yavuz, 2008, s. 185)

Özdeşim: “kendisi için model oluşturan bir kişinin değerinin kişiliğinin bir parçasını kendi kişiliğinin bir parçası yapma sürecidir.” (Taymur, Boratav, 2013, s. 338)

Libido: Cinsel uyartı alanında ortaya çıkan süreçler ve dönüşümler için bir ölçü olabilecek nicel olarak değişebilen bir güçtür.(Freud S. , 1997, s. 130)

BÖLÜM II

2. KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Psikanalitik Edebiyat Kuramı ve Eleştirisi

Psikanaliz Sigmund Freud'un çalışmaları sonucunda gelişmiştir. Freud'un ruhsal hastalıklara olan ilgisinin artması ve dolayısıyla psikanaliz ile ilgili görüşlerinin temellerinin atılması ruhsal hastalıkların hipnoz yoluyla tedavi edilebileceğine inanan Nörolog Jean-Martin Charcot ile tanıştığı döneme rastlamıştır. Freud, bu dönemde Charcot'nun kliniğinde gözlemlediklerinden sonra, histerinin üzerinde çalışılması gereken bir patolojik durum olduğuna inanmaya başlamış ve histeri belirtileri gösteren hastaları incelemeye koyulmuştur. Ancak, Freud'un bu çalışmalarının bir kurama dönüşmesindeki etkenlerin bir diğeri de arkadaşı Dr. Joseph Breuer olmuştur. Freud'un histeriye olan ilgisinin farkında olan Breuer, ona eski bir hastası olan Anna O. vakasından bahsetmiştir. Freud, bu vakada ortaya çıkan durumlar nedeniyle histeri üzerinde cinselliğin rolü olduğuna inanmış ve psikanaliz ile ilgili çalışmalarını bir kuram haline getirme yoluna girmiştir.

Freud, hastalarını uyanırken, düşünce düzenini ve ahlak kurallarını gözetmeksizin özgürce konuşmaya yöneltti. Bu yöntemle hastalar içsel engellerini yenebiliyor, unutulmuş anılarına inebiliyor ve giderek sorunlarını açıkça tartışabilir bir duruma geliyorlardı. Bu yeni yöntemle serbest çağrışım, bu yöntem aracılığıyla hastaların, içsel dünyalarına inerek kendilerini daha iyi tanımları ve daha sağlıklı bir uyum düzeyine erişebilmelerine olanak sağlayan ilkelere de psikanaliz adı verildi.(Gençtan, 1998, s. 18-19)

Psikanaliz ile şekillenmeye başlayan serbest çağrışım yöntemi uygulanan hastaların, sürekli rüyalarına göndermede bulunmaları Freud'u bilinçdışının işleyişinde rüyaların önemi üzerinde çalışmaya yöneltmiştir. Freud için rüyalar, bilinçdışı ortaya çıkarmaya giden kral yoldur. Freud, rüyaları bilinçdışı faaliyetlerin işleyişlerini anlamak için kullanmıştır. "Freud'a göre rüyaları koşullayan, onları yapılandıran temel öge, ruhsal dünyamız ve oradan gelen uyaranlardır."(Sunat, 2010, s. 248) Onun için rüya, yaşantıda doyuma ulaşamamış arzuların, düşlemsel olarak doyuma ulaşmasına

olanak sağlayan bir süreçtir. “*Düşlerin Yorumu*” (1900) adlı eserini de bu açıdan “hayatında yaptığı en büyük keşiflerden biri olarak değerlendirmiştir.”(Freud, 2015, s. 19) Bu eserinde rüyaların bilinçdışı arzulara doyum sağlamayı hedeflediğini savunmuştur. Bu sonuca hastalarından elde ettiği verilerin yanında kendi rüyalarını yorumlayarak da ulaşmıştır. Freud’a göre düşün oluşumunda üç kaynak önemlidir; çocukluk döneminden gelen bilinçdışı malzeme ve bedene ilişkin fizyolojik unsurlar, günün kalıntıları; ama rüyaların asıl içeriğini oluşturan öge “baskılanmış olan bazı durumlara ilişkin bilinçdışı anılar”(Cebeci, 2015, s. 297)dır. Freud’a göre anlatılan rüyada, bir görünen muhteva, bir de gizli muhteva mevcuttur. “Görünen muhteva sathi olarak ne anlatılmış ise odur. Gizli muhteva ise, bu sathi hikâye arkasında gizlenen manalardır.”(Freud, 2015, s. 22) Rüyalarda salt görünenler günlük yaşanan olaylarla ilgilidir ve kendisini ilk bakışta ele vermez. Fakat asıl görünen ve hatırdaki kalan rüyaların altında gizli bir arzu vardır. Rüyaların yorumlanması işte bu gerçek arzunun ortaya çıkarılmasıdır.

Rüyaların oluşum sürecinin temel kavramlarından biri rüya sansürüdür. Birçok rüya ego savunma mekanizmaları sayesinde gerçek manasını gizlemektedir. Gün boyu kişinin bilinç alanı dışında tutulan bilinçdışı duygu, düşünce ve arzular uyku esnasında - sansür mekanizmasının gevşemesiyle- biçim değiştirerek ortaya çıkmaktadır. Uykuda bilinçdışı zihinsel faaliyetler kişiyi uyandıracak düzeyde yoğunlaştığı için rüyadaki asıl mana maskelenmektedir. Bu maskeleye sayesinde kişi uykusuna devam edebilir. Yani kişi bilinçdışı zihinsel faaliyetlerinin ortaya çıkıp uyanacağı yerde rüya görmeye başlar. Böylelikle hayali olarak bir arzu gerçekleşmiş olur.

Freud, 1923’te *Ego ve İd* adlı çalışmasının yayınlanmasına kadarki, *Düşlerin Yorumu*’nu da kapsayan dönemde psişik aygıtı, “topografik kuram” ya da “birinci topik” adı verilen sınıflandırmaya göre ayırmıştır.(Arıkan, 2013, s. 17) Bu dönemde Freud, ruhsal aygıt kavramını, çeşitli zihinsel etkinliklerin bilince uzaklıklarının saptanmasını içeren bir bölümlenmeyle açıklama yoluna gitmiştir. Buna göre, ruhsal aygıtın bilinç, bilinçöncesi ve bilinçdışı olarak bölümlendiğini öne sürmüştür.

“Bilinç: Dış dünyadan ya da bedenin içinden gelen algıları fark edebilen zihin bölgesidir. Bedensel algıları, düşünce süreçlerini ve heyecansal durumları da kapsar. Bilincin içeriği, konuşma ya da davranışlarla çevreye iletilir.” (Gençtan, 1998, s. 26) Yani bilinç, kişinin zihninde var olan, bunların farkında olduğu yaşantı ve duyguları içerir. Bilinçöncesi ise belirli koşullar doğrultusunda, biraz dikkat ve çaba ile bilince çıkabilecek olanlardır. Bilinçdışı, kişinin bilincinin dışında gelişen yaşantı, düşünce ve

duyguları içerir. Freud, başlarda bilinçaltı (subconscious) ve biliçdışı (unconscious) kelimelerini dönüşümlü olarak kullanmıştır. İlk olarak Pierre Janet tarafından ortaya atılan bilinçaltı kavramı ruhsal alana ait, faydası olmayan ve unutilan anılarımızın depolandığı ancak bir hatırlama eylemi esnasında bilincin uzandığı belirsiz bir depo alanı olarak düşünölmüştür. “Bilinçaltı, dikkatimizi yoğunlaştırmadığımız algılarımızı, bazı otomatik hareketlerimizi, fikir çağrışımlarını, hatta üzerinde bilinçli olarak düşünmediğimiz halde bir anda olgunlaşmış olarak bilinç alanında bulduğumuz fikirlerimizi, vs. ilgilendirir.” (Tura, 2010, s. 53) Freud öncesi bilimin bu konudaki görüşü şu şekildedir: “Bu bilinçaltı dünyası tamamen pasif, bütünüyle eylemsiz, ömrü sona ermiş ve soyu tükenmiş bir yaşam, unutilmuş bir geçmiş ve bu nedenle günümüz zihinsel dünyasına herhangi bir etkisi ve katkısı olmayacak bir dünyadır.” (Zweig, 2018, s. 72) Freud, işe yaramayan anıların depolandığı bilinçaltı kavramına karşılık olarak bilinçdışını öne sürmüştür. Ona göre bilinçdışı “ruhsal yaşamın arka bahçesi ya da çöplüğü değildir, aksine sadece ufak bir parçasının bilincin aydınlık alanına ulaştığı ana maddenin ta kendisidir.” (Zweig, 2018, s. 72) Freud’a göre bilinçdışı eylemsiz ve ölü bir alan değildir. “Bilinçdışı toplum tarafından kabul edilmeyen arzuların bastırılması ve tamamen bilincin alanının dışında tutulması ile oluşur.” (Tura, 2010, s. 53)

Freud öncesi bilimin bilinçaltı kavramının eylemsiz ve pasif olduğunu iddia etmesine karşılık Carl G. Jung öyle düşünmemektedir. Jung, bilincin bilinçaltından ortaya çıktığını ve sürekli olmadığını belirtmiştir. Ona göre, “bilinç kesikli, kopuk kopuktur”. (Jung, 2001, s. 66) Jung’a göre insan hayatının bilinçli dönemleri toplansa yaşadığı sürenin ancak yarısına ya da yarısından daha azına ulaşır. Ona göre, gerçekten bilinçli olunan süreç çok azdır. Jung, bilince karşılık bilinçaltının kesiksiz ve sürekli olduğunu belirtmiştir. Ona göre, bilinçaltı varlığını daima sürdürmektedir ve “konuştuğumuz, yaşadığımız, okuduğumuz anda bile hiçbir şey sezinlememimize rağmen, bilinçaltı işlerliğinden bir şey kaybetmez”. (Jung, 2001, s. 67) Jung, bilinçaltını kolay anlaşılır olmadığı için “anlaşılır bilinçaltı olaylar, dolaylı anlaşılır bilinçaltı olaylar ve anlaşılmaz bilinçaltı olaylar” (s. 67) şeklinde üçe ayırmıştır. İlkinde ufak bir dikkatle bilincine varabileceğimiz olaylar yer alırken ikincisi daha inatçıdır. Ufak tefek zorlamalar ve hatırlatıcı bazı işaretlerle elde edilebilecek olan bilgileri içermektedir. Üçüncüsü ise sonsuz sayıda olabilen, birçoğunu anımsayamadığımız yaşantılarımızdır. Jung’a göre sezgiler ve yaratıcı fikirler de bu kategoride yer almaktadır. Günümüz yazar ve eleştirmenleri de bilinçaltının pasif olmadığını düşünmemektedir. Berna Moran,

Edebiyat Kuramları ve Eleştiri kitabında psikanalitik eleştiriyi açıklarken bilinçaltı kavramını kullanmıştır.¹ Tezin ilerleyen bölümlerinde görüşlerine yer vereceğimiz Simone de Beauvoir, Caroline Ramazanoğlu, Lucie Eichenbaum ve Susie Orbach da “bilinçaltı” kelimesini kullanmaktadır. Bütün bu karşıtlıklara rağmen Freud, bilinçdışının daima hareket halinde olduğunu ve kişiyi daha fazla yönlendirdiğini fark etmiş ve çalışmalarını bilinçaltından ziyade bu doğrultuda geliştirmiştir. Ben de çalışmamı Freud’u temel alarak sürdürdüğüm için “bilinçdışı” kelimesini kullanacağım. Freud’a göre her ruhsal eylem bilinçdışı olarak başlar. (Cebeci, 2015, s. 30) Bu ruhsal eylem ya bilinçdışında kalmaya devam eder ya da baskılama bariyerini aşabilirse bilince ulaşır.

Ruhsal yapının bilinçdışı içeriğinin, enerjilerini doğrudan doğruya temel fiziksel içgüdülerden alan tamamen karşıt eğilimlerin -arzuları- etkinliğinden oluştuğu bulunmuştur. Bunlar, anında doyum bulmanın dışında hiçbir şeyi dikkate almaksızın işler ve ruhsal yapıdaki, gerçekliğe uyarlanmayla ve dış tehlikelerden kaçınmayla ilgili olan daha bilinçli diğer öğelerle çatışma eğilimi gösterir. Dahası, bu ilkel eğilimler büyük ölçüde cinsel veya yıkıcı bir yapıda olduğu için, daha sosyal ve uygar olan ruhsal güçlerle mutlaka çatışacaklardır. Bu doğrultudaki incelemeler, Freud'un çocukların uzun zaman gizlenen cinsel yaşamının sırlarını ve Oidipus kompleksini keşfetmesine yol açar. (Freud, 1997, s. 19)

Çocuk cinselliğinin önemli olgularından biri olan Oidipus kompleksi, çocuğun karşı cinsten ebeveynine olan sevgi bağına karşılık kendi cinsinden ebeveynine olan düşmanca tavırlar sergilemesini içermektedir. Kompleksin erkek çocuğundaki gelişimi, ilk sevgi nesnesinin anne olması ile başlamaktadır. Bunun yanında babası ile özdeşimsel ilişkisi bulunmaktadır. Fakat bir süre sonra çocuğun anneye olan libidinal yatırımı yoğunlaştığında baba, anne ile ilişkisi arasında bir engel ya da rakip olarak görülmektedir.

Oidipus kompleksinin kız çocuklarında karşılığı olarak ise Elektra kompleksi düşünülmüştür fakat bu sonradan reddedilmektedir. Bunu reddedenlerden biri feminist

¹“ Psikanalitik eleştiri Freud’un bilinçaltıyla ilgili buluşlarına dayanır ve bazıları sanatçının psikolojisini, bilinçaltı dünyasını, cinsel komplekslerini ortaya çıkarmak için kullanırken bazıları da eserlerini yorumlamak için kullanır.” (Moran, 2013, s. 149)

psikanalist Simone de Beauvoir'dur. Ona göre Freud, kız çocuklarının iğdiş edilme duygusu sonucu yaşadığı aşığılık hissine elektra kompleksi adını vermiş ve bunu erkek çocuklarının kompleksine bakarak yapmıştır.

Elektra karmaşası kadınsal yaşam enerjisinin özgün betimlemesine dayanmadığı için, çok belirsizdir. Erkeklerde bile salt cinsel organlara dayanan Oidipus karmaşası genel olmaktan uzaktır; kız çocuğu içinse, çok ender durumlar bir yana, babanın cinsel bir dürtü kaynağı olabileceğini kabul etmek zordur... kadının vücudundaki duyarlı bölgelerin çoğu, ergenlik çağına doğru, döl yoluyla haz duymaya başladığı zaman gelişmektedir; babasının öpüp okşamalarının on yaşındaki bir kızda bızırsal zevke yol açan 'özel bir elverişlilik' yarattığını söylemek, çoğu kez anlam taşımayan bir savdır. (Beauvoir, 1993, s. 48)

Freud'a göre kadınların babalarına olan bağımlılığı bir penise sahip olma istediğinden kaynaklanır. Simone de Beauvoir ve diğer feminist yazarlar Freud'un kadınları penis eksikliğinden dolayı incinmiş olarak görmesine karşı tepki göstermektedirler. Feminist kuramcıların bu görüşlerine tezin bulgular kısmında detaylı bir şekilde yer verilecektir.

Freud, ruhsal aygıtı bölümlendirmede topografik kuramdan sonra *Ego ve İd (1923)* adlı yazısında yapısal kişilik modelini geliştirmiştir. Bu modele göre kişilik id, ego ve süperego olmak üzere üç sistemden oluşur. Freud' a göre birbirinden ayıramayacak olan bu üç sistem kişiliği oluşturmanın yanı sıra davranışlara yön vermektedir. İd (es/ altbenlik), kalıtım yoluyla geçen ve doğumda var olan, kişiliğin en ilkel bölümüdür. Kaotik bir yapıdır. Sürekli dürtüsel olarak boşalım ihtiyacı içerisindedir. Freud id'i "kaynayan coşku dolu bir kazan ve bir kaos" olarak tanımlar. (Schultz&Schultz, 2002, s. 608) Sürekli zaman mekan tanımadan tatmin arayışı içindedir. Bütün bunların ışığında değer yargıları da yoktur, iyi ve kötü ayrımı yapmaz. Dürtüseldir ve haz ilkesine göre işler. "Freud, id için "gerçek ruhsal varlık" demiştir. Fazla enerji birikimine katlanamaz ve böyle bir durum organizmada gerilim yaratır. Bu gerilimi giderebilmek için id, enerji birikimini bir an önce boşaltma eğilimi gösterir ki buna id'in haz ilkesi denir." (Gençtan, 1998, s. 44)

Haz ilkesine göre işleyen id, Freud'un Eros ve Thanatos olarak adlandırdığı en temel şeyleri içeren insan ruhunun tüm içgüdülerini içerir. Birincisi libidoyu içeren

yaşam ya da cinsel içgüdüdür ve ikincisi ölüm içgüdüsüdür ve bu nedenle saldırgandır. Ruhumuzun dürtüsel ve bilinçsiz bir parçası olan id, fiziksel ihtiyaçlarının tatmin edilmesinden daha önemli hiçbir şeyin olmadığı yeni doğmuş bir çocuğa benzemektedir. İçgüdüler tatmin edildiklerinde bireyin kendini mutlu hissetmesini sağlar ve aksi halde ona acı verir. Aslında, aç bir çocuğun beslenene kadar ağlamasının nedeni de kişiliğinin henüz arzularını bastırmak için bir ego veya süperego geliştirmemesidir. Tatmin sonucunda ağlamasını kesecektir. id, günlük gerçeklik veya mantıkla senkronize değildir.

Ego (ben) ise mantığa göre hareket eden karar verme mekanizmasıdır. Gerçeklik ilkesine göre hareket eden Ego, id'in isteklerine karşılık verecek olan doğru nesneyi bulana kadar onu erteler. İd ve süperego arasında denge kurucudur: içgüdülerden kaynaklanan dürtüsel istekleri ya bastırır ya da bunların güvenli yoldan doyurulmasını sağlar. Amacı arzuları mantığa büründürerek tatmini sağlamaktır. Ego'nun, id'in gerçeklik koşullarına uymayan dürtülerinin bilince girmesine ket vuracak savunma mekanizmaları bulunmaktadır. Bunlara çalışmanın inceleme kısmında değinilecektir.

Ego'nun id ile arasındaki dengeyi sağlamaya çalıştığı süperego ise kişiliğin ahlaki ve vicdani yönüdür. Ebeveynler ve toplum tarafından aktarılan ödül-ceza yöntemi ile pekiştirilen, geleneksel değerler ve toplum normlarının temsilcisidir. Süperego'nun id'in dışı vurulduğu zaman toplumun hoşuna gitmeyecek türdeki dürtülerini bastırmak ve Ego'nun doyum sağlamak adına gerçekçilik ilkesine uyması yerine onu ahlaki ve vicdani amaçlara yönlendirmeye çalışmak gibi bir işlevi vardır. Ayrıca süperego bütün bunları yaparken kusursuzluğa da ulaşmak ister. İd, ego ve süperego'nun ekip olarak çalışmasıyla kişilik bir bütün olarak işler. Bunlardan biri gücü eline fazla alırsa sistem bozulabilir.

Freud'un sonraki çalışmalarının tamamının, bu ilk düşüncelerin büyük ölçüde derinleşmesi ve genişlemesi olduğunu söylersek pek abartmış sayılmayız. Bunlar, sadece psikonevrozların ve psikozların değil, ayrıca dil sürçmesi, espiriler, sanatsal yaratım, siyasi kurumlar ve dinler gibi diğer normal süreçlerin de mekanizmalarının açıklanması için uygulanır.
(Freud, 1997, s. 20)

Kişilerin tutum ve davranışları altında yatan nedenleri bilinçdışı ile açıklamaya çalışan psikanaliz, edebiyat eserlerini de bu yöntemle yorumlamaya çalışmıştır.

Freud'un bilinçdışı kavramını bazı sanat eserleri üzerinde uygulaması² edebiyat ve psikoloji arasında disiplinler arası incelemenin yolunu açmıştır. Çağdaş psikanalistlere göre “her edebiyat/sanat yapıtının merkezinde bilinçdışı bir fantezi bulunmaktadır ve sözkonusu fantezi ancak, psikanalizin geliştirdiği metodlarla çözülebilir ve anlam kazanabilir.” (Budak, 2009, s. 13)

Edebiyat ve insan davranışlarını inceleyen bilimdalı olan psikanaliz arasında sanat eseri bağlamında bir ilişki vardır. Her insan gibi sanatçının/ yazarın da bilinçdışı bazı fantezileri vardır. Sanat eseri de bu fantezilerden meydana gelmiştir. Edebiyat eleştirmenin hedefi de sanat eserindeki bu fanteziyi bulmaya çalışmaktır. Burada amaç sanat eseri ve sanatçı arasındaki bağı kurmaktır. Buna göre psikanaliz ve edebiyatın ilişkisi hekim-hasta, eleştirmen-edebi eser şeklindedir. Nasıl bir hekim, hastanın davranışları altında yatan gerekçeleri bulmaya çalışıyorsa, eleştirmen de aynı yöntemle bir sanat eserinin altında yatan anlamları bulmaya çalışır. Meredith Anne Skura, Psikanalitik yöntemle edebiyat arasındaki ilişki konusunda *The Literary Use of the Psychoanalytic Process* adlı eserinde, “eleştirmen psikanaliz ile, eserin kendisi de hasta ile bağdaştırılabilir” açıklamasını yapmıştır. (Eğri, 2008, s.5) Psikanalist kendi yöntemleriyle hastanın davranışları altında yatan nedenleri, bastırılmışlıkları, ruh dünyasını ortaya çıkarıyorsa; eleştirmen de sanat eserinin ortaya çıkış nedenlerini bulabilir. Yani psikanalizin, “yaratmanın bilinçaltı kaynaklarını açıklamak iddiasında olan bir kısmı vardır ki ve sanatın ne sebeple doğduğu, sanatçının niçin eser yarattığı sorularına cevap veren bu görüş psikanalitik kuramın temelini teşkil eder” (Moran, 2013, s.150)

Freud'a göre insanın doğuştan getirdiği, bir kısmını da çocukluk yıllarında edindiği birtakım istekleri ve itileri vardır ama ahlaki kurallar, toplum ve dış gerçekliğe uyma zorunluluğu bu arzuların gerçekleştirilememesine, bastırılmasına neden olur. Fakat her ne olursa olsun bu arzulardan vazgeçmek de çok zordur ve vazgeçilemeyen arzular bilinçdışına atılır. Bu arzulara hayal kurma yolu ile ulaşılmaya çalışılır. Böylelikle insan, hayal dünyasında en gizli isteklerini tatmin eder. Yani, “Tatmin edilemeyen arzular, düşlemlerin kaynağını oluşturur.” (Tunaboşlu İkiz, 2005, s.188)

Freud'a göre yazarlar aynı “oyun oynayan çocuk gibi” bir fantezi dünyası yaratırlar. (Yılmaz, 1996, s.233) Bu fanteziyle dileklerini yerine getirir ve hoş

² Sigmund Freud, psikanalitik kuramla Leonardo da Vinci, Michelangelo, Shakespeare, Dostoyevski ve Goethe gibi sanatçıların eserlerini incelemiştir. Bilgi için bk. Freud, S.(1979). *Sanat ve Sanatçılar Üzerine* (1.baskı). (Çev.,K. Şipal). İstanbul: Bozak Yayınları.

olmayan bir durumun uyandırdığı güçlü bir histeri açığa çıkar. Sonuçta bu arzuyu yerine getirmek için uyanık düşler görülmeye, hayaller kurulmaya başlanır. Freud, bunları gündüz düşlerine benzetir “ama diğer hayalcilerden farklı olarak sanatçı, kendi gündüz düşlerini başkalarına kabul ettirebilecek şekilde işlemlerini, şekillendirmesini ve yumuşatmasını bilir. Bu biçimlendirme ve yumuşatma için sanatsal biçimin güçlü olması gerekir, bu sanatsal güç ise okura ya da seyirciye Freud'un deyişiyle ön-haz sağlar.” (Eagleton, 2014, s. 94) Böylelikle okurda kısa süreliğine de olsa bastırılmış arzular açığa çıkmaktadır. Freud’un esprilere ilişkin düşünceleri de aynı görüşü yansıtmaktadır. Freud'un "parapraxis" adını verdiği ve izlerini bilinçdışı istek ve amaçlarda arayabileceğimiz açıklanmayan dil sürçmeleri, hafıza boşlukları, beceriksizlikler, yanlış okumalar vardır. “Bilinçdışının varlığı şakalarda da kendini ele verir, zaten Freud'a göre şakaların içerikleri büyük ölçüde libidinal ve saldırganlık yüklüdür.” (Eagleton, 2014, s. 168) Freud, buna dair *Jokes and Their Relation to The Unconscious* adlı eserinde esprilerin kısıtlamaları savuşturacak ve ulaşılmaz hale gelmiş olan haz için kaynaklar açtığını belirtmiştir.³ Ancak bu söz konusu hazzı sağlayacak olan isteklerin esprinin biçimi ve sözcük oyunları ile toplumsal olarak kabul edilebilir bir biçime sokulmasıyla gerçekleştiğini belirtmiştir. Edebiyat yapıtları da bu anlamda şakalara benzer. Yani edebiyat eserleri bilinçdışı arzularımızı ve fantezilerimizi toplumsal olarak kabul edilebilir biçime dönüştürdüğü için keyif verir. Psikanalitik edebiyat eleştirmenlerinden biri olan “Norman N. Holland da *The Dynamics of Literary Response (1968)* adlı kitabında Freud’dan yola çıkarak, edebiyat eserini okurda bilinçdışı fanteziler ve bunlara karşı bilinçli savunma mekanizmaları oluşturma süreci olarak görür.” (Eagleton, 2014)

Freud, *Creative Writers and Day-Dreaming (1908)* adlı makalesinde bir eserin oluşumunu, “günlük yaşamda rastlanılan bir olay, yazara bir çocukluk tecrübesini hatırlatmakta, bu tecrübe eski bir arzuyu uyandırarak yazarı bu arzuyu gerçekleştirecek bir eser çıkarmak üzere, zihninde bulunan hazır ve tanıdık malzemeye birlikte yeni malzemeyi birlikte kullanmaya yönlendirmektedir” şeklinde açıklar. Freud’a göre, “Geçmiş ile bugün sanat ortamı aracılığı ile geleceğe yansıtılır.” (Freud, 1959, s. 420) Yani bir edebi eser yazarının hayatıyla yakından ilgili olabilir. Freud’a göre bu ilgi örtülü bir biçimde ifade edilmelidir. N. Holland’a göre de sanat eseri, sanatçının bilinçdışında bulunan bir fanteziden kaynaklanır. O da Freud gibi bu fantezinin örtülü

³ Ayrıntılı bilgi için bk. Freud, S. (1998). *Espriler ve Bilinçdışı İle İlişkileri*, (3.baskı), (Çev., E. Kapkın) İstanbul: Payel Yayınları.

olmasından yanadır. Bu örtülü olma durumu şu şekilde açıklanabilir “bir egonun kendisini teşhir etme isteği, diğer egolar için rahatsız edici, itici bir durumu gösterir, çünkü bireysel egolar arasında ayırıcı bir bariyer vardır. Bu yüzden, bir sanatçının yapıtında egoistik materyal yeterince kapatılmamışsa o eser başarısız sayılır.” (Cebeci, 2015, s.179)

Freud sanatçı/ yazar tanımını ise “ baskılama bariyeri belirli ölçüde esneklik taşıyan ve bilinçaltının konuşmasına izin verecek cesareti olan kişi” (Cebeci, 2015, s. 121) olarak yapar. Yani Freud’a göre sanatçı/ yazarın bastırma mekanizması esnektir, bilinçdışındaki fanteziyi elde etme olanağı ortalama bir insanınkine göre daha rahattır.

Aslında sanatçı/ yazar “içgüdülerini tatmin isteğinden vazgeçmesi yolundaki talepleri kabul edemediği için realiteye sırtını dönen ve böylece fantezilerle dolu bir hayat içinde arzularının oyunlar oynamasına izin veren kişidir. Fakat özel yetenekleriyle fantezilerine bir çeşit yeni realite şeklini verir ve insanlar da bunları yaşanan hayata dair değerli yansımaları (reflection) olarak doğru kabul ederler. Böylece yazar gerçekten olmayı arzuladığı kahraman, kral, yaratıcı ve beğenilen kişi olur.” (Wellek-Warren, 2016, s.93) İşte bu nedenden Freud’a göre yaratıcılıkla nevroz arasında büyük bir benzerlik vardır. “Ona göre sanatçı bir ruh hastasına yakın sayılır.” (Moran, 2013, s.151) Gerçek dünyada tatmin edemediği arzuları gerçeklikten uzaklaşarak hayal dünyasında yaratır. Bunu bir çeşit yüceltme mekanizmasıyla yapar ve sonuçta nevroz açığa çıkabilir. Sanatçının ortaya koyduğu eserle okuyucu da kendi isteklerini tatmin edip, hayal dünyasında gerçekleştirdiği için sanatçı onların da hayranlığını kazanır. Yani kendi hayallerinin bireysel yanını törpüleyerek toplumca kabul görülecek hayaller kurar.

Sanatla nevrozun benzerliği aslında daha eskilere dayanır. “Yunan’dan beri (nevrozdan psikoza kadar çeşitli şekillerde yorumlanan) deliliğe yakın bir şey gibi düşünülmüştür. Şair bir cezbeli kişi, mecnundur.” (Wellek-Warren, 2016, s.92) Nitekim W.H. Auden da sanatçıların dayanabildikleri kadar nevrozlu olmaları gerektiğini ısrarla öne sürmüştür. (Wellek-Warren, 2016, s.94)

İlk kuşak psikanalistlerden olan Otto Rank, sanatçının nevroitik bir kişilik olduğu görüşüne katılmamıştır. Ona göre sanatçı, nevroikten farklıdır, o da kendi kendisini eleştirir ancak kendi varlığının farkındadır ve kendisini değerli görür. Rank, nevroitik ile sanatçıyı karşılaştırdığında sanatçının içgüdülerinden ortaya çıkan malzemeyi kolayca dönüştürebildiğini,

*kendisini ifade edebildiğini söylerken nevrotiğin ise ödemesi gereken bedellerden korktuğunu belirtir. Çünkü yaratıcılık bir bakıma tanrıyla rekabeti ifade eder ve nevrotik bu rekabetten suçluluk duyar.*⁴

Yaratıcılığı tanrıyla rekabet olarak nitelendirenlerden biri de Rollo May'dir. May, Yaratıcılığı “ölümsüzlük için duyulan bir özlem” olarak değerlendirir. (May, 2007, s.56) Rollo May de Rank gibi yaratıcılık ve nevroz arasında kurulan bağı eleştirir. Ona göre sanatçı, psikopatolojik açıdan değil psikodinamik açıdan eleştirilmelidir.

Carl Gustave Jung da bu durumu eleştirenlerden biridir. Ona göre yaratıcılık iki durumda ortaya çıkar: “Bunlardan birincisi psikolojik, ikincisi de mistik yaratıcılık.” (Jung, 1995, s. 12) Birinci durumda malzeme insan bilincinden gelir yani kişinin mutluluğunun ve hüznünün yazar tarafından biçimlendirilmesiyle oluşur. İkinci durum ise Jung'un asıl üzerinde durduğu alandır. Bu durumda malzeme sanatçının kişisel yaşamından değil, kolektif bilinçdışından gelir. Kolektif bilinçdışı içinde arketipleri taşır. “Bu görüşe göre kişilerin içgüdü adını verdikleri davranışlar, aslında binyıllar öncesindeki atalarının ortaya koyduğu davranışların bir çökeltisidir.” (Karataş, 2011, s. 59) Yani evrensel hafızadır. Sanatçı/ yazar bu evrensel hafızayı çağına taşır. Böylece sanatçı kişisel yaşantısı dışında kolektif insan olmuştur. Bu nedenle sanatçının eseri incelenirken kişisel yansımalarından çok, kolektif bilinçten kaynaklanan arketipsel yansımalara bakılmalıdır.

Jung' a göre “psişik süreçleri inceleyen psikolojinin edebiyata da ışık tutacağı bellidir; çünkü insan psişesi bütün bilim ve sanatların döl yatağıdır.” (Emre, 2009, s.328) İşte bu nedenle psikanalitik kuram yıllardır edebiyat incelemelerinde kullanılmaktadır.

Edebiyat eleştirmenleri arasında önde gelen isimlerden Lionel Trilling de *On Art And Neurosis (1945)* adlı çalışmasında sanatçının gerçekliği diğer insanlardan daha yoğun olarak gördüğünü, fakat kabiliyetin ve dehanın kaynağının nevrozda aranmasının doğru olmadığını söyler. (Trilling, 1945, s. 2) Bu durumda sanatçı, acı materyalini biçimlendirecek güce sahiptir. Trilling, sanatçının dehasının ruhsal bozukluklarla açıklanamayacağını, onu sanatçı yapan asıl şeyin yetenek olduğunu söyler. Freud'un sanatçı/ yazarı ruh hastası olarak görmesi ve yaratıcılık ile nevroz arasında bir bağ kurması bu şekilde eleştirilere maruz kalmıştır.

Freud'un temelini attığı psikanalitik kurama, ardından gelenler bazı noktalarda

⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Cebeci, O.(2015).*Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, İstanbul: İthaki Yayınları.

eleştirip karşı çıkarken bazı noktalarda da destekleyip eklemeler yaparak yeni düşünceler ortaya koymuşlardır. Freud'un öğrencilerinden Carl Gustave Jung, edebiyat/sanat eleştirisinde yaratıcılığın kökenini bireysel olarak değil de arketipler ve kolektif bilinçdışında aranması gerektiğini savunarak psikanalizin gelişimine katkı sağlamıştır.⁵ Freud'un bir diğer öğrencisi Alfred Adler ise belirleyici gücünün genel bir aşağılık hissinin olduğu öne sürerek Freud sonrası psikanaliz üzerinde büyük etki sağlamıştır.⁶

Günümüz psikanalitik edebiyat eleştirisine etki edenlerden bir diğer isim ise Melanie Klein'dır. Nesne ilişkileri kuramının kurucusu olan Klein, Freud'dan nesne ilişkileri bakımından ayrılır. Freud'a göre içgüdüsel dürtü nesnesi gelişim dönemindeki deneyimlerle şekillenirken, Klein'cı görüşe göre "bebeklikte, yani Freud'un öne sürdüğünden daha erken dönemde oluşur." (Klein, 2011, s. 7) Jacques Lacan ise bilinçdışını dilbilimle eşleştirmesi ve ayna kuramını ortaya koyması ile psikanalitik edebiyat kuramına katkı sağlamıştır.⁷

Psikanalitik edebiyat kuramı üzerinde etkili olan Sigmund Freud, Carl Gustave Jung, Alfred Adler, Melanie Klein ve Jacques Lacan'ın görüşleri edebiyat incelemelerinde uygulandıklarında eserin derinliğini ve karmaşık yapısını anlamamıza katkı sağlarlar. Böylelikle eserlere farklı bakış açılarıyla derinlikli bir inceleme ve çözümleme yapılabilir.

⁵ Bk. Jung, C.G. (1995) "*Ulysses*" ve "*Picasso*" Üzerine Denemeler, (çev. M. Candan). İstanbul: Düşün Yayıncılık.

⁶ Bk. Adler, A. (2002). *Sosyal Duygunun Gelişiminde Bireysel Psikoloji*, (çev. H. Özgü). İstanbul: Hayat Yayınları.

⁷ Bk. Lacan, J. (2013). *Psikanalizin Dört Temel Kavramı*, (çev. Nilüfer Erdem). İstanbul: Metis Ötekini Dinlemek.

BÖLÜM III

3. BULGULAR

3.1. William Faulkner'ın Hayatı ve Edebi Kişiliği

Tam adıyla William Cuthbert Falkner, (bir memurun yazım hatası sonucunda “Faulkner” olmuştur.) Murry Falkner ve Maud Butler Falkner'ın dört oğlunun en büyüğü olarak 1897'de New Albany, Mississippi'de dünyaya gelmiştir. William Faulkner'a iç savaş sırasında savaşmış asker, yazar, politikacı, çiftçi, avukat ve demiryolu finansörü olan büyükbabası Albay William Clark Falkner'ın ismi verilmiştir. “William Faulkner'a çocukken gelecekte ne yapmak istediği sorulduğunda ‘büyükbabam gibi yazar olmak’ demiştir.” (Halman, 1963, s. 9) Adını aldığı büyükbabasının yazarlığı onu daha çocukken etkilemiştir.

New Albany'de yaşayan Falkner ailesi, önce yakın ilçedeki Ripley'ye, sonra da Faulkner'ın yaşamının büyük bölümünü geçirdiği daha güneydeki Orford'a taşınmıştır. 1911'de lise öğrenimine başlayıp 1914'te okulu terk eden Faulkner, Birinci dünya savaşında Kanada ve İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri'ne katılmıştır. Aktif bir göreve çıkmamasına rağmen Oxford'da savaş gazisi kimliği ile kısa süreli de olsa rahat bir yaşam sürmüştür. ABD'ye dönüşünde liseyi terk etmesi nedeniyle bir işe tutunamamıştır. Bir işi olmadığı için geçinememek kaygısıyla nişanlısı Estelle Oldham'dan ayrılmak zorunda kalmış ve nişanlısının bir başkasıyla evlenmesi üzerine büyük bir üzüntü yaşamıştır. Yaşadığı bunalım sebebiyle New Haven'da yaşayan arkadaşı Phil Stone'un yanına gitmiştir. Burada katiplik yapmış ve arkadaşının tavsiyeleri üzerine çağdaş edebiyat eserlerini, dünya klasiklerini okumuştur.

1919'da liseyi bitirmemiş olmasına rağmen gazilere tanınan bir haktan yararlanarak Oxford'a dönüp Mississippi Üniversitesi'ne girmiştir. Burada *Marionettes* adlı bir grup kurup yine aynı adlı bir oyun yazma çalışmaları yapmıştır. 1921'de okulu yarıda bırakıp New York'a gitmiştir.

New York'ta marangozluk, boyacılık, bulaşıkçılık, kitapçı dükkanında asistanlık gibi pek çok işte çalışmıştır fakat sık sık sarhoş olmasıyla bu işlerde tutunamamıştır. Ayrıca burada yazar Sheerwood Anderson'ın daha sonra eşi olacak olan Elizabeth Prall'la tanışmıştır. Bir süre sonra Oxford'a geri dönmüş ve bu kez üniversitede postane müdürü olarak çalışmıştır. 1924'de *The Marble Faun* (Mermer Pan) adlı şiir kitabını yayımlamış fakat istediği etkiyi elde edememiştir. Daha sonraki yıllarda şiirin, anlatmak

istedikleri için uygun olmadığını fark edip mecrasını değiştirmiş ve romana yönelmiştir.

New York'ta tanışmış olduğu Elizabeth Prall sayesinde 1925'de New Orleans'a gidip, Amerikan hikâyeciliğinde öncü sayılan Sherwood Anderson'ın "çırağı" olmuş ve onun yönlendirmeleriyle *Aşk ve Ölüm* adlı romanı yazmıştır. Ardından 1926'da ağır yaralı bir pilotun Georgia'ya geri dönüşünü anlatan *Soldier's Pay* (Askerlerin Bedeli) adlı romanını yazmıştır. 1927'de ise New Orleans edebiyat çevresine yönelik bir eleştiri niteliğinde olan *Mosquitoes* (Sivrisinekler) adlı eseri kaleme almıştır.

1929'da *Flags in the Dust* (Tozlu Bayraklar) adlı romanı yazan Faulkner, yine Sherwood Anderson'ın tavsiyeleri üzerine bu romanda doğup büyüdüğü Mississippi bölgesinden ve insanlarından ilham alarak kurguladığı Yoknapatawpha şehrini anlatmıştır. Faulkner, *Flags in the Dust* adlı eserinin yayımlanmasının ardından kocasından boşanan eski aşkı Estelle ile evlenmiştir. Yine aynı yıl güneyli bir ailenin çöküşünü iç monolog ve bilinç akışı ile anlattığı, başyapıtı sayılan *Sound and the Fury* (Ses ve Öfke) adlı romanı yazmıştır.

Ardından 1930'da yine bilinç akışı tekniği ile altı haftada kaleme aldığını belirttiği *As I Lay Dying* (Döşegimde Ölürken) adlı romanı yayımlanmıştır. Eserde, roman kişilerinden Anse Bundren'in eşi Addie Bundren'in bir hastalık sonucu ölüm döşegindeyken etrafında gelişen olaylar çoğul anlatı tekniği ile on beş kişinin gözünden anlatılmıştır. Aynı yılın nisan ayında yazdığı *A Rose for Emily* adlı kısa öyküsü ulusal bir dergide yayımlanan ilk kısa öyküsü olmuştur. Fakat bu eserler onun yeterince para kazanmasına yardımcı olmamıştır. Bu nedenle en sansasyonel romanı *Sanctuary* (Kutsal Sığınak)'i yazmıştır. Tamamen ticari kaygılarla kaleme alınan bu roman Faulkner'in adından söz ettirmesinde katkı sağlamışsa da maddi yetersizlikler devam etmiştir. Faulkner bu yıllarda para kazanmak için bir süre Hollywood'da senaryo yazarlığı yapmıştır.

1931 yılı William Faulkner için trajik bir yıl olmuştur. Eşi Estelle, kızları Alabama'yı dünyaya getirmiş fakat erken doğan bebek yaşama tutunamamıştır. Faulkner bunun verdiği derin üzüntüyle *These Thirteen* (On üç) adını verdiği on üç kısa öyküden oluşan kitabını kaleme almış, Estelle ve Alabama'ya hitap etmiştir.

William Faulkner üretken bir yazardır ve sonraki yıllarda da *Red Leaves* (Kırmızı Yapraklar) ve *Dr. Martino*, 1932'de *Light in August* (Ağustos Işığı), 1935'te *Pylon* (Kule), 1936'da *Absalom, Absalom!* (Abşalom, Abşalom!), 1939'da *The Wild Palms* (Yaban Palmiyeleri), 1940'ta *The Hamlet* 1942'de *Go Down Moses* (Kurtar Halkımı Musa), 1949'da *Knight's Gambit* (Atın Feda Çıkışı) ve *A Fable* (Bir Masal) gibi

birçok eser kaleme almıştır. 1949’da Nobel, 1950’de Altın Madalya, 1955’te Pulitzer Ödülü’ne sahip olan Faulkner, 1962 yılında kalp krizinden hayata gözlerini yummuştur.

Yazarların eserleriyle hayatlarının arasında bir bağ olduğu gerçektir. Faulkner da eserlerinin kendi hayatından izler taşıdığını belirtmiştir:

Başlangıçta her yazar kendi biyografisini kaleme alır, çünkü ilkin dünyanın farkına varır, sonra ansızın dünyanın kâğıda geçirilecek kadar önemli olduğunu anlar, ama o zaman ancak kendi başından geçenleri biliyordur; insanların ruhuna inecek kadar görüş gücü ve sonucuna varma yeteneği bulamamıştır daha. Ancak kendi ruhuna inebilir, onun için kendi biyografisini yazar; kendi tecrübelerinden başka ölçü yoktur elinde. Ama yaşı ilerledikçe muhayyilesi de gelişir. (Halman, 1963, s. 23)

Amerika’nın Güney bölgesinde büyüyen Faulkner, büyüklerinden doğduğu çevrenin İç Savaş öncesi halini dinlemiş ve savaş sonrası kötüleşen durum onda büyük üzüntüler yaratmıştır. Ruhunda karamsarlığı ve acıyı hisseden Faulkner, bu nedenle eserlerinde de Güney’in insanların acılarını, umutsuzluğunu ve dramını anlatmıştır. Aslında Faulkner bildiği çevrenin yani kendi insanların acılarıyla bütün insanlığın acılarını anlatmaya çalışmıştır. “Faulkner, birçok çağdaşının aksine, korku ve azaptan kaçıp kurtulmaya uğraşmadı. Çağının felaketlerini yaşayıp yansıtmak yoluna gitti. İnsanın kurtuluşsuz tragedyasını anlatmayı kendine amaç ve görev edinmişti.” (Halman, 1963, s. 24)

3.2. Adalet Ağaoğlu’nun Hayatı ve Edebi Kişiliği

Türk edebiyatının önemli kadın yazarlarından Adalet Ağaoğlu 1929’da Ankara’nın Nallıhan ilçesinde doğmuştur. Mustafa ve Emine İsmet Sümer çiftinin dört çoğundan ikincisi ve tek kızıdır. Abisi Cazip Sümer (1926), kardeşleri Ayhan Sümer (1930) ve Güner Sümer (1936)’dir.

Adalet Ağaoğlu ortaokul ikinci sınıfa kadar nüfus kâğıdında yazılı gerçek adı olan Fatma İnyet’ten haberdar olmamıştır. Ders yılı başladığında okulun avlusunda okul müdiresi listelerdeki isimleri okumaya başlamıştır fakat Adalet Sümer isminin bir türlü okunmaması üzerine Ağaoğlu ağlayarak eve gelmiş ve gerçeği annesinden öğrenmiştir:

Sen doğunca baban göbek adının Fatma olmasını istemişti. Ebe de kulağına “İnayet” diye fısıldamış. Ben ikisini de sevemedim. Tevhit Teyzen Ankara’dan mektup yazdı. Aklıma Adalet’i o koydu. Böylece ben sana artık hep “Adalet” dedim, böyle alışıldı. Baban nüfus kâğıdını çıkartmayı savsaklamış. Sen ilkokula başlarken çıkarttırdı. Nüfus memuru adını soruyor, o da, göbek adını ve ebenin verdiği adı esas sayıp “Fatma İnayet” diyor. Nüfusa böyle geçiyorsun. (Ağaoğlu, 2014, s. 90)

Adalet Ağaoğlu gerçek adını 11 yaşındayken öğrenmiştir fakat ne Fatma İnayet’i ne de Adalet ismini hiç sevmemiştir. Çocukluğunda Nallıhan esnafının “Adalet/ Hürriyet/ Yaşasın milliyet...” (Andaç, 2005, s. 23) şeklinde bir marş tutturması onu rahatsız etmiştir ve adının Neriman olmasını istese de üniversite ikinci sınıfta mahkeme kararı ile adı Adalet olmuştur.

Ağaoğlu’nun babası Mustafa Sümer, hafızlıkla iyi derecede Osmanlı Türkçesi bilgisi edinecek bir eğitim sisteminden geçmiş, eskiye bağlı ve yenilikler karşısında tereddüt ve çelişkiler içerisinde yaşamıştır. Annesi Emine Hanım ise ileri görüşlü ve yeniliklere açık bir kadındır. Adalet Ağaoğlu’nu çocukluğunda daima etkilemiş olan annesinin babası Fuat Önder ise babası Mustafa Bey’in tam tersi, yenilikçi, yaşama sevinci olan, içki ve gece hayatına düşkün, sıklıkla kitap, dergi, gazete okuyan biridir. Ağaoğlu okumanın önemini büyükbabasından öğrendiğini düşünmüştür.⁸ Aynı zamanda annesinin kadınlarla toplanıp roman okudukları günler de onun okuma tutkusunda etkili olmuştur.

Ağaoğlu, 1933’te “kız çocuklarına torpil” (Andaç, 2005, s. 23) yoluyla ilkokula erken başlamış ve 1938’de mezun olmuştur. Babası ilkokulu bitirdikten sonra onu ortaokula göndermek istememiş fakat Adalet Ağaoğlu’nun açlık grevi yapmasıyla dayanamayıp göndermeyi kabul etmiştir. Nallıhan’da ortaokul olmaması nedeniyle aile Ankara’ya taşınmıştır. 1941 yılında ortaokulu da tamamlamasıyla, Ankara Kız Lisesi’ne -babasının engellemesi nedeniyle- gizli olarak kaydını yaptırmış ve 1946’da okulu bitirmiştir. Lise yıllarında yazmaya ilgi duymaya başlamış ve arkadaşlarının desteğiyle çeşitli roman denemeleri yapmıştır. Büyükbabasının vasiyeti üzerine üniversiteyi

⁸ Adalet Ağaoğlu çocukken anne ve babasının yattıkları odada pirinç karyolanın başucunda yer alan dolaptaki kitapları ve dergileri görmüş ve okumak istemiş fakat annesi onların Ermenilerden kaldığını, büyükbabasının da okumadığını söylemiştir. Ama Ağaoğlu o dergi ve kitapları büyükbabasının elinde gördüğünden emindir. “Okuma tutkum o kitaplarla, dergilerle başlamadıysa neyle başladı? Okumanın önemini büyükbabamdan da öğrenmediysem, nereden öğrendim?” (Ağaoğlu, 2014, s. 18)

okumaya da karar vermiş Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden 1950 yılında mezun olmuştur. Ağaoğlu'nun öğrenim hayatı hep engellemelerle geçmiştir.

Adalet Ağaoğlu, 1951 yılında Ankara Radyosu'nda çalışmaya başlamıştır. Bu sırada inşaat mühendisi olan Halim Ağaoğlu ile tanışmıştır. Halim Ağaoğlu'nun da sanat ve edebiyata ilgi duyması nedeniyle birlikte kitaplar hakkında tartışıp, oyunlarla ilgilenmişlerdir. Adalet Ağaoğlu, annesinin güç bir konumda olduğunu düşünerek evliliğe her zaman karşı olsa da 1955 yılında Halim Bey ile evlenmiştir. Halim Ağaoğlu, eşinin her zaman destekçisi olmuştur.

Adalet Ağaoğlu 1957 yılında eşiyile birlikte Amerika Birleşik Devletlerine gitmiş ve iki yıl orada ikamet etmiştir. Orada geçirdiği sürecin kendisine farklı bakış açıları kazandırıp ufkunu açtığını belirten yazar, yurda döndükten sonra edebî çalışmalarına devam etmiştir. Ankara Radyosu Kültür Yayınları Şubesi'nin başına getirilen Ağaoğlu, radyo oyunları yazımını sürdürmüştür. 1961 yılında Ankara Radyosu'ndan ayrılan yazar, bu ayrılıştan hemen sonra Ankara'nın 'ilk özel tiyatrosu olacak olan Meydan Sahnesi'nin kurucuları arasında yer almıştır. Adalet Ağaoğlu, yazarlık açısından Radyo evindeki yıllarına ve Meydan Sahnesi'ndeki zamanlarına kayıp yıllar gözüyle bakmış olsa da bu dönemlerde edebiyat ve sanatla iç içe olmuştur.⁹

1970 ve sonrası Adalet Ağaoğlu'nun yazarlık hayatına farklı bir boyut kazandırmıştır. Anlatmak istediklerini tiyatro ile anlatamayacağını düşünmüş ve bugüne kadar tiyatro ile ilgilenmiş olan yazar artık roman ve hikaye yazarlığı ile bilinecektir. Yazarın ilk romanı olan *Ölmeye Yatmak* 1973'te tamamlanmış ve yayımlanmıştır. *Ölmeye Yatmak*, *Bir Düğün Gecesi* (1979), *Hayır* (1987) ve *Dert Dinleme Uzmanı* (2014) romanlarından oluşan *Dar Zamanlar* dörtlemesinin ilk kitabı olan *Ölmeye Yatmak* romanı yazım tekniği açısından Türk edebiyatına yeni bir sayfa açmıştır. Romanda, 1 saat 27 dakikalık bir zaman dilimi içinde Aysel'in uzun iç konuşmalarına; dönemin dilini ve eğilimlerini belirtmek amacıyla bir yandan da mektuplar, günlükler, radyo ve gazete haberlerine başvurulmuştur. Ağaoğlu, bu romanı ile büyük ilgi topladıktan sonra 1974'te *Yüksek Gerilim* adlı hikâyesini yazmıştır. Bu hikâye yazara 1975 Saik Faik Hikaye Armağanı'nı kazandırmıştır. Bu başarının ardından Adalet

⁹ Adalet Ağaoğlu'nun hayatı ile ilgili detaylı bilgi için bk. Eronat, K. (2004). *Adalet Ağaoğlu İnsan ve Eser*, Doktora tezi, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi.

Topaloğlu, Y. (2005). *Adalet Ağaoğlu'nun Çağdaş Türk Romanındaki Yeri*, Doktora tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi.

Ağaoğlu *Fikrimin İnce Gülü*'nü yazarken abisi Dr. Cazip Sümer'i trafik kazasında kaybetmiş ve bu durum onu derinden üzmüştür. 1976 yılında *Fikrimin İnce Gülü* adlı romanı yayımlanmıştır. Bu roman nedeniyle 1981 yılında İstanbul 3. Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılanmış ve kitapları toplatılmışsa da 1982 yılında bu davadan beraat etmiş ve toplatılan kitapların iadesi yapılmıştır. 1976 yılında babası Mustafa Sümer'i, 1977 yılında da kardeşi Güner Sümer'i kaybetmesi yazarın üçüncü acı kaybı olmuştur. 1978 yılında yayımlanan *Sessizliğin İlk Sesi* adlı hikayesinin ardından 1979'da *Dar Zamanlar* dörtlemesinin ikinci kitabı olan *Bir Düğün Gecesi* yayımlanmıştır. Bu roman yazara asıl şöhretini kazandırmada katkı sağlamış ve (1979) Sedat Simavi Edebiyat Ödülü ile (1979) Madaralı Roman Ödülünü ardından da (1980) Orhan Kemal Roman Armağanı'nı kazandırmıştır.

Ağaoğlu, edebiyatın bütün anlatım yollarını denemek istemiştir bu nedenle roman yazarken hikâye, hikâye yazarken tiyatro ve deneme yazmaya devam etmiştir. 1980 yılında *Yazsonu* adlı romanı, 1982 yılında *Hadi gidelim* ismini taşıyan hikâyesi ve 1984'te *Üç Beş Kişi* adlı romanı yayımlanmıştır.

1982 yılında annesini de kaybeden yazar 1983'te İstanbul'a yerleşmiştir. Ankara'dan İstanbul'a taşınırken çalışma odasındaki anılarının çağrışımıyla yine bir ilke imza atıp, 1985 yılında anı-roman niteliği taşıyan *Göç Temizliği*'ni kaleme almıştır.

1990'lı yıllara gelindiğinde ise Ağaoğlu birçok ödül alacağı eserlere imza atmıştır. 1991 yılında *Ruh Üşümesi* adlı romanı ile Lebon Kültür Merkezi Edebiyat Ödülü'nü, yine aynı yıl *Çok Uzak Fazla Yakın* adlı tiyatrosu ile Türkiye İş Bankası Büyük Ödülü'nü, 1993'te *Romantik Bir Viyana Yazı* ismini verdiği romanı ile Aydın Doğan Vakfı Roman Ödülü'nü, 1995'te Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülünü ise "Edebiyat Dalında" almıştır. 1997 yılında NTV'de yılın yazarı ve 1998'de de MIMOZA Dergisinin düzenlediği "75. Yılda 75 Başarılı Kadın" anketinin sonucunda da başarılı kadınlardan biri olarak seçilmiştir.

Adalet Ağaoğlu her zaman yeniliğin peşinde olmuştur. Ona göre tabuları yıkacak olan şey sanattır. Türk edebiyatına her eseriyle gerek kurgu gerek anlatım tekniği açısından yenilikler kazandırmıştır.

3.3. *Döşegimde Ölürlen Ve Ölmeye Yatmak* Romanlarını Psikanalitik Kuram Bağlamında İnceleme

Döşegimde Ölürlen ve Ölmeye Yatmak romanlarının psikanalitik açıdan incelenmesini içeren bu bölüm Freud'un kuramları esas alınarak şekillendirilmiştir. Bunlar; Bilinçdışı, İd, savunma mekanizmaları, rüya analizi, oedipus kompleksi kuramlarıdır. Ayrıca psikanalize katkı sağlayan Alfred Adler'in aşağılık kompleksi kuramına da yer verilmiştir.

3.3.1. Bilinçdışının Romanlardaki Yansımaları

Dünya zaman içinde çok fazla travmatik kayıp yaşamıştır ve bunların dokunmadığı bir hayat yoktur. Buna göre, yazarın dikkati, insanın bilinçdışındaki bu kayıpların ve travmaların izleri ve bireyin gerçeklik algısını şekillendirme biçimleri üzerine odaklanmıştır.

Tüm insanların ilk yaşadığı travma ve ilk ayrılık anne bedeninden doğumla ayrıldıklarında gerçekleşmektedir. "Anne tarafından ilk kapı dışarı ediliş doğumdur." (Graber, 1998, s. 107) Psikanalizin altını çizdiği en önemli olgulardan biri, geçmiş travmanın bir şekilde kendini yineleyeceği gerçeğidir. *Döşegimde Ölürlen* romanında Addie'nin beş çocuğunun her birinin, annelerinin travmatik ölümüne gösterdikleri tepki bilinçdışında bastırdıkları anneden ilk ayrılış hissiyatına dayanmaktadır. Buna karşılık her biri farklı şekillerde tepki göstermiştir. William Faulkner bu durumu her karakterin kendi bilincinden aktarmıştır.

Addie'nin marangozlukta iyi olan en büyük oğlu Cash, hasta annesinin isteği üzerine ona bir tabut hazırlamaktadır. Cash, annesini kaybetme endişesini tabut yapma ve bunu takıntılı bir şekilde ölçerek yapma şeklinde yansıtmaktadır. "... Yonga yığını arasında durmuş, iki tahta parçasını birbirine uydurmaya çalışıyor. Gölge aralıklarında tahtalar altın gibi sapsarı, kenarlarında keserlerin izleri pürüzsüz dalgalanışlarla belirgin: iyi bir marangoz bu Cash." (Faulkner, 2016, s. 14) Cash'in tabutu takıntılı bir şekilde yapması, annesiyle ilgili acı verici düşünceleri bastırmak için ortaya çıkmış olan obsesif düşüncenin davranışsal dışavurumu olarak geliştirdiği bir kompulsiyondur. Böylelikle bilinçdışındaki obsesif düşünce kompulsiyon olarak bilinç düzeyine çıkmaktadır. Annesinin ölüm düşüncesinin zihninde ruminasyon yapmasından rahatsızlık duymakta ve bunun sonucunda oluşan yaşla baş edemediği için tabutla

uğraşarak obsesif düşünceyi bilinçdışında bastırmaktadır. Bu durumun yanında annesine tabut yapması aslında Cash'in yaşadığı bir ambivalenstir.¹⁰

Psikanalizin ortaya koyduğuna göre, iki kişi arasında örneğin evlilik, dostluk, anne babalık ve çocukluk gibi uzun ömürlü hemen hiç bir mahrem ilişki yoktur ki, dipte yadsıyıcı ve düşmanca duygulardan bir tortu taşımam. Ancak, “bu tortu geriye itimler dolayısıyla algılamalara kapalı kalır.” (Freud, 1975, s. 44) Cash'te bunun bir yansıması olarak Freud'un Eros ve Tanos adını verdiği içgüdülerin etkileri görülmektedir. Eros, libidoyu içeren sevgi, yaşam ya da cinsel içgüdüdür. Tanos, ölüm içgüdüdür ve bu nedenle saldırganır. İnsanın kendisine bile itiraf etmek istemediği ve bilinçdışında bastırdığı bencillik, yasak ilişkiler, saldırganlık ve intihar isteği gibi duyguları içerir. Cash'in ilk sevgi nesnesi annesidir. Fakat doğduğu zaman annesinin kendisini istememesi, sevgisini tam olarak vermemesi de içinde bir nefret uyandırmaktadır. Bunun sonucunda tabutu bir yandan annesinin bedenini koruması diğer yandan da onu ölüme gönderecek olması nedeniyle yapmaktadır. Addie'nin diğer çocuğu Jewel'ın, romanın başında annesi hastayken üç dolar kazanmak için yola çıkması kardeşleri tarafından hoş karşılanmamaktadır. Onun annesi için hiçbir şey yapmadığını düşünmektedirler. Dewey Dell onun için “ Jewel bir şeye üzülüyor, yakınımız değil üzüntüde, üzüntüdaş değil.” (Faulkner, 2016, s. 31) demiştir. Aslında Jewel, annesine kardeşlerine oranla daha tutkulu bir şekilde bağlıdır. Addie'nin ölümüyle ilgili bir şeyler yapmaya isteksiz olmasının nedeni bu ölüm fikriyle travmatize olmasından kaynaklanmaktadır. Jewel, dış gerçekliği reddederek travmatize olduğu acının bilinç düzeyine çıkmasını engellemek için üzüntüsünü belli etmeyerek saldırgan tavırlar sergiler.

Cash ve Jewel'in bilinçdışında bu türden travma izlerine rastlanırken kardeşleri Dewey Dell'de annesini hem kaybetmenin hem de ondan yeterince sevgi alamamış olmanın izleri görülmektedir.

“Sanki yeryüzünde benim için her şey barsak dolu bir teknede de insan düşünüyor başka bir şeye, çok önemli bir şeye nasıl yer kalır bu teknede diye. O büyük bir barsak teknesi, ben küçük bir barsak teknesi ve eğer büyük bir barsak teknesinde başka önemli şeylere yer yoksa küçük bir barsak teknesinde nasıl olabilir.” (Faulkner, 2016, s. 58)

¹⁰ Freud, “Düşmanlık duygularının normalde sevilen kişilere karşı yönelmesini duygusal çiftdeğerlik (ambivalens)” diye nitelemektedir. (Freud, 1975, s. 45)

Addie kocası ile severek evlenmediği için çocuklarını da çok sevmemiştir. Bunun farkında olan Dewey Dell, annesini büyük bir bağırsak teknesi kendisini de küçük bir bağırsak teknesi olarak görmektedir. Bağırsak teknesi diye nitelendirdiği şey anne karnıdır. Annesi tarafından ilgi görmeyen, önemsenmeyen Dewey Dell bu durumu bilinçdışına işlemiştir. Kendisini annesinin bağırsak teknesinde önemsiz bir şey olarak hissetmiş olan genç kız, kendi bebeğini de önemsiz olarak görmektedir. “Bir kızın kişiliği annesiyle ilişkisinde şekillenir.”(Eichenbaum ve Orbach, 1997, s. 79) der Lucie Eichenbaum. Dewey Dell de eğer kendisi önemsiz biriyse bebeği nasıl önemli biri olabilir diye düşünmektedir. Annesi Addie kocasını aldatmış ve aldattığı adamdan Jewel’a hamile kalmıştır. Onu her zaman diğer çocuklarından daha çok sevmiş, diğerlerini istememiştir. Jewel’dan sonra Dewey Dell’e hamile kalmış fakat onu da istememiştir: “ Jewel’e karşılık Dewey Dell’i verdim Anse’a” (Faulkner, 2016, s. 155) diyen Addie’den etkilenen Dewey Dell geçmiş yaşantılarına bağlı olarak bilinçdışında geliştirdiği değersizlik olgusunu kendi çocuğuna da yansıtmaktadır. “Ama içimde olduğunu biliyorum, çünkü Tanrı kötü bir şey olduğunu belli edecek bir işaret vermiş kadınlara.”(Faulkner, 2016, s. 58) diyerek bunu açıkça söylemektedir. O da annesi gibi evlilik dışı bir ilişkiden gebe kalmıştır. Fakat annesinden farklı olarak çocuğunu istememektedir. Annesinin evlilik dışı çocuğunu sevdiği kadar kendisini sevmemesi bilinçdışına işlendiğinden kendisi tam tersini yapmaktadır. Dewey Dell, hem bu yüzden çocuğu dünyaya getirmek istememiş hem de toplumun evlilik dışı cinsel ilişkiye karşı çıktığını bildiğinden onu yok etmek istemiştir.

Döşegimde Öürken romanındaki Dewey Dell gibi, *Ölmeye Yatmak* romanındaki Aysel’in de içinden çıkamadığı zihinsel bunalımları ve onun doğrultusunda geliştirdiği davranışları bilinçdışında yer edinen geçmiş yaşam olgusundan kaynaklanmaktadır. Aysel’in babası Salim Efendi Cumhuriyet’in yeniliklerine pek alışmamış, kızını mecburiyetten ilkokula göndermiş geleneksel bir babadır. Aysel’i güçlükle ilkokul müsameresine gönderen babası, kızını izlemeye bile gitmemiştir. Aslında bu durum Aysel’in işine gelmektedir:“... babasının orada bulunmayışına seviniyordu işte. Çünkü arı olan, Kaymakam’ın oğlu Aydın, bal almak üzere menekşeye konacağı yerde, kelebek olan kendi belinden tutuvermişti yanlışlıkla.” (Ağaoğlu A. , 2017, s. 21) Çünkü babası için kızının bir erkekle yan yana olması doğru değildir. Salim Efendi kızını ilkokuldan sonra ortaokula da göndermek istememiş fakat Aysel kendisini dereye atmaya kalkıştığı için Aydın’ın babasının da zoruyla Başkent’e teyzesinin yanına ortaokula göndermiştir. Zaten abisi İlhan da orada okumaktadır ve Aysel’e göz kulak

olacaktır. Aysel babasından uzakta bile yeterince özgür olamamaktadır. Babasının baskılarından Aysel'in en ağırına giden de yaz tatilinde ilçeye döndüğünde babasının başını örttürmesi olmuştur. Aysel, kendisini okula göndermezler korkusuyla bu duruma da karşı gelememiştir. Aysel ortaokulu bitirdikten sonra babasının uygun olarak gördüğü kız lisesine başlamıştır. Bu kez de başında duran abisi İlhan onu baskılamaktadır:

... Niye okuyorsun sen? Kadın kısmına okumak nereden çıkmış? Anandan mı gördün, ninenden mi? Yarın lise bitince üniversiteye gitmeyi düşünüyorsan, nah gidersin... Oralarda okuyan kızların ne mal olduğunu şimdi çok iyi biliyorum ben. Üniversite öğrencisi adı altında bir yığın yırtık orospu!...(a.g.e. s.213)

Bu tartışmadan sonra umutsuzluğa kapılıp ağlayan Aysel'i şimdi de annesi susturmaya çalışmıştır:“... Sus, baban görmesin böyle yumruk gibi gözlerle... Birine tutuldun falan sanır!..” (s. 213) Annesi Aysel'in büyüdüğünü ve onu baskı altına almak gerektiğini düşünerek sürekli onu dersin başından kaldırarak ev işi yaptırmaya çalışmaktadır. “Anne tek tip kadın "stereotipi" bir kadının yetişmesinden yanadır, eski değerler üzerine kurulu, kendi öğrendiği tarzda bir eğitim ile yetiştirmek ister kızımı.”(Şahin E. , 2009, s. 263) Aysel'in önüne oyulgamak için bebek bezi verip, “Yarın senin de çocukların olacak. Kim dikecek bezlerini?...” (Ağaoğlu A. , s. 210) dediğinde Aysel, “Evlenmeyeceğim ben! Çocuklarım da olmayacak!” diye çıkmıştır. Aysel'in bu sözlerinden sonra annesi kızının gözlerinin açıldığını düşünüp babasına onu “eve alsak mı?” (Ağaoğlu A. , 2017, s. 210) diye sormayı bile düşünür. Aysel, babasının hem bu sözleri duymasından hem de büyüdüğünün aklına gelmesinden korkmaktadır. O yüzden babasına ders çalıştığını hiç belli etmek istememektedir. Tıpkı Dewey Dell gibi Aysel de annesiyle çatışma içerisindedir. Aysel, kendisine dayatılmaya çalışılan geleneksel kadın rolünü hiçbir zaman kabullenmeye yanaşmamıştır. İlkokul müsameresinde bütün kızlar çiçek olurken onun kelebek olması da özgür olma isteğini sembolize etmektedir. Beauvoir'ın “Küçük kız, çocukluğu boyunca hep dizginlenmiş, bununla birlikte yine de kendini özerk bir birey olarak yakalamıştır.” (Beauvoir, 1993, s. 302) dediği gibi çocukluğunda sürekli okumaması için baskı altında olan Aysel'in bilinçdışına bütün bunlar yerleşmiştir. Bu yüzden yaşamının her alanında Atatürk'ün istediği gibi bir Türk kızı olmaya çalışmaktadır. Kendi varlığını ispat etmenin de tek yolunun okumak olduğunu düşünmektedir.

Bilinçdışının toplum tarafından kabul edilmeyen arzuların bastırılması ile oluştuğunu daha önce belirtmiştik. Aysel bu kez de toplum ve ailesi tarafından kabul edilmeyecek olan cinsel arzularından oluşan bilinçdışı itkilerini bastırmaktadır. Çevresindeki erkeklerle sadece arkadaş olması gerektiğini düşünür. “Biz Türk erkeklerine hep kardeşimiz gözüyle bakarız ve bakmalıyız.” (s. 80) diyen Aysel’in bu isteğini arkadaşı Behire’ye yazdığı mektubunda görmekteyiz:

Burada uzak akrabalarımızdan birinin oğlu askerliğini yaparken sık sık bize geliyor... Bu genç bana tam bir kardeş gözüyle baktığı için onun yanında hiç çekingen olmuyorum. Aydın’la hiç de böyle değil. Hem alaycı, hem insana hep kadın gözüyle bakıyor... Öyle ya, ilk defa yanımda oldukça kültürlü bir çocukla yürümek, ne derse desin onun yine de benim peşimde olduğunu bilmek... İçim rahat olsaydı, ben de bugün genç kızlığımla biraz yaşadım diyebilirdim. (s. 274)

Aydın’ın kendisine olan ilgisinin farkında olan Aysel, bilinçdışındaki cinsel yasaklar yüzünden Aydın’dan sürekli kaçmaktadır. Diğer bir ilkokul arkadaşı Ali’nin de kendisine ilgisi olduğunu bilmekte olan Aysel, ona yazdığı mektuba “kardeşim” kelimesi ile başlayıp yine “kardeşiniz” kelimesi ile bitirmesi de ona da başka bir gözle bakamayacağını belirtmesindedir. Ali ile derdini paylaşmak için buluştuğunda birileri tarafından görülmeğe çekinir ve onunla bir yerde baş başa oturmak istemez; “Yürürsek, ne olacak, yolda rastlaştığımızı sanırlar...” (s. 327) der. Sonra bu denli bastırılmış olmanın kendisini rahatsız ettiğinden söz eder: “Üstelik çok gururuma dokunuyor böyle hesaplar yapmak... Kendi gözümde kendime rezil oluyorum. Küçülüyorum kendi gözümde” demesine karşılık Ali ise “aldırmayın Aysel... Kötü bir şey yapmıyoruz ki...” (s. 328) der. Ali bu söylediğine kendisi de inanmamıştır fakat Aysel’i rahatlatmak adına söylemiştir. Aysel, bundan cesaret alarak saklanmaktan vazgeçip Ali’yle oturmak istediğini belirtmiştir. “Gel, oturacağım bak görürsün... O tüccar herifle de evlenmeyeceğim işte...” (s. 329) Aysel’i babasından arkadaşı Ertürk’ün abisine istemişlerdir. Aysel, annesinin evdeki konumundan, arkadaşı Semiha’nın da okutulmadan evlendirilmesinden ötürü kendisi evlenmek istememektedir.

"Olmak ya da olmamak, yapmak ya da yapmamak, sahip olmak ya da sahip olmamak" adına yaşanan ikilemler, korkular, hayal kırıklıkları, cesaretsizlik, umutsuzluk, bocalama ve güvensizlik annelerin kaderi olurken; kızlar korkunun üstüne gitmeye, tüm aşağılanma ve dışlanmalara, tüm engellere ve karşı konulmalara rağmen çıkar bir yol bulmaya, annelerini tarihe gömmenin yolunu ararlar. (Şahin E. , 2015, s. 112)

Aysel de annesinin kaderini kendisinde yaşamaya karşı koymuştur. Kimse kendisini beğenmesin diye de annesinin yeni diktiği giysileri giymek yerine hep eski giysiler giymektedir. Böylelikle kimse onunla sevgili olmak ya da evlenmek istemeyecektir. Ali ona kendisi istemezse o adamla evlenmek zorunda olmayacağını söyleyerek Aysel'i cesaretlendirmektedir. "... Doğru ya ben korkacağıma onlar korksun. Evden kaçırım diye konu komşuya utanmaktan korkarlar..." (s. 333) diyerek istemediği biriyle evliliğe karşı direnmeye cesatlenen Aysel'in, bu kez Ali'yle oturmaya cesareti kalmamıştır. "Görüyor musun, bir şeyde yüreklenirken bir şeyde yüreksizleşiveriyor insan... Cesaretim bir şeye yetiyor hep. Her şeye birden yetmiyor. Neden acaba?" (s. 333) Kadınların daima ezilen ve güçsüz taraf olduğu toplum tarafından bilinçdışına işlenen Aysel'in bu nedenle kendine güveni ve cesareti çok azdır. Aysel üniversite yıllarında Paris Sarbonne Üniversitesine konuk öğrenci olarak gittiğinde Alain isimli bir erkekle tanışır. Ona göre Alain kendi ülkesinin gençleri gibi değildir. Aysel'i sadece kadın olarak görmemekte, ona gerçek bir arkadaş gibi davranmaktadır. "Gözleri kollarını, bacaklarını yemiyordu." (s. 371) Hatta Alain'in kendisi bir sebepten ötürü kucaklaması bile rahatsız etmemiştir. Oysa Paris'e birlikte gittiği arkadaşı Metin vapurda birden sohbet ederken Aysel'in dudaklarına atılmıştı. Alain'le Sartre dinlemeye gittikleri salonda da Alain yine elini tutmuş heyecanla bir şeyler anlatırken Aysel, "bir erkekle hem el ele oturulabileceğini, hem de bunun unutulabileceğini" (s. 374) anlamaktadır. Tanıdığı bütün erkeklerin Aysel'in bir kadın olduğunu unutmaması ve cinsel bir obje olarak görülmesi onu rahatsız etmektedir. Sadece aralarından Ömer farklıdır. Aysel'in öğrencilik yıllarında asistan olan Ömer gözleriyle hiçbir kız öğrenciyi yememektedir. Aysel onun bu farklılığından ve ortak zevklerinden etkilenerek Ömer'le evlenir. Aysel'in üzerinde evliliğin düzeni, doçentlik hayatı gibi sürekli olarak bir baskı vardır. Erkeklerden uzak durması gerektiği ve aydın kimliğinin getirdiği sorumluluklar onu bilinçdışında aslında bir türlü özgür olamadığına

ikna etmiştir. Bilinçdışına hapsettiği arzuları bir yerden sonra özgürleşmek adına ortaya çıkacaktır. “Bir kez yattım öğrencimle. Bu yatıştan kısa süren, değişik bir tat aldım. Bedenimden çok, beynimde kurulan bir imparatorluğun şehvetiydi beklisi. İnsan kendini tek başına özgürleştiremezse ve tek başına özgürleşme düşü içinde boğulmuşsa, kendinden sonra gelenlerin altına yatmalıdır.” (s. 49) diyerek bunu göstermiştir. Engin’le yatışı ona bedensel hazdan ziyade özgürleştiği için zihinsel bir haz sağlamaktadır. Fakat bu yatıştan aldığı haz kısa sürmüştür çünkü aydın kimliği onu serbest bırakmamaktadır. “... hiçbir yerli film, bir öğrenci odasında, bir doçent hanımın kadınlık zararının yeniden nasıl bozulmuş olduğunu göstermez. Şimdi bunu böylece söylüyorsam kendi kendime, az sonra ölmüş olacağım içindir.” (s. 49) Aysel’in “yerli film” diye vurgu yapması içinde yaşadığı toplumun baskısını belirtmek istemesinden kaynaklanmaktadır. Kocasını aldatıp Engin’le yatışının ardından hissettiği suçluluk bilinçdışında var olduğunu bildiği toplum baskısından kaynaklıdır. Aysel’e göre Türk toplumu özgür değildir. Aysel’in bilinçdışına yerleşen toplumsal bir tabu olan bekâretin varlığı sürekli kendini göstermektedir. Aysel’e göre evlendikten sonra yırtılan kadınlık zarı Engin’le yattığında tekrar yırtılmıştır. “Her ne kadar kızlık zarı kıza ait olsa da, sahibi çoğunlukla toplum olmuştur.” (Şahin E. , 2015, s. 243) Aysel de bir kadın olduğu için cinsel dürtülerini daima bastırmaktadır ve bu nedenle kendisini özgür hissetmemektedir. Engin’le yasak bir ilişki yaşayarak kendince toplumun bekâret tabusunu yıkmıştır. Fakat artık toplumun ona iyi gözle bakmayacağını da bilmektedir. “... vatani kurtarmak uğruna bir erkeklik organını karşımda dolaştırmanın utancısıdır belki de benim buraya ölmeye yatmamın nedeni.” (s. 350) diyen Aysel, kendisi özgürce davranırsa toplumun da özgürleşeceğini düşünmüştür fakat yıllarca yaşadığı toplumun baskıcı düşüncelerinden sıyrılamamıştır. Aysel’i ölmeye yatmaya götüren nedenlerde, tüm bu bilinçdışı süreçlerle birlikte yaşamını ve ilişkilerini sorgulayıp bir benlik arayışı içinde olmasının etkisi vardır.

3.3.2. Dürtüsel Enerjinin Kaynağı “İd”

Freud'un çalışmalarında formüle ettiği gibi, insan davranışlarının ve kişiliklerinin çoğu, idin bilinçsiz arzuları, süperego tarafından bastırılması ve egonun bu iki güç arasında arabuluculuk etme girişimleri tarafından şekillendirilir. “İd tamamen bilinçdışıdır, dış dünya ile bağlantısı yoktur, kuralsızdır.” (Öztürk, 2008, s. 15) *Döşegimde Ölürlen* romanında Addie ve Dewey Dell, *Ölmeye Yatmak* romanında da

Aysel idin kural tanımayan isteklerine karşı koyamaz.

Döşęimde Ölürlen romanı kişilerinden Dewey Dell'in davranışları idin komutası altındadır:

...ve kuytu gölgeye doğru topladık ve bakışlarımız birlikte boğuluyordu onun ellerine ve benim ellerime değerek ve ben bir şey demedim. "Ne yapıyorsun?" dedim ve o, "Senin çuvalı dolduruyorum," dedi. Ve böylece sıranın sonuna vardığımızda benim çuval doluydu ve elimden bir şey gelmedi. Ve böylece elimden bir şey gelmediği için oldu... (Faulkner, 2016, s. 32)

Dewey Dell, komşunun oğlu Lafe ile tarlada pamuk toplarken birlikte olmuştur. Dewey Dell'in bu cinsel isteği idden kaynaklanmaktadır. İdin tek amacı doyuma ulaşmaktır ve genç kız burada idine karşı gelemeyip ilkel isteğini gerçekleştirmiştir. Dewey Dell bu olayın üzerine Lafe'den hamile kalmıştır fakat kimsenin durumu öğrenmemesi için bebeği aldırma istemiştir. Bu nedenle annelerini defnetmek için çıktıkları yolda bir bahaneyle eczaneye girmiştir. Kişiliğin ahlaki yönünü temsil eden süperegonun idin dürtüsel isteklerini dizginlemeye çalıştığı bilinmektedir. Dewey Dell'in karşılaştığı Eczacı Moseley, "Bana bak.engin dedim. Sen bu işten vazgeç. Bunu sana Tanrı verdi, şeytanın aracılığıyla da olsa, gene Tanrı verdi; istiyorsa bırak O geri alsın..." (Faulkner, 2016, s. 177) diyerek burada, Dewey Dell'in bu isteğine süperego gibi engel olmaya çalışmış fakat Dewey Dell onu dinlememiştir. İsteğini gerçekleştirmek üzere başka bir eczanede şansını deneyen genç kız bu kez sahtekar eczacı Macgovwan'a denk gelmiştir:

"...-Bu gece onda gelirsiniz gerisini de verip ameliyatı yaparım.

-Ameliyat mı? diyor.

-Acımaz. Bu ameliyatı önceden de geçirmiştiniz..." (Faulkner, 2016, s. 212)

Dewey Dell bu kez de idini kontrol edemeyen Macgovwan'ın kurbanı olmuştur. Genç kız her ne kadar Macgovwan'la bebeğini düşürme amacı ile birlikte olsa da aslında bunun işe yaramayacağını bilmektedir. Davranışları idin kontrolünde gerçekleşen genç kız bir erkeğin cinsel sömürüsüne maruz kalmıştır.

Freud ide karşı gelememenin en çok cinsellik konusunda olduğunu ifade etmiştir. Cinsellik, toplumda yıkılması zor olan bir tabudur. Sadece eşler arasında yaşanması gerektiği düşünülen, gizli tutulan bir gereksinimdir. Fakat toplumda aldatma ve aldatılmanın da var olduğu bir gerçektir. Her ne kadar kaçamakları daha çok göz önünde olduğundan bu kelime erkekler için kullanılsa da *Döşegimde Ölürlen* romanı kişilerinden Addie ve *Ölmeye Yatmak* romanı kişilerinden Aysel kocalarını aldatan iki evli kadındır. Addie bir zamanlar idin isteklerine karşı gelememiş ve kocasını Whitfield ile aldatmıştır:

...Günahımın karanlığını gördü gözlerim; sonunda gerçek ışığı gördüm, dizlerimin üstüne çöküp Tanrı'ya suçlarımı anlattım açık açık, bana yol göstermesini istedim, gösterdi. "Kalk," dedi; "içine yaşayan bir yalan soktuğun eve git, birlikte benim sözüme sövdüğün insanların arasına; günahını anlat yüksek sesle. Onlar, o aldatılmış koca bağışlamalıdır suçunu: ben değil... (Faulkner, 2016, s. 156)

Addie'nin kocasını aldatışını işte bu şekilde Whitfield'ın kendisi anlatmıştır. Kişiliğin vicdani, ahlaki eve eleştiren kısmı olan süperego devreye girmiş ve ona bu yaptığının günah olduğunu kabullendirmesine rağmen bile bile idin kontrolsüzlüğüne kapılmıştır. Freud'a göre "Vicdan ya da bilinçdışı suçluluk duygusu, aynı zamanda süperegonun egoya hükmetme biçimidir." (Freud, 2012, s. 17) Addie'nin egosu, idin kontrolsüz istekleri ve süperegonun baskısı altında kalmıştır. Hem idin haz isteği gerçekleşmiş hem de süperego bunun bir günah olduğunu kabullendirmiştir.

Bir kadının ya da erkeğin eşini aldatmasının nedenlerinden biri ihtiyaçlarının tatmin edilmemesidir. Addie'nin kocasını aldatmasının altında yatan sebep de sevgi eksikliğidir: "...Onun da bir kelimesi vardı. Sevgi, diyordu. Ama uzun süredir alışmıştım artık kelimelere... Bırak Anse kullansın o kelimeyi, canı istiyorsa. İşte böylelikle Anse ya da sevgiydi, sevgi ya da Anse: hiç fark etmiyordu..." (Faulkner, 2016, s. 151) diyen Addie, Anse ile severek evlenmemiş ve daha evliliğine alışmadan çocuk sahibi olmuştur. Bütün bunların baskısı ile içinde kalanları yaşamak için çekinmemiştir.

Aysel de idin haz ilkesine karşı gelemeyen bir diğer kadındır. Küçük yaşlarından itibaren erkeklerle sadece arkadaş olması gerektiği, okumadan kendini ispatlayamayacağı, Atatürk'ün yolunda ilerlemesi gerektiği gibi düşüncelerle büyüyen

Aysel, bir yere kadar idinin isteklerini bastırmayı başarmıştır. Ancak bir yerden sonra idine karşı gelememiş ve kocası Ömer’i kendi öğrencisi Engin’le aldatmıştır. “Evet, bir kez yattım öğrencimle” diye bunu itiraf etmiştir Aysel. Her iki romandaki bu kadın karakterler idin isteklerini bastıramamış ve teslim olmuşlardır.

Haz ilkesine göre işleyen id, Freud’un Eros ve Thanatos yani yaşam ve ölüm dürtüsü olarak adlandırılan iki zıt dürtüyü içerir. Tanos ölüm içgüdüğü olması nedeniyle saldırganlıktır. “Freud’a göre saldırganlık, aslında başlangıçta insanın kendine yönelik olan ancak sonradan yıkıcı eğilimlerinin -savunmaya yönelik olarak- dış dünyadaki nesnelere çevrilmesidir.” (Freud S. , 2011, s. 9) *Ölmeye Yatmak ve Döşegimde Ölürlen* romanlarındaki kişilerde de idin saldırganlık dürtüsü göze çarpmaktadır. Aysel’in abisi İlhan kız kardeşini bunaltan, baskıcı onun okumasını istemeyen biridir. Aysel, okumakta ısrar ettiği için onu daima azarlar. Aysel’e“ iki tokat aşkettikten sonra, kadın kısmına okumak nerden çıkmış?...Oralarda okuyan kızların ne mal olduğunu şimdi çok iyi biliyorum ben.” diye bağırıştır. İlhan’ın bu saldırgan tavrının altında yatan aslında kendi babasından gördüğü baskıdır. Babaları Salim Efendi kızının okumasına izin vermediği gibi oğlunun okumasına da karşı çıkmış, onun işlerin başına geçmesini istemiştir. İlhan kendi isteğini rahatça gerçekleştirememenin vermiş olduğu kendine dönük saldırganlığını Aysel’e yansıtmaktadır. Tıpkı Aysel’in abisi gibi Dewey Dell’in erkek kardeşi de saldırgan tavırlar sergilemektedir. Kişinin doyumunu engelleyen bir durum sonucunda saldırganlık gösterdiği görülmüştür. Jewel, duygusal acılarını başkalarına yönelik saldırganlıkla açığa çıkarır. Sürekli kahrederek etrafa bağırıp çağırılmaktadır. Çünkü annesinin hastalığı ve bunun sonucunda ölmesiyle ondan mahrum kalmıştır. Bu durum onda saldırgan bir tepki vermeye yol açmaktadır. Her iki romanda da idin cinsel ve saldırganlık dürtülerine karşı gelinmemiştir.

3.3.3. Rüya Analizi

Freud, rüyaları bilinçdışı faaliyetlerin işleyişlerini anlamak için kullanmıştır. *Döşegimde Ölürlen* ve *Ölmeye Yatmak* romanlarında da karakterlerin rüyalarına yer verilmiştir. Yaşadıkları toplum baskısı, bekâret tabusu, erkek egemenliği ve kadının cinsel bir nesne haline gelişi Dewey Dell ve Aysel’in rüyalarını büyük ölçüde etkiler.

Freud’un rüya sembollerinden biri çıplaklıktan utanmadır. Bazen rüyalarda çıplak ya da tam olarak giyinmemiş bir halde olduğumuzu görürüz fakat bundan utanmayız. Freud’a göre bu tip rüyalarda, rüya sahibine karşı çevresindeki insanlar

tepkisizdir ve eleştirmez, çıplaklığına dikkat etmezler.¹¹“...Toprak Darl'ın gözlerinden akıyor; gözleri iğne başlarına doğru yüzüyor. Ayaklarımdan başlayıp gövdemden suratıma yükseliyor, elbisem yok oluyor sonra: ağır aksak giden katırların tepesindeki, çabaların tepesindeki sırada çırılçıplak oturuyorum...” (Faulkner, 2016, s. 108) diye rüyasını aktaran Dewey Dell komşunun oğlu Lafe ile pamuk tarlasında birlikte olduğu sırada ağabeyi Darl onu görmüştür. Bu durumdan rahatsız olan genç kız Darl ile bir türlü yüzleşememiş ve kendisini zor duruma sokan bu durumu bastırmıştır. Olanları yalnızca Darl görmüştür. Dewey Dell'in sırrı açığa çıkmıştır. Böylelikle genç kız rüyasında Darl'ın karşında çıplak kalmıştır.

Gördüğü rüyayı bir kâbus olarak nitelendiren Dewey Dell çıplaklığını yeniden vurgulamaktadır:

Vardaman'la uyuduğum sıralarda kâbus¹² gördüydüm bir kere uyanık olduğumu sandım ama göremiyordum ve altımda yatağı sezemiyordum... ne de uyanmak istediğimi düşünemiyordum... Vardaman uykuda ve tümü birden gene altımda ve çıplak bacaklarım arasında sürüklenen serin ipek parçası gibi giderek... (Faulkner, 2016, s. 108)

Dewey Dell yaptığı hatanın farkındadır ve bunu bastırmak için uykuya sığınmak istemiştir. Freud'a göre rüyaların günlük yaşantıdan etkilenebilmesi için, yaşananın erken çocukluk dönemindeki bir hatırayla bağdaşması gerekmektedir. Çocukluk döneminde başka insanların yanında utanmadan çıplak dolaşırken ebeveyni tarafından “ayıp” diye uyarılan çocuk gibi Dewey Dell de ağabeyi Darl tarafından sürekli bakışlarıyla uyarıldığı için rüyasında kendini çıplak olarak görmesi rüyanın bebeksi yaşantılarla olan ilişkisini göstermektedir.

Psikanalist Erich Fromm da rüyada çıplaklık üzerine Freud'un görüşüne eklemeye bulunur ve soyunma eyleminin kendine dönüş olabileceğini ifade eder:

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Sigmund Freud, *Düşlerin Yorumu* 2.baskı, Çev., Emre Kapkın, Payel Yayınları, İstanbul, 1996.

¹² Freud, *Rüyaların Yorumu* adlı eserinde korku rüyalarının cinsel içerikli olduğunu, rüyalara ait olan libidonun korkuya dönüştüğünü belirtmiştir. (Freud, 2014, s. 191) Dewey Dell de libidosunu açığa vurarak gördüğü rüyayı kâbus olarak nitelendirmiştir. Bu nedenle rüyasını cinsel simgelerle değerlendirmek mümkündür.

Freud'un gözünden kaçırdığı nokta çıplaklığın, cinsel teşhircilikten başka bazı şeylerin sembolü de olabilmesidir. Örneğin çıplaklık doğruculuğu ya da dürüstlüğü gösterebilir. Buna karşın giyinik olmak, benimsememiş olduğumuz fikirlerimizi ifade edebilir. Yani buna göre çıplak beden gerçek benliğimizi, kıyafetlerimiz de toplumsal benliğimizi, yani egemen olan kültürel kalıbı temsil edebilir. Eğer birisi, rüyasında çıplak olduğunu görmüşse, artık gerçek benliğine dönmek ya da tüm önyargılarından kurtulmak isteğini dile getiriyor olabilir. Böyle bir rüyada hissettiği utanç da benliğine dönmek istemesinden dolayı başkalarının onu eleştirecekleri korkusundan kaynaklanabilir. (Fromm, 1992, s. 106)

Freud'un dediği gibi Dewey Dell, çıplaklığından utanmamış, Fromm'un belirttiği gibi de toplumun "evlenmeden cinsel birliktelik olamamalı" tabusundan kurtulmak için elbisesini üzerinden yok etmiş ve çıplaklığıyla kendine dönüş sağlamıştır. Dewey Dell gibi Aysel'de de bu durum görülmektedir:

"... Yüreğimi delen bir düşle uyanıyorum. Sıkılma, boğulma, utanma, korku her yanıma sarmış... Gözlerime değen yerlerime göre çıplağım. Son olarak giyinmeyi düşünmüştüm oysa. Demek bunu yapamadan koltukta uyumuşum... Hala düşümdeki benle ve düşümdeki bu durumla buradaki ben ve buradaki durum arasında bir çizgideyim... Ne oyum, ne bu..." (Ağaoğlu A. , 2017, s. 339-340)

Tıpkı Dewey Dell gibi Aysel de kendisine dönüş yapmak için giysilerinden kurtulmak istemiştir. Aysel, çıplaklığıyla Fromm'un yukarıda vurguladığı gibi önyargılarından kurtulmak ve arınmak istemiştir. Her ne kadar bir ara giyinmeyi düşünüp yine gerçeklerden kaçmak istese de bunu yapamamış ve kendini arayışını devam ettirmiştir.

Çıplaklığıyla kendine dönüş sağlayan Dewey Dell'in böylelikle libidosu uyanmakta, arzuları ve cinsel isteği uykudan uyandıktan sonra da hipnagojik varsanılarda¹³ ortaya çıkmaktadır. "...uyandım. Göremiyordum. Vardaman'ın kalktığını,

¹³Hipnagojik varsanıları Freud şu şekilde tanımlar: "Düş imgesi kaynaklan olarak öznel duyuşal uyarılmaların, nesnel olanlar gibi dış rastlantılara bağımlı olmama biçiminde açık bir avantajlan vardır. Denebilir ki onlar, bir açıklama için ne zaman gereksinim duyulsalar hemen el altındadırlar. Ancak, nesnel duyuşal uyarınlarla kıyaslandıklarında, bir düşü harekete geçirmedeki rollerinin, nesnel

pencereye gidip bıçağı balığa sapladığını gördüm, kan fişkırıyor...” (Faulkner, 2016, s. 108) diyerek bize varsanısını anlatır Dewey Dell. Freud’un Rüya Yorumları ’nda çiftleşme simgesi olarak “merdivene tırmanmak, bıçaklamak ve ateş etmek ve de penis simgeleri olarak bıçaklar ve sigaralar” (Freud, 1996, s. 115) görülmektedir. . Ayrıca Freud, balıkların da rüyalarda erkek cinsel organını simgelediğini belirtmiştir. Dewey Dell’in bu sanrısında pencere kadınlığını, bıçakla kan fişkırması da cinsel birliktelik sonucunda bekâretini kaybetmesini sembolize etmektedir. Varsanısının devamında “...Kalktım kanayan, hala tıslayan balıktan bıçağı çıkarıp Darl’ı öldürdüm...” (Faulkner, 2016, s. 108) der Dewey Dell. Bu durum onun bekâretini kaybetme rüyasında sevgilinin penisini simgeleyen balıktan bıçağı çıkarıp yine bir penise sahip olan erkek kardeşi Darl’a saptırmasını sembolize etmektedir. Bu davranış, genç kızın kadın olduğu için bastırılmaya karşı gelmesini ve bekâretinin bekçiliğini yapan ağabeyine kendisini ezdirmemek isteğini göstermektedir. Ayrıca Dewey Dell’in ağabeyine karşı yaptığı bu saldırı da idin içinde var olan öldürme arzusunun kaynaklanmaktadır.

Dewey Dell gibi Aysel de toplumun onaylamayacağı bir cinsel birliktelik yaşamıştır. Fakat ondan farkı Aysel’in evli olmasıdır. Her iki kadının da yaşadığı cinsel birliktelik konusundaki çatışmaları rüyalarına yansımıştır. Aysel’in içinde yaşadığı kadın ve idealist aydın kimliğinin çatışması rüyasında da kendini göstermektedir. Freud *Düşlerin Yorumu* adlı eserinde sınav düşlerine de değinmiştir. Ona göre bir şeyleri yanlış yapmaktan ötürü duyulan kaygıyla birlikte rüyalarda sınava girdiğimizi görürüz.¹⁴ Aysel de kocasını bir öğrencisi ile aldatıp idealist kimliğinden ödün verdiği için suçluluk duygusuyla kendisini bir sınav düşünde bulmaktadır. Profesörlük tezini sunmak için mumya müzesi gibi bir yere ulu bir kapıdan geçerek girmektedir. Mumya müzesi gibi ölü nesnelere olduğu bir yere girmesi, içsel dünyasının kötü nesnelere

uyarılarda olduğu gibi gözlem ve deneyle doğrulanmaya hiç açık olmaması ya da pek az açık olması gibi bir dezavantajları vardır. Öznel duyuşsal uyarıların düşleri harekete geçirmedeki gücü lehinde en iyi kanıt, “hipnagojik varsanılar” ya da Johannes Müller’in (1826) terimi kullanılacak olursa, “imgelemsel görsel görüngüler” tarafından sağlanır. Bunlar, sıklıkla çok canlı ve hızla değişen imgeler olup, uykuya dalma dönemi boyunca —bazı kişilerde alışkanlık halinde— ortaya çıkmaya eğilimlidirler; ayrıca gözler açıldıktan sonra da bir süre devam edebilirler. Bir hipnagojik varsam (hallucination) yaşamak için bir kişinin (yeterince yatkın olması koşuluyla) bu türden bir uyuklama durumuna bir saniyeden fazla girmesi gerekmez. Bundan sonra kişi yeniden uyanabilir ve sonunda uyuyana dek süreç birçok kez yinelenir.” (Freud, 1996, s. 84)

¹⁴“Okul çocukları olmamız bittikten sonra artık ana babamızın ya da bizi yetiştirenlerin veya daha sonra hocalarımızın cezaları bize uygulanmaz. Gerçek yaşamın acımasız nedensel zincirleri bizim daha ileri eğitimimizi üstlenir ve artık ne zaman bir şeyleri yanlış yapsak ya da doğru dürüst yapmasak, ne zaman olay yüzünden cezalandırılmayı beklesek, kısaca ne zaman sorumluluğun yükünü duyumsasak düşümüzde olgunluk ya da üniversite finallerini görürüz.” (Freud, 1996, s. 323)

oluşturduğunu göstermektedir. Müzeye kapıdaki iki muhafızı atlatarak ulu bir kapıdan geçerek girmiştir. Kapı kadın cinselliğini sembolize etmektedir. Kapıdaki iki muhafız da kocası Ömer ve evliliğidir. Aysel için Ömer ve evlilik, iğdiş duygusu (kastrasyon) verici birer nesne değildir ve Aysel'e kadınlığını özgürce yaşaması için engel olamamışlardır. Böylelikle Aysel onları (iki muhafız) birer mumya gibi görerek rahatça atlatmış ve salona girmeyi başarmıştır. Aysel erkek egemen bir toplumda yaşamasına rağmen baskılara boyun eğmemiş ve burada iki muhafızından (Ömer ve evliliği) iğdiş duygusunu yaşamadığı için cinsellikten geri çekilmemiştir.

Aysel rüyanın devamında her zaman yolunda ilerlemek istediği Atatürk'ü ve onun sağ ve sol yanında da yeşil yüzlü profesörler görmektedir. Rüya da gördüğü Atatürk, Aysel için idealize edilmiş babanın sembolüdür. “Stekel’e göre, düşlerde sağ ve solun ahlâki bir anlamı vardır. Sağdaki yol her zaman haklılığın yoludur; soldaki ise suçun. Örneğin her zaman öznenin bireysel ahlâk anlayışından bakıldığında, 'sol', eşcinselliği, yasak seviyi ya da sapkınlığı; 'sağ' ise evliliği, vb. temsil edebilir.” (Freud, 1996, s. 88)

Aysel'in “Tezi savununca Atatürk beni alnımdan öpecek diyorum. Sağ elinin işaret parmağını ileri doğru uzatarak, “Türk milleti! Hedefiniz bu bayanın gösterdiği yoldur, ileri!” diyecek...” (Ağaoğlu, 2014, s. 340) demesi, Atatürk'ün -idealize baba sembolü olarak- sağ el işaret parmağını uzatarak Türk milletine hedefi, Aysel'in gösterdiği yol olarak belirtmesi Aysel'in doğruyu seçmedeki yaşadığı karmaşayı simgeler. Ayrıca Atatürk'ün sağında ve solunda altı yeşil yüzlü profesör bulunması da yine Aysel'in yasak ilişkisi ve evliliği arasında kalmışlığını sembolize etmektedir.¹⁵ Rüyanın devamında Atatürk'ün sağ elinden çıkardığı eldiveni sol elinde tutarak Aysel'in yüzüne doğru sallaması da Aysel'in evliliğinin baskısından sıyrılıp kocasını aldatışının toplum tarafından hoş karşılanmayacağına farkındalığının bir sembolüdür.

Aysel, kendisini rüyasında salona girdiği ilk anda şu anki yaşında, Atatürk – idealize edilmiş baba sembolü- ve profesörlerin karşısında ise on yaşındaki halinde görmektedir. Ayağında ise ilkokul müsamesinde giydiği annesinin yılan derisi iskarpinleri vardır. Aysel, babasının karşısında annesinden bir nesneyle durmaktadır. Freud'a göre “erkek organının en önemli simgeleri yılanlar”dır. (Freud, 1996, s. 88) Aysel, iskarpinlerin tekini kuyuya düşürüp tekrar bulduğunda ise ökçesi yoktur.

¹⁵ Freud *Düşlerin Yorumu* adlı eserinde düşlerde “yeşil” renginin umuda bir çağrışım yaptığını ve gebelikle bir bağlantısı olduğunu söylemektedir. (Freud, 1996, s. 107) Bu bağlamda Aysel, ölmeye yatarken gebe olduğundan şüphelenmesiyle hayatta kalmak için bir umudu olduğunu da rüyalarındaki yeşil renklerin yoğunluğuyla göstermektedir.

İskarpınların hem yılan derisi desenli olması hem de ökçesinin olmaması Aysel'in erkek egemen toplumda var olmaya çalışmasının bir temsilidir. Babasının karşısında yılan derisi desenli ayakkabıyla durarak hem babasının ve erkeklerin baskısından sıyrılmak istemesi hem de annesinin ökçesini kırarak da onun talihini yaşamak istememesinin bir işaretini vermiştir.

İskarpınlarının kırık ökçesiyle tezini ararken bir plak bulan Aysel çalan şarkının "Edith Piaf'ın Non, rien de rien" (Ağaoğlu A. , 2017, s. 341) olduğunu belirtir. Bir yandan "hayır hiçbir şeyden pişman değilim" manasına gelen sözleriyle bu şarkı çalarken bir yandan da ezan okunması Aysel'e bu kez de dini açıdan bir baskı olduğunu hissettirmektedir. Bilinçdışında yatan toplumun evlilik dışı cinsel ilişkinin günah olduğu inancı rüyasında da karşısına çıkmaktadır. O sırada Aysel boynunda bulunan kürkteki tilkinin canlandığından ve ağzını ısırıldığından yakınmaktadır. Isırma eylemi yine burada erkeksiliği sembolize etmektedir. Aysel'in erkeksi nesnelere karşısında kaldığı konum ve erkeklerin zarar verici olarak algılanması erkeklere yönelik öfkesinin ve onlar karşısında var olma savaşının bir yansımasıdır.

Aysel tezini "Türkiye'yi kalkındırıp kurtaracak olan kesin formül" (Ağaoğlu A. , 2017, s. 342) olarak sunmak istemektedir. Bu formül aslında bireysel bir kurtuluş değil tüm kadınlar için kurtuluşu simgelemektedir. Aysel, göstermiş olduğu tüm çabalar da aslında kendi için değil bütün kadınlar için savaşmaktadır. Fakat tezini bir türlü bulamaz ve profesörlerin önüne bu önemli formül yerine farkında olmadan bir tencere dolma koyar. Türkiye'yi kurtaracak olan formül aktif olduğu için erkeksi bir nesneyken bir anda dolma gibi kadınsı bir nesneye dönüşür. Aysel'in bu ikiliği vermesi toplumun kadınları erkekler kadar güçlü görmemesinden kaynaklanır. Aysel formülün kendisinde olduğunu söyleyerek toplumun ön yargısının aksine kadınların da en az erkekler kadar güçlü olduğunu belirtmek istemiştir. Aysel'in bu dönüşümden utanması ise kadınları yüzüstü bırakacağı endişesindedir. Aysel, romanın sonlarında tekrar gördüğü bir düşü anımsamaktadır:

...Koskoca geniş bir avlunun ortasında tören kurulmuş... Benim bu törenin ardından çok önemli bir görevim varmış. Marşlar bitince içerde büyük bir salona alınıyorum. Salon tepeleme genç dolu... Hepsinin üstünde bir örnek yeşil-gri renkli giysiler var¹⁶... Son bir görev dağıtımının başındaymışız. Bu öyle bir anmış ki, sanki bir düğmeye basılacak ve bir tren raylarının üstünde hızlıca yol alacak. Ya da geminin

¹⁶ Umudu simgeleyen yeşil renk burada gri ile yan yana durarak biraz umutsuzluk ve belirsizlik anlamı vermektedir.

denize indirilme anıymış... Galiba gemiyi denize ben indirecektim. Şişeyi ben kıracaktım, düğmeye ben basacaktım. İşte böyle, çok önemli bir görev bekliyormuş beni... (Ağaoğlu A. , 2017, s. 394)

Aysel, bu kez geminin denize indirilmesi gibi çok önemli bir görevin kendisini beklediğini bildirir. Freud'a göre rüyalarda gemiler rahmi sembolize etmektedir. Burada geminin denize indirilmesi cinsel birleşmeyi temsil eden bir sembol niteliğindedir. Görev ise bu cinsel birleşmeyi gerçekleştirerek toplumun tabularını yıkmak ve kadınları özgürleştirmektir. Aysel rüyada bu önemli görevin kendisine verildiğini vurgulamaktadır. Freud'a göre "yola çıkmak, ölümün en yaygın ve en otantik simgelerinden biridir." (Freud, 1996, s. 116) Aysel rüyada hayatında yaşadığı ikilemi simgelemiştir. Ya tren raylarda yol alacaktır ya da gemi denize inecektir. Yani ölmeye yatan Aysel ya ölüme teslim olacaktır ya da kendisiyle birlikte bütün kadınları kurtaracaktır.

Aysel düşün ikinci bölümünde ise önce Semiha sandığı sonra o olmadığını fark ettiği Behire'yi gelinlikler içinde görür. Semiha, Aysel'in ilkokuldan sonra okutulmayan, eve kapatılmış ve evlendirilmek için yaşı büyütülmüş arkadaşıdır. Behire ise ortaokulda tanıştığı vatana hizmet adına hemşirelik okuyan, takdir ettiği bir arkadaşıdır. Aysel'in rüyada bu iki arkadaşını görmesi karakterindeki bir tür bölünmeyi ifade etmektedir. Semiha, ailesinin olmasını istediği kişi, Behire ise kendi olmak istediği kişidir. Rüyada, Semiha'nın herkese gülcük saçıp kendisine gülmemesi ise o kişi olmak istemediğini desteklemektedir. Gelinlikle gördüğü kişiliğinin Behire tarafı, aydın kimliği ve kadınlığı arasında kalmışlığının bir sembolüdür. Aysel'in Behire'nin gelinliğin tülleriyle oyalanmasına karşılık "görevimiz var" demesi cinsel eylem için evliliğe gerek duymadığı düşüncesini yansıtmaktadır.

Bir türlü de gelinin yanına ulaşamıyorum. Çünkü o sıra gelinin çevresini birçok şişman ve kolları altın bilezikli, elleri silahlı kadın çevirmiş oluyor. Gelin bir yandan sağını solunu azarlarken, bir yandan da eliyle durmadan birini çağırıyor. Kıpkırmızı, parlak kadifeler giyinmiş asık suratlı bir adam beliriyor... Gelin asık suratlı, kırmızı kadifeli adamı kolundan zorla çeke çeke götürüyor. (Ağaoğlu A. , 2017, s. 394, 395)

Kolları altın bilezikli silahlı kadınlar ise burada toplum baskısını simgelemekte ve Aysel'in geline ulaşmasını engelleyerek onu baskılamaktadırlar. “*Kıpkırmızı, parlak kadifeler giyinmiş asık suratlı bir adam*” ise bekâreti simgelemektedir. Aysel'in bunu asık suratlı adamlar olarak görmesi ise toplumdaki bekâret tabusuna olan kızgınlığını ifade etmektedir. Aysel'den geminin suya indirilmesinden önce bazı kağıtlar imzalaması istenir ve Aysel rüyanın devamında imzalaması gereken kâğıtlara geç kalır çünkü bir dönme dolaba binmiştir.

Burada geminin denize indirilmeden önce imzalanması gereken kağıtlarla yine evliliğe bir gönderme bulunmaktadır. Aysel'in bu durumu “...imzalamamız gereken kağıtlar varmış meğer...” şeklinde ifade etmesi, toplumun cinsel eylemin evlilik sonrası gerçekleşmesi gerektiğine olan inancına bir göndermedir. Bu, Aysel'in kendi düşüncesi değil toplumun dayattığı bir tabudur. İmza olayından sonra utandığını belirtir Aysel fakat bu utanmanın dönmedolaba binmeye dalmasından kaynaklandığını söyler. Freud'a göre salıncak, tahtırevalli gibi hoplama, uçma, düşme, baş dönmesi vb. sağlayan oyunlar cinsel duygular uyandırır.¹⁷ Aysel'in dönmedolaba bindiği için utanması cinsel haz duygusuyla kendini ele verme endişesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü Aysel, cinselliğe yönelik yoğun dürtülerinin yanında toplumsal baskı nedeni ile kadınlığıyla barışamamış, cinselliği aşırı utanç verici bir olay olarak görmektedir.

Aysel'in rüyasında kadınlığı ile barışamamış ve cinsel eylemlerinden utanıyor olmasına karşılık Dewey Dell'de durum farklıdır. Her ne kadar “...adımı, bir kız olduğumu bile düşünemiyordum ben diye bile düşünemiyordum...”(Faulkner, 2016, s. 108) diyerek kendini inkar etse de aslında kadınlığının farkındadır. Annesinin ölümünden sonra evin tek kadını olmasıyla farkındalığı artmıştır. “Ayrıca rüyasında ansızın bir şeyin olduğunu bildim üstümden esen yeldi... tümü birden gene altımda ve çıplak bacaklarım arasında sürüklenen serin ipek parçası gibi giderek.” (s. 108) derken de erotizmi akla getirir ve cinsel eylemlerden de utanır bir ifade kullanmamıştır. Fakat o da Aysel'in toplum baskısından çekinmesi gibi ağabeyi dışında ailesinin diğer üyelerinin de ilişkisini duymasından korkmaktadır.

Her iki romanda rüyanın aktarılışına bakacak olursak, Dewey Dell'in rüyasını

¹⁷ “ Herhangi bir sinirsel sorunu bulunmayan genç bir hekim arkadaşım bana bu konuda şu bilgiyi vermişti: “Kendi deneyimlerimden, çocukluğumda bir salıncaktayken ve özellikle de aşağıya doğru hareket en büyük momente ulaştığı zaman cinsel organlarımda garip bir duyumsama olduğunu biliyorum. Bu duyumsamadan gerçekten haz aldığımı söyleyemesem bile onu hoş bir duygu olarak betimlemek zorundayım.” Hastalar, sıklıkla bana anımsayabildikleri ilk haz verici ereksiyonların çocukluklarında bir yere tırmanırken ortaya çıktığını söylemişlerdir. Ruh çözümleme, ilk cinsel itkilerin köklerinin sıklıkla çocukluk sırasında oynanan hoplayıp zıplamalara ve güreşmelere dek uzandığını kesinlikle ortaya koymuştur.” (Freud, 1996, s. 321)

kısa bir şekilde aktarmasına karşılık Aysel uzun uzun ve detaylandırarak anlamıştır. Fakat her ikisinin rüyasının temaları birbirinin benzeri ve kaynağı cinsel dürtüleridir. Her iki kadın da aile ve toplum baskından kaynaklı olarak cinsellik konusunda duydukları korku ve endişeye bir çatışma gerçekleştirmektedirler.

3.3.4. Savunma Mekanizmaları

Kişiler, ağır bir zorlanma ve istenmeyen bir durum geliştiğinde belki de anksiyeteye ve nevroza yol açacak durumlar karşısında kendilerini korumaya yönelik davranışlar geliştirmektedirler. Bu davranışlar, can sıkıcı durumu inkâr etmeye çalışma ya da kişinin kendini haklı kılacak bir sebep bulma gibi psikolojik bütünlüğünü zedelemeye karşı koruyan ego savunma mekanizmalarıdır. Ego savunma mekanizmaları bilinçdışında geliştirilmekte ve işlenmektedir. Yani kişi, kullandığı savunma mekanizmalarının arkasındaki dinamik güçten habersiz, anlamın farkında olamadan yaşar.

Döşegimde Ölürlen ve *Ölmeye Yatmak* romanlarında yaşanan olumsuz durumlara karşı görülen savunma mekanizmaları; yer değiştirme, bastırma, entelektüalizasyon ve yadsımadır.

3.3.4.1. Yer değiştirme

Yer ya da yön değiştirme, kişinin yönetmekte güçlük çektiği duyguyu ait olduğu objeye değil de başka bir objeye yönlendirmesi ve bu duygu nedeniyle açığa çıkan tepkinin de başka bir tepkiyle değiştirilmesidir. *Döşegimde Ölürlen* ve *Ölmeye Yatmak* romanlarında kullanılmış bir savunma mekanizmasıdır.

Döşegimde Ölürlen'de Addie'nin çocukları annelerini kaybetmenin travmasının üstesinden gelemedikleri için her biri bu acıyı başka bir nesneye yöneltmiştir. Cash, annesini kaybetme travmasıyla baş edebilmek için yer değiştirme mekanizmasını kullanır ve anksiyetesini somut bir cisme, onun için inşa ettiği tabuta dönüştürür. Jewel ise annesinin yerine atını koymaktadır. "Jewel'in anası at, dedi Darl." (Faulkner, 2016, s. 90) Jewel yaşadığı travmayı bastırmak için sürekli atıyla ilgilenmekte ve ona çok değer vermektedir. Çünkü onu annesinin yerine koymuştur. Hal böyle iken annelerinin cenazelerini taşıırken bütün aile bir arabada yola koyulmuşken Jewel kendi atıyla gitmek istemiştir. Babası Anse, "Ölmüş anasına saygı gösterip o atı getirmemesini söyledim, çünkü anası hepimizin, kendi kanından, kendi etinden olanların onunla birlikte arabanın

içinde olmasını istemişken, pis bir cambazhane hayvanının sırtında yanımızda koşturması yakışık almazdı...” (Faulkner, 2016, s. 94) dese de Jewel, herkesle aynı arabada giderek annesini ailenin diğer üyeleriyle paylaşmak istememiş ve baş başa kalmak için atıyla birlikte yola yalnız çıkmıştır. Jewel’in annesinin yerine koyacağı nesneyi başka bir şey değil de at olarak seçmiştir çünkü “büyük hayvanlar önce haz, sonra da kaygı yüklü olan anne sembolüdür.” (Rank, 2014, s. 35) Jewel sadece annesini başka bir nesneyle değiştirmekle kalmamış aynı zamanda travmayla birlikte ortaya çıkan üzüntüsünü de saldırganlıkla değiştirmiştir.

Annesini bir başka nesneyle değiştirenlerden biri de Vardaman’dır. Sürekli annesinin bir balık olduğunu söylemektedir. “Annem balık.” (Faulkner, 2016, s. 77)

Vardaman, duygularını annesinin bedeninden ayırmaya ve anne rahminin arkaik sembolü olan suda yaşayan, duygusal olarak daha güvenli bir nesneye yani balıklara yansıtmaya çalışır. Jewel, annesinin yerine atını koyduğunu kendisi söylemez fakat Vardaman kendisi söyler. Vardaman böylelikle travmayı hem fiziksel hem sözel olarak bastırır. Vardaman’ın balık imgesini seçme nedenini Oidipus kompleksi başlığında inceleyeceğiz. Addie’nin bir diğer oğlu Darl’ da annesinin yokluğunu onunla ilgili fantezilerle doldurmaya çalışmaktadır. “Ölü olduğu halde, hırsla sarılıyor bir utangaçlığa, kirlenmekten önleyemediği bir elbiseyi saklamaya çalışacağı gibi. Sonra kurtuluyor tabut, tahtalar gövdesinin arıklığından daha da hafiflemiş ya da o elbisenin üstünde yırtılacağını kestirince tabutun ardından koşmuş gibi yükseliyor...” (Faulkner, 2016, s. 88) demiştir.

Freud, “nesnelere olabildiği kadar rahatlamamanın kaynağı olarak göstermiş, rahatlama sağlayan nesnelere egonun içine doğru alındığını, diğer taraftan egoda rahatsızlığa neden olan oluşumların hepsinin terk edildiğini belirtmiştir. (Taymur, Boratav, 2013, s. 335) Freud’a göre bu nesne kaybedildiğinde, (kaybedilen nesne sevilen veya rekabet edilen ebeveyn olabilir) onun yerine ebeveynle ilişkili nesnelere sağ olan birisi konabilmektedir. Darl, Freud’un bu görüşünü “Sepeti arabaya koyup tırmanıyor, bacağı dar eteğinin altından upuzun beliriyor: yeryüzünü yerinden oynatan o kaldıraç; yaşamının uzunluğunu ölçen o çap pergellerden biri...” (Faulkner, 2016, s. 92) diyerek destekliyor. Darl annesiyle ilgili bu elbisesinin yırtılma fantezisini daha sonra arzu nesnesinin yerini tutabilecek tek kadın olan kız kardeşi Dewey Dell’e yönlendirmektedir. Ayrıca Darl da annesiyle ilgili bu fantezisinin yanında Jewel gibi üzüntüsünü saldırganlıkla yer değiştirmektedir. Annesinin cenazesini gömmek için çıktıkları yolda tanıdıklarının çiftliklerinde mola verdikleri sırada Darl, annesinin ölü

bedeninden kurtulmak için ahırını yakar. Yas duygusunu böylece saldırganlıkla bastırmaya çalışmaktadır.

Cash, Jewel ve Darl da gördüğümüz yer değiştirme mekanizmasını Dewey Dell ve Anse'da da görürüz. Dewey Dell de Jewel gibi annesinin yerine büyük bir hayvan olarak ineği koymaktadır. "İnek bayırın eteğinde böğürüyor. Koklayarak, soluğunu tatlı, sıcak bir esinti ile giyimlerimin içine, sıcak çıplaklığıma üfleyerek burnunu uzatıyor, iniliyor." (Faulkner, 2016, s. 60) Dewey Dell'in bu düşlemleriyle birlikte onun için ineğin ilk sevgi ve haz nesnesi olan annesinin yerine geçtiğini anlamaktayız. Ardından "İnleyerek kovanın içine soluyor." diyerek kadını temsil ettiği bilinen kova nesnesini inekle birlikte kullanarak da bu fantezisini desteklemektedir.¹⁸ Dewey Dell sürekli "inek arkama, kalçalarımın soluyor, soluğu ılık, tatlı, hırıltılı, inilti" (Faulkner, 2016, s. 62) gibi cümleler kurarak annesiyle ilgili haz arzusunu yinelemektedir. Ayrıca kendisini "sıcak kör toprağın içinde azmış ıslak bir tohum" (Faulkner, 2016, s. 62) gibi tanımlaması da bu isteğine bir gönderme niteliği taşımaktadır.

"Gerçek, sevilen nesnenin artık olmadığını göstermiştir ve libidonun bu nesneden geri çekilmesi gerektirmektedir. Bu gereksinim anlaşılabilir bir karşıt gücü ortaya çıkarır. İnsanların bağlanabileceği başka bir nesne olsa bile belli bir libidinal durumdan isteyerek hiçbir zaman vazgeçmemeleri evrensel olarak gözlenen bir durumdur. Bu karşıt güç o kadar yoğun olabilir ki gerçeklerden bir kopuş ortaya çıkar ve nesneye psikotik bir biçimde bağlanılır." (Freud S. , 1956, s. 1)

Freud'un burada belirttiği gibi Addie'in çocukları gerçeğin gerektirdiğine uyum sağlamamış ve bağlanabilecekleri yeni nesnelere elde etseler de aslında bunu annelerinden kopmamak için yapmışlardır.

Anse da görülen yer değiştirme mekanizması ise takma dişleriyle meydana gelmektedir. Anse, karısının yokluğunda sevgi nesnesini takma dişleriyle yer değiştirmektedir. Çiğneme eylemi Freud'un psikoseksüel gelişim kuramında oral dönem adını verdiği dönemin bir kalıntısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Anse karısı ölene kadar eksik olan dişlerini yaptırmamış fakat karısı öldükten sonra dişlerini yaptırmak istemiştir. "Şimdi artık dişlerimi yaptırabilirim." (Faulkner, 2016, s. 53) diyen Anse, karısının yokluğunda haz dürtüsünü karşılayacak yeni bir nesne olarak takma dişlerini

¹⁸ Freud'a göre içi boş nesnelere ve her türden kap rahmi sembolize etmektedir. (Freud, 1996, s. 85)

yaptırmayı seçmektedir. Karısının yokluğunu oral dönem özelliklerinden ağızcılığa tutunarak doldurmaya çalışmaktadır.

Freud'un oral dönem adını verdiği dönemden bir kalıntı da Aysel de görülmektedir. Freud'a göre ikinci bir erotojenik bölge olarak dudakların öneminin korunması sonucu kişilerde "sigara içmeye yönelik güçlü güdüler" gelişmektedir. (Freud S. , 1997, s. 96) Aysel ölmeye yattığı sırada sürekli sigara içme isteğinden bahsetmektedir. "...çok istiyorum sigara içmeyi... henüz ölmediğime, canım da istediğine göre beni ne alıkoyabilir? Hangi görevim? Hangi ödevim? Hangi Atam?" (Ağaoğlu A. , 2017, s. 118) diyen Aysel küçük yaşlardan itibaren hem yaşadığı toplumsal baskı nedeniyle hem de kendisine birtakım toplumsal görevler addedildiğini düşünerek cinsel arzularını bastırmak zorunda hissetmiştir. Bütün bunlardan yorulup, benliğini aramak için ölmeye yattığı odada sigara içme arzusunun olması da rahatça yaşayamadığı cinsel dürtülerini sosyal olarak kabul edilebilir bir biçimle değiştirmesini göstermektedir. Normal bir şekilde erişemediği cinsel hazlarının yerine sigara içme ile ağızsız hazzı koymuştur. Böylelikle onu hiçbir görevi hiçbir ödevi engelleyemeyecektir.

3.3.4.2. Bastırma

Bastırma, Freud'un keşfettiği ilk savunma mekanizmasıdır. Ego tarafından rahatsız edici veya tehdit edici düşüncelerin bilince çıkmasını önlemek için kullanılan bir mekanizmadır. Bastırma, egonun anksiyeteye yol açabilecek tehlikeli bir nesneyi görmesine engel olabilir, gördüğü şeyi çarpıtabilir ya da yalanlayabilir. Bastırmanın amacı hoşnutsuzluk sağlayacak durumdan kaçmaktır.

Bastırma mekanizmasına çalışmamızda ele aldığımız iki romanda da rastlanmaktadır. *Döşegimde Ölürlen* romanında Addie'nin çocuklarında bu mekanizma görülmektedir. Çocuklar annelerinin ölümü üzerine travmalarını bastırmak için çeşitli yollar bulmuşlardır. Cash, travmayla başa çıkmak için takıntılı tavırlar sergilemekte, özenle ve nizami bir şekilde annesine tabut yaparak, kendisini oyalamakta, o henüz hastayken bile aklındaki ölüm korkusunu bastırmaya çalışmaktadır. Buna karşılık Darl, tabut kelimesini hiç kullanmaz. Onun yerine "sandık"(Faulkner, 2016, s. 14) sözcüğünü seçer çünkü tabut kelimesini kullanırsa annesinin ölümünü daha acı verici bir şekilde hissedecektir. Bu kelime oyunuyla acısını bastırmaya çalışmaktadır. Vardaman ise annesinin bir balık olduğunu kendine kabullendirmeye çalışarak onun öldüğü gerçeğini çarpıtarak bastırma yolunu seçmiştir. Jewel de sürekli etrafındakilere bağırıp çağırarak

aslında annesinin ölümü üzerine yaşadığı derin üzüntüyü bastırmaya çalışmaktadır. *Ölmeye Yatmak*'ta ise Aysel ölmeye yattığı odada gebe olduğu şüphesine kapıldığı sırada eğer bu doğruysa onu ölmekten alıkoyacağı için bu düşüncesini bastırmaya çalışır. “Düşünmemeliyim. Başka bir noktaya parmak basmalıyım” (Ağaoğlu A. , 2017, s. 74) diyerek düşüncelerinin yönünü değiştirmekte ve böylelikle içindeki gebelik şüphesini bastırmaktadır. Aysel’i ölmeye yatmaktan vazgeçirecek düşüncelerin içinde kocası Ömer de bulunmaktadır. Kendisini sorguladığı sırada düşünce akışının içinde Ömeri hep sona bıraktığını söylemektedir. “Ömer’i düşünmekten kaçıyorum”(s. 72) der Aysel, çünkü onu düşünürse ölmekten vazgeçecektir. Düşüncelerinde Ömer’i bastırarak kendisini bunu yapmaktan alıkoymaya çalışmaktadır. Ayrıca günlük hayatta birçok arzu da bastırılmaktadır. “Bastırılmış bu arzular sık olarak rüyalarda sembolik olarak ortaya çıkmaktadır.” (Hall, 2016, s. 91) Dewey Dell ve Aysel’in bastırılmış cinsel arzuları rüyalarında ortaya çıkmaktadır.

3.3.4.3. Entelektüalizasyon

Entelektüalizasyonda kişi kendisine rahatsızlık veren durumu doğrudan anlatmak yerine problemlerini rasyonel ve genel ifadeler kullanarak bir bilim adamı edasıyla dile getirmektedir. Bu durum *Döşegimde Öürken* romanı kişilerinden Cash’te görülmektedir.

“Eğimli yaptım.

- 1 *Çivileri tutturacak daha çok yer var.*
- 2 *Her eke iki kat daha tutturulacak yer var.*
- 3 *İçine girebilmek için suyun bir eğimden sızması gerek. Su en kolay yukarı aşağıya da dosdoğru yatayken akar.*
- 4 *Bir evde zamanın üçte ikisi boyunca insanlar dik durur. Onun için eklerle bağlantılar aşağıdan yukarıya yapıldı. Çünkü vurgu aşağıdan yukarıya.*
- 5 *İnsanların hep yattığı bir yatakta ekler, bağlantılar yataylamasınadır, çünkü vurgu yataylamasınadır.*
- 6 *Ancak.*
- 7 *Gövde tren vagonu gibi kare değildir.*
- 8 *Hayvansal mknatıs çekimi.*

- 9 *Ölü gövdenin hayvansal mükness çekimi vurguyu eğilimli yapar. Böylece bir tabutun ekleriyle bağlantıları eğimli yapılır.*
- 10 *Eski bir mezar başında toprağın eğime doğru çöktüğünü görebilirsiniz.*
- 11 *Doğal bir çukurda ortadan çöker, vurgu aşağıdan yukarıya doğru olduğundan.*
- 12 *Onun için eğimli yaptım.*
- 13 *Böylesi daha temiz iş.” (Faulkner, 2016, s. 75)*

Açıkça bir entelektüelleşme belirtisi gösteren Cash, bu mekanizmayı kullanarak kendisini acı veren duygulardan uzaklaştırmak istemektedir. Cash, rakamlara ve ölçümlere sığınarak duygusal travmadan sakınmakta ve dış gerçekliği reddetmektedir. Tüm enerjisini listesine ve tabut yapımına odaklayarak düşüncelerini böylece kontrol etmekte ve kendisini duygusal anlamda güvende hissetmektedir.

Entelektüalizasyonda kişi “kendi sorunları yerine dünya sorunlarını bilgili ve gerçekten eleştireci bir kavrayışla tartışır, Ülkenin sosyo-ekonomik bunalımlarını anlatmaya dalar.” (Öztürk, 2008, s. 58) Ağaoğlu, romanda dönemin iç ve dış siyasal durumunu, siyasi kişilerin hayatlarını, ekonomiyi, öğretmenlerin, okulların durumunu, Türk halkının kendi içinde aydın, ticaret yapanlar, okumamışlar olarak sınıflara ayrılışını, cinsiyet rejimini roman kişileri üzerinden aktarmasıyla da açık bir entelektüalizasyon göstermiştir. Dündar Öğretmenin okuduğu gazetelerle ve Aysel’in anlatımlarıyla bunu görmekteyiz. Aysel’in Engin’le birlikte olduğu gecenin sabahında da onunla sohbet ederken Nâzım Hikmet’ten ve Ahmed Arif’ten şiirler okuyarak devrimcilikle ilgili konuşmuşlardır. Aysel “kadın oluşunun gölgede kalmaya zorunlu”(Ağaoğlu A. , 2017, s. 195) oluşundan duyduğu sıkıntıyı konuşmak yerine devrimcilik hakkında konuşmuştur. Bunu kendine sıkıntı veren durumu örtmek için yapmaktadır. Aysel’in bu konuyu seçmesinin de bir nedeni vardır. Çünkü Aysel, kamusal yaşamda yeri olduğunu belirtmek ve siyasi meselelerin de sadece erkeklere mahsus bir şey olmadığını ifade etmek için ve kadının sadece özel yaşamda değil, kamusal yaşamda da var olduğunu ifade etmek adına bu konuyu seçmiştir. *Döşegimde Öürken*’in Cash’i kendisine acı veren durumu bastırmak için rakamlara sığınırken *Ölmeye Yatmak*’ın Aysel’i devrimcilik hakkında konuşmuştur.

3.3.4.4. Yadsıma/ İnkâr

Yadsıma, kişinin kabul etmekte zorlanacağı olaylar ve durumları inkâr ederek yalanlamasıdır. Kişi, benliğini korumak adına kaçamadığı tehlikeleri ve durumları yok saymak ister. Bunun için yadsıma mekanizmasını kullanır. Anna Freud, yadsıma

mekanizmasının iki şekilde gerçekleştiğini belirtir: “1-Düş yoluyla yadsıma ve 2-Söz ve davranışlarla yadsıma.” (Gençtan, 1998, s. 79)

“Çocuğun beni gerçekliğin sevimsiz bir parçasını benimsemek için direnmektedir. Böylece gerçekliğe sırt çevirip onu yadsır.” (Freud A. , 2011, s. 62) Çocukluk döneminde daha çok görülen düş yoluyla yadsıma mekanizmasıyla *Döşegimde Ölürlen* romanında Vardaman’da karşılaşmaktayız. “Beklenmedik bir sevgi nesnesi kaybının yarattığı şok etkisi altında olayın nesnel unsurlarını yadsır ve gerçekliğin tahammül edemediği olgularının yerine kendi ürettiği, istediği bir hezeyan oluşumunu koyar.” (Freud A. , 2011, s. 62) Vardaman ilk sevgi nesnesi olan annesini kaybetmiştir ve annesinin ölüm gerçeğini onu bir balık gibi düşleyerek yadsımaktadır. “Annem nerede, Darl? Hiç yakalamadın onu. Biliyordun balık olduğunu gene de bıraktın onu...” (Faulkner, 2016, s. 134) der. Bundren ailesi at arabasıyla annelerini gömmek için çıktıkları yolda arabanın devrilmesiyle nehre düşen tabutu kurtarmaya çalıştıkları sırada Vardaman annesinin ölü bedenini yadsıyıp onun bir balık olduğunu Darl’a da kabullendirmeye çalışmıştır. Böylelikle gerçeklikten kopup acı duymayacaktır. Balık burada onun için yasın varlığını yadsımada yardımcı konumdadır. Ayrıca Vardaman’ın annesinin balık olduğunu sürekli söylemesi de travmatik bir fiksasyondur.

“Yetişkin insanda gerçeklik sınavının gelişmiş olması, gerçeğin tümüyle yadsınmasına imkân vermez yine de yadsıma eğilimi insanda yaşam boyu sürer ve anksiyete yaratıcı durumlarda geçici olarak kullanılır.” (Gençtan, 1998, s. 79) Vardaman da görülen düş yoluyla yadsıma mekanizması Dewey Dell, Darl ve Jewel’de karşımıza söz ve davranışlarla yadsıma olarak çıkmaktadır. Jewel, annesinin ölümünden önce bu durumu yadsımaya başlamaktadır. “Anam o kadar hasta değil, kes sesini Darl” (Faulkner, 2016, s. 24) der. Annesinin hasta olduğunu kabul etmeyerek ölüm düşüncesini bile yadsımaktadır. Darl ona bu durumu kabullendirmeye çalışır vaziyette bir şeyler söylediği için onu da susturarak dış gerçekliği inkar etmektedir. Annesi henüz ölmemişken onun hasta olduğunu kabullenen Darl, o öldükten sonra kaybın ortaya çıkardığı şok etkisiyle annesinin ölümünü ve onu yok saymaya başlamıştır. “Anamı sevemem çünkü yok anam...” (Faulkner, 2016, s. 85) diyerek sevgi nesnesinin kaybını inkar etmekte ve varlığını yok sayarak acısından kurtulacağını düşünmektedir. Dewey Dell de kardeşleri gibi annesinin ölümünü yadsımaktadır. “Annemin öldüğünü duydum. İsterdim onu ölümüne bırakacak zamanım olsun. Böyle olmasını istemeye zamanım olsun isterdim. Bunun nedeni yapmayı istememem ve yapmamam değil nedeni çok erken.” (Faulkner, 2016, s. 107) diyerek annesinin ölümü için çok erken olduğunu

söyleyerek onu ölüme bırakmak düşüncesini kabullenememekte ve ölmüş olduğunu inkar etmektedir.

Döşegimde Ölürken'de bu şekilde gördüğümüz yadsıma durumu *Ölmeye Yatmak*'ta Aysel'in çıkışlarında karşımıza çıkmaktadır. Ailesiyle ve toplumla daima karşıt görüşler sergileyen Aysel, yaşadığı gerçekleri inkar ederek baskılara boyun eğmemektedir. Aysel, ilk önce eğitim alanında kısıtlanmış, daha sonra sosyal çevresinde ve erkek arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde de yeterince özgür olamamıştır. Arkadaşı Ali ile dertleşmek adına bulunduğu günde bunu açıkça görürüz. Aysel toplum baskısından Ali'nin yanında bir türlü rahat oturamaz ve onunla baş başa görülmekten çok çekinir. Kendi kendine birileri tarafından görülürse ne yalan söyleyeceğini düşünür sürekli. Sonra birden bire bu hesapların kendisini rahatsız ettiğini söyler ve Ali'ye: "Ne diye saklanacaktım?... Oturacağım işte... Döverler, söverler, söz ederler... Canımızı da alacak değiller ya?... En, en göz önüne oturacağım" (Ağaoğlu A. , 2017, s. 329) diyerek tepkisini belli eder. Ardından da babasının kendisini biriyle evlendirmek istediğini söyler ve "o tüccar herifle de evlenmeyeceğim" (Ağaoğlu A. , 2017, s. 329) der. İçinde bulunduğu toplumun değerleri ve yaşamak istediği hayat arasında sıkışmıştır Aysel. İşte bu baskıları inkar ederek kendisinin, ailesinin ve toplumun istediği gibi biri olmayı reddederek özgürleşme yolunda adımlar atmıştır. Hatta Aysel, Ali'in dediği gibi "okula gitmek için bir gün pencereden kaçmıştır" (Ağaoğlu A. , 2017, s. 152) Aysel'in babası izin vermediği halde çeşitli yollar deneyerek zorla okula devam etmesi, toplumun baskısını bildiği halde cinsel hayattan ve kamusal alandan kendisini geri çekmemesi, erkek egemenliğini kabul etmemesi içinde bulunduğu durumu yadsıma mekanizmasıdır.

3.3.5. Oidipus Kompleksi

Freud'un Oidipus kompleksi, psikanalitik kuram bağlamında edebî eser incelemesi yapılırken sıklıkla karşılaşılan durumlardan biridir. Kompleksin erkek çocuğundaki gelişimi, çocuğun annesine olan libidinal yatırımı yoğunlaştığında babasını, annesi ile ilişkisi arasında bir engel ya da rakip olarak görmesi şeklindedir.

Freud'a göre cinsel haz, erotojenik kısımların çevresel uyarımıyla dışavurumu olarak ortaya çıkmaktadır. "Buna göre deri üzerindeki belli genel uyarım biçimleri de çok belirgin erotojenik etki gösterir. Bunlar arasında özellikle ısı uyarımını sayabiliriz; bunun önemi ılık banyoların tedavi etkisini anlamamıza yardımcı olabilir." (Freud, 1997, s. 117)

Darl'da bu duruma anlattığı şu satırlarda rastlarız:

Babam kutunun kapağından altdudağına enfiye sıkıştırıyor, dudaklarını başparmağı ile işaret parmağının arasında tutup öne doğru gererek yapıyor bunu. Verandadan geçip kabağı kovaya daldırıyorum, ben su içerken dönüp bakıyorlar... Sedir ağacından kovada bekletilen suyun ne denli güzel bir tadı olduğunu küçükken öğrenmiştim. Ilıgımsı-serin, tıpkı sıcak temmuz yelinin sedir ağaçları arasında eserkenki kokusunu andıran hafif bir tadı vardır. Kovada en az altı saat durmalı, sonra kabakla içilmelidir... (Faulkner, 2016, s. 18)

Freud'un belirttiği gibi, ılık su kovanı, bastırılmış içgüdülerin ve geçmiş yaşantıların Darl'ı zihninde nasıl etkilediğini göstermek için duyuşal imge olarak kullanılmıştır. Babasının dudakları ve sedir ağacından yapılan kovada bekletilen su kokusu bilinçdışında annesini anımsatmaktadır.

Darl, sedir kovanından ılık su içmekten utanır bu nedenle de geceyi, herkesin uyuduğı zamanı beklemektedir. Çünkü eylemi gerçekleştireceğı cinsel nesnesi annesidir. Geceleri ılık su kovanından su içtiğinde "ondan sonraları daha büyük, daha yaşlıydım." (s. 18) demesi de kendisini babasıyla özdeşleştirdiğinin bir kanıtıdır. Freud'a göre "Çocuğun bakımından sorumlu bir kişiyle olan ilişkisi ona bitmek tükenmek bilmeyen bir cinsel heyecan kaynağı ve erotojenik bölgelerinden doyum sağlar." (Freud, 1997, s. 141)

O zamanlar geceliğimin eteklerini yukarı çekip yatmak için hepsinin uyumalarını beklerdim, uykularını işiterek, yoklamadan kendimi duyarak, serin sessizliğin organlarıma üflediğini sezip Cash'in de ötede karanlıkta aynı şeyi yapıp yapmadığına meraklanarak yatmak için, belki benim bunu yapmak istemem ya da yapabilmemden iki yıl önceden beri yapıyordu o. (Faulkner, 2016, s. 18, 19)

Eteklerini yukarı çekerek yattığında esintinin erotojenik organına dokunmasıyla cinsel bir haz almaktadır. Ayrıca kardeşi Cash'in aynı şeyi yapıp yapmadığını ve aynı hazzı hissedip hissetmediğini merak etmesi, annesine sahip olma arzusunun daha fazla kanıtını vermektedir. Bu kez de kendine rakip olarak kardeşini seçmiştir.

Darl bunları söylerken bir anda düşüncelerini yine babasını çevirir: "Babamın ayakları iyice yarıktır, parmakları sıkışık, kıvrık, biçimsizdir, çocukluktan beri ev yapısı

kundurularla nemli yerlerde çalışmaktan küçük parmaklarında tırnak kalmamıştır. İskemlesinin yanında potinleri duruyor. Sanki küt baltayla demirden yontulmuşlar.” (Faulkner, 2016, s. 19) Gözleri, babasının ayakları ve ayakkabısı yani penisini sembolize ettiği bilinen nesnelere üzerinde dolaşmaktadır. Babasının ayaklarını biçimsiz olarak nitelendirmesi de cinsel organına bir göndermedir. Ayakları küt baltayla yontulmuş gibi görmesi ise babasını hadım etme düşüncesini akla getirmektedir. Çünkü babası, annesi ile arasında bir rakip konumundadır. “Kamalar, bıçaklar, kılıçlar, patlalar, kalkan balığı, kılıç balığı, yılan gibi simgelerdir daha çok fallusu simgeleyen, tehlike, korku ve ürperti veren silahlardır bunlar.” (Şahin E. , 2009, s. 180) “Balta” da fallusu simgeleyen nesnelere biri konumundadır. Darl, kendi cinsel organını baltaya benzeterek babasından üstün tutmuş ve cezasını kendisi vermek istemiştir.

Döşegimde Ölürken'de Oidipus kompleksinin izlerini annelerinin cenazesini gömmek için çıktıkları yolda bir nehirden geçtikleri sırada da görürüz. Bundren ailesi ve komşuları Tull, birlikte yola çıkmışlardır. Nehir suları yükselmiş ve geçmeleri gereken köprü de yıkılmak üzeredir. Nehir burada annelerini sembolize etmektedir. Bu nedenle komşuları Tull'un kendileriyle gelmelerinden rahatsızlardır. Jewel de annesini Tull'den kıskanmaktadır. “...dönüp bana bakıyor. Yüzü biraz yeşilcene, sonra kızarıp sonra gene yeşilleşiyor. ‘Git pulluğunun ardından cehenneme kadar yolun var’ diyor.” (s. 112) Ayrıca Jewel'in annesini daha önce de Tull'den kıskandığını fark ediyoruz: "Bugün biraz kendine gelmiş gibi, bir haftadır daha kötüydü. "Sen bilmeyeceksin de kim bilecek," diyor Jewel. "Yeterince buralarda askıntı olup seyrettin onu." (s. 24) Ayrıca Jewel annesini sadece Tull'den değil, kardeşleri Dewey Dell, Cash ve babası Anse'dan kıskandığını da belirtmektedir.

Yelpazeyi ve Dewey Dell'in kolunu görebiliyorum. Onu bir kendi başına bıraksanız, dedim. Testereleyip çakarak, ve anamın suratında rüzgar estirerek ki yorulunca içine çekemezsin havayı ve kahrolası testere her seferinde bir sürtünme eksik. Cash o kilisenin tepesinden düştüğünde bir ben olabilseydim ve babam tepesine odunlar dökülüp hasta yattığında bir ben olabilseydim memleketteki her pezevenk böyle anama bakmaya geliyor olmayacaktı... Yalnız onunla ben olurduk yüksek bir tepenin üstünde ve ben kayaları tepeden aşağıya suratlarına yuvarlayarak, yakalayıp yakalayıp tepeden aşağı fırlatarak, yüzleri ve dişleri... (Faulkner, 2016, s. 21, 22)

Jewel, annesine yönelik bastırılmış cinsel isteğini tatmin etmek için kardeşlerinden ve babasından kurtulmak istemektedir.

Addie'nin en küçük oğlu Vardamanda' da kompleksin izlerine rastlanmaktadır. Vardaman annesinin sık sık bir balık olduğunu söyleyerek annesiyle ilgili cinsel düşlemini açıkça ortaya koymaktadır. Suda yaşayan bir canlı olan balık sembolüyle ana rahmini simgeleyen suya bir göndermede bulunmaktadır. "Su rahim içi yaşamın eşdeğerini oluşturma konusunda anneye özgü ilksel kaynağı temsil eder." (Rank, 2014, s. 96) Ayrıca Freud'a göre balıklar penis simgelerinden biridir.¹⁹ Vardaman hem suya gönderme yaparak hem de balık simgesini seçerek annesine yönelik ödipal bir arzusunun olduğunu da yansıtmaktadır.

Benim anam balık. Darl diyor ki gene suya gelince görebilirmişim onu, Dewey Dell, ise, tabutun içinde, dedi, nasıl dışarı çıkmış olabilir? Deldiğim deliklerden çıktı, suya dedim, gene suya gelince göreceğim onu. Annem tabutun içinde değil. Annem öyle kokmaz. Annem balık."
(Faulkner, 2016, s. 171)

Vardaman'ın, annesinin tabutun içinde değil de suda olduğunu ve açtığı deliklerden suya düştüğünü söylemesi ona karşı bir cinsel eylemde bulunma arzusunu belirtmektedir. Freud'a göre "delikler" de kadın cinsel organını temsil eder.(Freud S. , 1996, s. 128) Bu bakımdan Vardaman'ın annesiyle ilgili hayalinde delik açma eyleminin bulunması cinsel arzusundan kaynaklanmaktadır. Vardaman bu sözleriyle hem anne karnına tekrar dönüş yapmayı hem de annesine olan ödipal tutumu nedeniyle ona tekrar kavuşmayı istediğini belirtmektedir.

Oidipus kompleksinin kız çocuklarındaki karşılığına ise elektra kompleksi adı verilmiştir. Freud, kız çocuklarının erkek üstünlüğüne karşı çıktığı noktada üç farklı tutum sergilediğini belirtmiştir. Bunlardan birincisi erkek çocuğuyla kıyaslanmaktan ürkererek cinsellikten geri çekilmesidir. İkincisi tehdit edilen erkeksiliğine sahip çıkmasıdır. Bu durumda uzun süre bir penisinin olacağı düşüncesiyle yaşar. Üçüncü tutum ise normal kadınsı tutumu gerçekleştirecek olan Elektra kompleksiyle babasını bir nesne olarak seçmesi ve anneye özdeşim kurmasıdır. Freud'a göre kız çocukları penisten yoksun oldukları (iğdiş edildikleri) için bir penis arayışına girmektedirler. Bunu elde edemeyince de bu penis kıskançlıklarını babalarından bir çocuk yapma arzusuna dönüştürmektedirler. Bundan hareketle de "bu kıskançlığın nesnesi anne olur."

¹⁹ Bk. Sigmund Freud, *Düşlerin Yorumu* 2.baskı, Çev., Emre Kapkın, Payel Yayınları, s.88.

(Donovan, 2014, s. 185) Simone de Beauvoir, Freud'un Elektra kompleksini erkeklerin kompleksinden yola çıkarak ve kadınlarının yaşadığı aşağılık hissi sonucu ortaya çıktığını söylemesine karşı çıkmaktadır. Beauvoir'a göre "Freud'un Elektra kompleksi olarak isimlendirdiği şey Freud'un belirttiği gibi bir cinsel arzu değil kız çocuğunun babasının üstünlüğü karşısında, boyun eğme ve hayranlık içinde öznellik haklarından vazgeçip kendini nesne haline getirmesidir." Böylece yüce bir varlık olan babası tarafından onaylandığını hissedecektir.

Döşegimde Ölürlen romanında görülen Oidipus kompleksi *Ölmeye Yatmak*'ta dikkatimizi çekmemiştir fakat Oidipus kompleksinin bir uzantısı olan iğdişe rastlanılmıştır. Feminist kuramcılar elektra kompleksine karşı çıkmalarının yanında iğdiş edilme durumuna da karşı çıkmaktadırlar. Erkek çocuk cinsel organını keşfettiği zaman onunla oynamaya başlar ve annesi tarafından iğdiş tehdidi alır. Bunu yapacak olan kişi de baba ya da doktordur. Erkek çocuğun iğdişe inanmaması, kadın cinsel bölgesini görmesiyle ortadan kalkar. Erkek çocukları kız çocuklarını iğdişe uğramış olarak görürler ve küçümserler. Freud'a göre kız çocukları penislerinin olmayışına cinsiyet farklılığının sebep olduğunu düşünmezler ve geçmişlerinde bir penise sahip olduklarını fakat iğdiş olma nedeniyle onu kaybettiklerini düşünürler. Büyüyünce kendi organlarında erkeğinki gibi olacağını düşünerek kendilerini teselli ederler ve böylelikle bir penis hasedi, penise imrenme başlar. "Başlangıçta kız çocuğunun klitorisi de tıpkı bir penis gibi davranır; ama karşı cinsten oyun arkadaşıninkiyle kıyasladığı zaman kendisinininkinin "çok kısa" olduğunu fark eder ve bunu kendisine yapılan bir kötülük olarak görür ve aşağılığın gerekçesi olarak değerlendirir." (Freud S. , 1997, s. 309) Freud'un kadınları penis eksikliğinden dolayı incinmiş olarak göstermesine feminist kuramcılar tepki göstermektedirler. Gerçekte, kız çocukları için bu penis kıskançlığı toplumun erkekleri üstün tutmasıyla kendilerini eşit hissetmemelerinden kaynaklanmaktadır.

"Kaç küçük erkek çocuk rahim yoksunluğunu kültürel olarak ifade edebilme olanağına sahiptir? Kaç küçük kız hem bir rahimi hem de klitorisi olduğu için şanslı olduğunu ifade edebilir? Penis kıskançlığının varlığı ve önemi, literatürde hiç sorgulanmadan doğalmış gibi ele alınır; bu da kadınları, eksiklik (yoksunluk) ve aşağılık (ikincillik) dışında kendi kimliklerini tanımlayacak kavramlardan yoksun bırakır. Feministler, penis kıskançlığı ile Oedipus kompleksini doğal kabul etmemek gerektiğini

çünkü hepimizin bir bilinçaltı olmasına rağmen bu bilinçaltında ne olduğunun değişebileceğini ileri sürdüler. Psikanalitik düşüncenin ve terapi uygulamalarının çok derin cinsiyetçiliği yüzünden, feministler, psikanalitik görüşleri politik olarak kullanmakta sorunlarla karşılaştılar.” (Ramazanoğlu, 1998, s. 119)

Simone de Beauvoir *İkinci Cins*'te kız çocuklarının toplumda egemen olmak için başlangıçta anneleri gibi ev hanımı olmak istediklerini ama daha sonra okul ve edindiği arkadaşlarla, okudukları kitaplarla aileden koştukça dünyanın efendisinin kadınlar değil de erkekler olduğunu anladıklarını belirtmektedir. “Kız çocuklarının kendi varlığı konusundaki bilincini tepeden tırnağa değiştiren şey erkeklik organının keşfetmesi ve bununla birlikte hissettiği kıskançlık değildir.” (Beauvoir, 1993, s. 252) Beauvoir'a göre “kız çocukları, penisi oğlanlara bağışlanan imtiyazların simgesi olarak kıskanıp arzulamaktadır.” (Beauvoir, 1993, s. 49) Beauvoir gibi Clara Thompson da penis kıskançlığına karşı çıkmaktadır. Thompson'a göre, “eğer Freud'un penis kıskançlığı görüşünün bir geçerliliği varsa bunun kadının erkeğin toplumsal statüsünü, özgürlüğünü, baskınlığını ve gücünü kıskanmasında yatması gerekmektedir.” (Donovan, 2014, s. 196)

Psikanalist Karen Horney de kadınların salt bir penis kıskançlığı içerisinde olduğu görüşünü eleştirmiştir. Horney'e göre de kadınların erkek organına duyduğu imrenme sadece bir organa sahip olma değil, o organla birlikte erkeklere verilen ayrıcalıklara sahip olma düşüncesidir. Horney, penis kıskançlığı olarak görünen durumun, “kültürümüzde eril olarak kabul edilen niteliklere sahip olma isteğinin sembolik bir ifadesi olmaktan başka bir şey” olmadığını belirtmektedir. (Horney, 1947, s. 108) Ona göre kız çocuklarının penise sahip olma arzusunun altında erkeklere tanınan toplumsal ayrıcalıklara sahip olma isteği yatmaktadır. Adler'e göre de kız çocuklarının erkek çocuk kıskançlığı, ailenin soyunu devam ettirme nedeni ile erkek çocuğuna değer vermesi sonucunda gerçekleşir. Böylece “kız çocuğunda üstünlük duygusunun kamçılanmasına sebep olur.” (Adler, 1979, s. 46) Kız çocuğu toplumda yasaklanmalara ve engellenmelere maruz kalıyorsa, “erkek kardeşlerinden daha az sevilip sayıldığını sanıyorsa, doyumsuzluğunun sorumluluğunu erkeklik organına yükleyecektir.” (Beauvoir, 1993, s. 243) *Ölmeye Yatmak* romanında Ertürk'ün ailesinde bu durumun örneğini görmekteyiz. Ertürk'ün “aslan oğlum” (Ağaoğlu A. , 2017, s. 140) diye sırtı sıvazlanırken kız kardeşlerinin hiçbir nedenle gülmelerine izin verilmemektedir. Erkek

çocuğu üstün tutulurken kız çocukları engellemelere maruz kalmıştır.

Bir cinsin diğer cinsten üstün sayıldığı toplumlarda “kişi sadece cinsel açıdan iğdiş edilmez yaşamın her alanında toplumsal açıdan, siyasi açıdan, kültürel açıdan, ekonomik açıdan kısacası bedeni ve beyniyle iğdiş edilebilmektedir.” (Şahin E. , 2015, s. 270) Aysel’in de yaşadığı dönem ve toplum erkek egemen bir yapıya sahiptir. Çevresindeki erkekler her şeyi kolaylıkla elde ederken o mücadele etmek zorunda kalmıştır. Freud’un bu görüşlerine dayanarak Aysel’in erkek üstünlüğünü kabul ederek cinsellikten geri çekilmesi beklenirken o bunu yapmaz çünkü kurban kadın değildir.²⁰ Aysel hayatın hiçbir alanında ne siyasi açıdan ne ekonomik ne de cinsel açıdan kendisini iğdiş edilmiş gibi hissetmemiş, bütün zorluklara rağmen direnmiş ve güçlü kadın rolünü üstlenmiştir. “Kadınlar sadece başkası tarafından iğdiş edilmezler, kendi kendilerini de bilinçaltlarına attıkları arzularından yoksun bırakarak iğdiş ederler.” (Şahin E. , 2009, s. 318) Tıpkı Aysel gibi Dewey Dell ve Addie de ailelerinde beş erkek bulunmasına rağmen kendilerini aşağılık ve eksik görmeyerek cinsellikten geri çekilmemiştir. Ayrıca kadınlar toplumda her açıdan iğdiş edilmek istendikleri gibi, eril değerlerle özleştirilen kamusal alandan dışlanmış ve özel alana hapsedilmek istenmiştir. Erkekler evin geçimini sağlayanlar olarak kamusal yaşama ait görülürken, kadınlar ekonomik anlamda bağımlı kimseler olarak özel alana ait olarak nitelendirilmiştir. “Erkeğin kamusal yaşamda yaptığı işler önemli görülüp ücretlendirilirken; kadının evde yaptığı işler önemsiz sayılır. Parayı da erkek kazandığı için, kadının söz söyleme hakkı olmaz ve erkeğin yaptığı her şey meşru kabul edilir.” (Şahin E. , 2009, s. 334-335) *Ölmeye Yatmak*’ın Aysel’i de erkek üstünlüğün olduğu bir toplumda büyümüştür fakat silik bir kadın değil kendisine akademisyen olarak kamusal alanda yer edinmiş, güçlü bir kadındır. Buna karşılık *Döşeğimde Ölürlen*’in kadın karakterlerinde bu duruma rastlamayız. Addie ve Dewey Dell ev işleri yapan, ekonomik özgürlükleri olmayan, kendilerini özel alana hapsedmiş iki kadındır.

3.3.6. Alfred Adler’in Aşağılık Kompleksi

Bireysel Psikoloji ekolünün kurucusu Alfred Adler’in psikanaliz adına attığı adımlardan önemli bir tanesi “Aşağılık Kompleksi” ismini verdiği öğretisidir. Adler’e göre aşağılık duygusu yaşamın en başından beri insanın doğasında var olan yoğun

²⁰ Berna Moran, romanda karşımıza çıkan karşıt iki tip kadından bahseder; “kurban” ve “ölümcül” kadın. Kurban kadın “erkek egemenliğini severek kabullenirken”, ölümcül kadın tipi ise “erkeğin egemen olduğu toplumda, otoriteye başkaldıran bağımsız kadını temsil eder.” (Moran, 2013, s. 253)

eksiklik hissidir. Çocukluğun ilk dönemlerinden başlayarak, ön planda olma isteği ve kendini ispat çabası başta ebeveynlerin dikkatini çekme arzusu ile kendini göstermektedir. Daha sonraki süreçte topluma ve sosyal çevreye kendini kabul ettirmek ve beğenisini kazanma isteği ile devam eder. “Aşağılık duygusu ruhsal hayata egemen olur. Bunun, yetersizlik, eksiklik duygularında ve insanlığın sağladığı aralıksız çabalarda sürekli olarak ve açık bir şekilde kendisini ifade ettiğini görürüz.” (Adler, 2002, s. 61)

Okumuş kaymakam bir baba ile güzel bir anneden İstanbul’da dedesinden kalma köşkte doğan Aysel’in ilkokul arkadaşı Aydın, babasının memuriyeti sebebiyle ilkokulu küçük bir ilçede okumaktan şikâyetçidir. Sınıftaki herkesi köylü ve pis gören Aydın, Aysel’in de utangaç olmasından yakınıdır. Ona göre Aysel, medeniyetten yoksun babası yüzünden ortaokula devam edemeyecek ve Atatürk’ün istediği gibi bir Türk kızı olamayacaktır. Aydın’ı, o küçük ilçede ortaokul olmadığı için babası İstanbul Galatasaray’a gönderir. Aydın’a orada hangi ilkokuldan geldiğini sorduklarında hep utançla cevap vermektedir. Aydın’ın kendisinden ve ilçedeki herkesten utandığı bilen Aysel yıllar sonra karşılaştıklarında ona “siz hep bizleri küçük gördünüz. İlkokulda da Galatasaray’dayken de dünyalarımız hep ayrı oldu” (Ağaoğlu A. , 2017, s. 180) der. Karen Horney, erkeklerin kadınları küçük düşürme ve aşağılamaya yönelik davranışlarının altında aslında onlardan korktukları gerçeğini inkar etmelerinin yattığını belirtmektedir. Aydın, sürekli Aysel’i aşağılayarak aslında onun başarılı olmasından korktuğunu gizlemeye çalışmaktadır. Aydın gibi Ali de Aysel’i kadın olduğu için eksik görerek ona aşağılayıcı şekilde konuşur ve onu kıskandığını da bir yandan itiraf eder. “Aysel’i düşünüyor. İçinde kıskançlıkla hayranlıkla çarpışıyor. Kızlığıyla o bile okuyor” (Ağaoğlu A. , 2017, s. 152) der. Ali hem Aysel’den hoşlanır hem de onun bir kadın olarak okuyor olmasını kıskanır ve onu cinsiyet bakımından aşağılar.

Horney, erkeklerin kadınları aşağılamaya yönelik davranışlarında olduğu gibi onları yüceltmesinin altında da sevgi arzusu değil, korkularını gizleme isteği olduğunu belirtir. Ona göre, “sevgi ve tapınma şu anlama gelir: ‘Böylesine harikulade, böylesine güzel, ayrıca böylesine aziz bir yaratıktan korkmam için hiçbir neden yok.’ Küçümsemeyse şunu demeye getirir: ‘Her yönüyle böylesine zavallı olan bir yaratıktan korkmak çok aptalca bir şey olurdu.’” (Horney, 1998, s. 141) Horney’in bu görüşünü Aydın ve Ali davranışlarıyla desteklerler. Aydın ve Ali, Aysel’i bir yandan küçümseyip bir yandan da ona hayranlık duyarken aslında bir kadın olarak onun başarılı ve kendilerinden daha üstün olmalarından korkmuşlardır. Aydın, her zaman küçümsediği

Aysel'e olan duygularını, onun çok güzelleştiğini ve aslında uzun zamandır onu sevdiğini itiraf etmiştir. Yine de Aysel'i küçük gören Aydın, "Aysel gözlerimden anlamış olacak ki kaçıp gitmek istedi... Onu çoktan beri sevdiğimi nasıl bilebilirdim. Ben kolunu tutunca Aysel çok utandı ve gitmek istedi" (s. 178) derken Aysel'in aşağılık hissinden dolayı utandığını ima etmiştir. Adler'e göre yaşanan hayal kırıklıkları, duygusal haller, kaygılar ve sosyal zorlanmalar, utangaçlık gibi ruh hallerinin altında aşağılık duygusu yatmaktadır ve sonucunda kaçış arzusu oluşmaktadır. Aysel de küçük yaşlardan itibaren kadın olduğu için aşağılanıp kısıtlanmalara maruz kalmıştır fakat burada onun kaçışı kendisini aşağılık hissettiği için değildir. Aysel'in buradaki kaçışı topluma ve erkek üstünlüğüne bir başkaldırıdır. Kendisini daima aşağılayan Aydın'ın sevgisine de ihtiyacı yoktur.

Adler'e göre aşağılık hissi evrenseldir ve herkeste olduğu için normal sayılması gerekir. Fakat birçok insan kendisinde bu hissin varlığını kabul etmez. Çünkü aşağılık hissi yani eksik olma duygusu arzu edilen bir şey değildir. İnsanda var olan bu eksiklik duygusu olumlu bir acıdır. İnsan, eksiklik duygularıyla yüzleşip farkına vardığında bunun sonunda gelişen olumsuz duygularla baş etmek için güdülenip harekete geçer.²¹ "Doğadaki tüm varlıklar 'eksi bir durum'dan 'artı bir durum'a geçmek için sürekli çaba içindedirler." (Gençtan, 1998, s. 131) Bu duruma da "üstünlük çabası" ismi verilmektedir. Aysel'i aşağılayan Aydın, aslında kendisinde de aşağılık duygusunu hissetmektedir. Aysel'de üstünlük hissini tatmin eden Aydın kendisini Sevil'in karşısında aşağılık duygusu içinde hisseder. Sevil ona göre daha batılı bir hayat yaşamaktadır. Bu nedenle Aydın kendi babasının, Sevil'in alman yengesine bakışlarından ve kıyafet tarzından utanmaktadır. Aysel de Aydın'ın kendisine "köylü geldin, köylü gideceksin" (Ağaoğlu A. , 2017, s. 368) demesi üzerine Aydın'ın üstünlük çabasını destekler nitelikte "kendini beğenmekten sağı solu göremez olmuşsun" (Ağaoğlu A. , 2017, s. 368) demektedir.

Aşağılık kompleksinin en temel özelliğidir içine kapanmak ve kendini soyutlamak. Başkalarının ne düşündüğünden daha önemli olan nokta ise bir süre sonra aşağılık kompleksi geliştiren bireyin kendini toplumun ona atfettiği değerler çerçevesinde görmesidir. Aysel'in çocukken okumak için direnmesi, doçent olduktan sonra bu kimliğinden sıyrılarak öğrencisiyle birlikte olması, özgürleşme istemleri ve yaptığı başkaldırıları onun bu aşağılık hissini kabullenmediğini göstermektedir.

²¹ Akt. Gençtan, E. (1998). (s. 130) *Psikanaliz ve Sonrası*, (8. basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Ölmeye Yatmak'da gördüğümüz aşağılık kompleksi, *Döşegimde Ölürlen*'in Anse'ında karşımıza çıkmaktadır. Adler'e göre, aşağılık kompleksinin varlığını "daima bireyin geçmişinde, eski davranışında, çocukluğunda şımartılmış olmasında, organlarının yetersiz bir şekilde gelişmesinde, çocukluğunda ihmal edilmiş olmasında aramalıyız." (Adler, 2002, s. 65) Buna bağlı olarak Anse, dişlerinin eksikliği nedeni ile aşağılık duygusu yaşamaktadır. Anse, eksik dişlerini tamamlamak için kızının biriktirdiği parayı alır ve karısı öldükten sonra kendine yeni dişler yaptırarak özgüvenini yeniden kazanır ve başka biriyle evlenir. Anse evlenmeden önce dişlerini yaptırma gereği duymuştur çünkü hissettiği eksiklik duygusundan ötürü beğenilmeyeceğini düşünmüştür. Sevil'in karşısında aşağılık duygusunu hisseden Aydın gibi Anse da evleneceği insana karşı aynı duyguyu hissetmiştir.

BÖLÜM IV

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. Sonuç

William Faulkner'ın *Döşegimde Ölürken* ve Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* romanlarının psikanalitik kuram ile incelenmesini konu edinen tezimizin amacı, bu açıdan iki eser arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları tespit etmeye çalışmaktır.

Sigmund Freud'un çalışmalarıyla ortaya çıkan psikanalitik kuramın, edebi eserleri incelemede sıkça kullanıldığını belirtmiştik. Bu tezde de ele alınan iki romanın psikanalitik kuram açısından incelenmeye elverişli oldukları belirlenmiş ve bu yönde çalışmalar yapılmıştır. Romanlardaki kişilerin, iç dünyalarındaki durumlar, yaşadıkları bireysel ve toplumsal çatışmalar, psikanalitik kuramda sözü edilmiş olan kavramlarla yakından ilgilidir. Bu bağlamda, romanların derinlikli analizinde bu kuram, araştırmacıya birçok imkân sunar. Her iki roman incelenirken Freud'un rüya analizi, yapısal kişilik teorisinde yer alan id kavramı, bilinçdışı, savunma mekanizmaları, oedipus kompleksi ve Alfred Adler'in aşağılık kompleksine göre ele alınmıştır. Bunun sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır:

Döşegimde Ölürken romanı, 1930 yılında Amerikan edebiyatında kaleme alınmıştır ve Addie'nin yatağında ölümü beklediği sırada ailesinin her birinin zihninden yaşadıkları dramı yansıtmaktadır. *Ölmeye Yatmak* romanı ise 1973'te Türk edebiyatında kaleme alınmıştır ve benlik arayışı içinde olan Aysel'in ölmeye yatması konu edinilmiştir. Çalışmanın konusu olan romanlar farklı milletlerde kaleme alınsa da ele alınan sorunlar benzerlik göstermektedir. Eşlerini aldatan kadınlar, çeşitli zorlanmalar karşısında ortaya çıkan savunma mekanizmaları, travmaların ve yaşanmışlıkların bilinçdışına etkileri, erkek egemen toplumda ezilen kadınlar, bekâret tabusu, toplum baskısı her iki romanda da kendisini göstermektedir.

Döşegimde Ölürken'de Addie Bundren kocasını sevmemesi nedeni ile onu aldatmasına karşılık *Ölmeye Yatmak*'ta Aysel, kendini var etmek ve toplumu özgürleştirmek adına kocasını aldatmıştır. Her iki kadın da ölümü beklemektedir. İkisinde de fiziksel ve de ruhsal bir çöküntü mevcuttur. Addie hastalığı nedeniyle yatağında ölümü beklerken Aysel'in fiziksel bir hastalığı yoktur fakat en az Addie kadar bitkin ve yorgundur. Bir otel odasında ölmeye yatar. Her iki kadın da, ölümü beklerken geçmiş yaşantılarından, hayatlarındaki olumsuzluklardan bahsederler. Bunun yanında etraflarındaki insanların hayatlarını da görürüz.

4.2. Öneriler

Her iki yazar da eserini bilinç akışı tekniği ile kaleme almıştır ve böylelikle roman kişilerinin her birinin zihninden kendi yaşantılarına şahit oluruz. Addie'nin ailesinin yaşadığı dramlar, Aysel'in çevresindeki insanların onun yaşamına etkisi, onlara karşı takındığı tavırlar ve başkaldırılarına şahit oluruz.

Tez de bu bulgulara ulaşmada Freud'un hastalarını iyileştirmede kullandığı aynı zamanda edebi eserlere de uyguladığı psikanalizin temel kavramları etkili olmuştur. Freud, zihnin bilinç, bilinçöncesi ve bilinçdışı olarak üç bölümden oluştuğunu belirtmiş ve insan yaşamını yönlendiren büyük gücün aslında bilinçdışı olduğunu söylemiştir. Freud'un bilinçdışı kavramı hakkında verdiği bilgiler ışığında roman kişilerinin bilinçdışlarında bastırdıkları duygular ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. *Döşegimde Ölürlen*'de yasla başa çıkmaya çalışan ve travmanın izlerini bilinçdışında gördüğümüz Cash ve Jewel ile birlikte annesinden hiç sevgi görmemiş olmasının bilinçdışında geliştirdiği değersizlik olgusuyla kendi hayatını yöneten bir Dewey Dell karşımıza çıkmaktadır. *Ölmeye Yatmak*'ta Aysel'in de içinden çıkamadığı zihinsel bunalımları ve onun doğrultusunda geliştirdiği davranışları bilinçdışında yer edinen geçmiş yaşam olgusundan kaynaklanmaktadır. Fakat Dewey Dell'den farklı olarak Aysel'in kendisini toplumda kısıtlanmış olarak hissetmesi sevgi eksikliğinden değil, bir kadın olduğu için baskı altında büyümesinden kaynaklanmaktadır. Dewey Dell değersizliğini kabul ederken, ona karşılık Aysel, ezilmeyi hiçbir zaman kabullenmemiş daima bunun üstesinden gelmek için çaba göstermiştir.

Ayrıca romandaki kişilerin davranış ve tutumlarında Freud'un yapısal kişilik modelinin bir parçası olan id kavramının da etkili olduğu görülmüştür. Her iki romandaki kişilerden birçoğunda idin haz ilkesine karşı gelemedikleri ortaya çıkarılmıştır. *Döşegimde Ölürlen*'in Addie'si, Dewey Dell'i; *Ölmeye Yatmak*'ın ise Aysel'i evlilik dışı ilişkileriyle idin cinsellik isteğine karşı gelemeyen kadınlar olarak karşımıza çıkmışlardır.

Her iki romanın bazı kişilerinde yine benzer olarak idin saldırganlık dürtülerinin etkisi olduğu da belirlenmiştir. Dewey Dell'in abisi Jewel, annesinin ölümüyle yaşadığı duygusal acısını başkasına yönelik saldırganlıkla sürekli bağırıp çağırarak bastırmaya çalışmaktadır. Buna benzer olarak Aysel'in abisi İlhan da kendi başaramadığı durumlar üzerinden kendisine yönelik olan öfkesini Aysel'e yönlendirerek onu hep baskılamaktadır.

Psikanalitik kuramın temelinde yer alan rüya analizi de eserlerle ilgili birtakım sonuçlar elde etmede faydalı olmuştur. *Döşegimde Ölürlen* romanında Dewey Dell'in, *Ölmeye Yatmak* romanında Aysel'in çoğunlukla cinsel dürtülerinin ve bu açıdan yaşadıkları toplum baskısının etkisinde kaldıkları rüyalarında belirlenmiştir. İki karakterin rüya temalarında benzerlik olduğu olduğu kadar farklılık da gözlemlenmiştir. Dewey Dell'in rüyasında çoğunlukla cinsel nesnelere yer alırken Aysel'in rüyasında bu cinsel nesnelere yanında kadın ve idealist kimliğinin çatışmasının izlerine de rastlamaktayız. Bunu gördüğü sınav düşünden de anlamaktayız. Diğer bir farklılık ise rüyaların derinliğidir. Dewey Dell'in rüyası çok derinlikli ve detaylı aktarılmamasına karşılık Aysel'in rüyası yeterince detaylı ve derinliklidir.

Çalışmada elde edilen bulgulara göre can sıkıcı durumu inkâr etmeye çalışmada yardımcı olan savunma mekanizmaları her iki roman kişilerinde de görülmektedir. *Döşegimde Ölürlen*'de Addie'nin çocukları ve kocası yaşadıkları travmanın etkisiyle acılarını bir başka nesneye yönlendirmişlerdir. Buna karşılık Aysel, onlar gibi travmasını değil ama bastırılmış bir arzusunu başka bir nesneye yönlendirmiştir. Yine her iki roman kişisinde entelektüalizasyona rastlanmıştır. *Döşegimde Ölürlen*'de Cash, kendisine acı veren durumu bastırmak için rakamlara sığınırken *Ölmeye Yatmak*'ta Aysel'in başka konular tartışarak kendisine sıkıntı veren durumu bastırmaya çalıştığı görülmüştür. Her iki romanda da görülen bir diğer savunma mekanizması ise yadsımadır. Addie'nin çocukları annelerinin ölümünü kabullenmeyerek bu süreçle başa çıkmak için çeşitli yadsıma yöntemleri ortaya çıkarmışlardır. Vardaman annesinin ölüm gerçeğini onu bir balık gibi düşleyerek yadsırken, Darl travmanın etkisiyle annesini tamamen yok sayar. Dewey Dell ise annesinin ölümü için erken olduğunu söyleyerek bu durumu kabullenmez ve inkar eder. *Döşegimde Ölürlen*'de Addie'nin çocuklarında açıkça görülen yadsıma mekanizması *Ölmeye Yatmak*'ta Aysel'de karşımıza çıkmaktadır. Benzer bir şekilde Aysel de içinde bulunduğu durumu yadsıyarak toplumun ve ailesinin baskılarına karşı gelmiş ve çeşitli direnişler sergilemiştir. Yine her iki romanda da bastırma mekanizması görülmektedir. *Döşegimde Ölürlen*'de çocuklar annelerinin ölümü üzerine travmalarını bastırmak için çeşitli yollar bulmuşlardır. *Ölmeye Yatmak*'ta ise Aysel'de kendi benliğini aramak için ölmeye yattığı sırada kendisini bu eyleminden vazgeçirecek her türlü düşünceden kaçındığı ve onları bastırmaya çalıştığı görülmektedir.

Romanların ele alındığı bir diğer başlık ise Oidipus kompleksidir. Freud'un psikanaliz çalışmasının başında yer alan bu kompleks, *Döşegimde Ölürlen*'de

Addie'nin erkek çocuklarında açıkça görülmektedir. İki romanın farklılığı olarak *Döşegimde Ölürlen* romanında görülen Oidipus kompleksi *Ölmeye Yatmak*'ta dikkatimizi çekmemiştir fakat Oidipus kompleksinin bir uzantısı olan iğdişe rastlanılmıştır. Freud'un kız çocuklarının penisten yoksun oldukları (iğdiş edildikleri) için bir penis arayışına girmekte olduğu görüşüne Feminist kuramcılar karşı çıkmışlardır. Onlara göre kadınların bu kıskançlığı salt bir penis hasedi değil de erkeklere tanınan ayrıcalıkların bir kıskançlığıdır. Erkeklerin sırf cinsiyetlerinden ötürü toplumda yaptıkları her şey onaylanırken kadınlara her konuda imtiyaz sağlanmamıştır. Aysel de kadın olduğu için babası, abisi, toplum hatta annesi tarafından bile baskılanmaya çalışılmıştır. Hatta kadın olduğu için ilkokul arkadaşları tarafından bile aşağılanmıştır. Fakat Aysel bu baskılara boyun eğmemiş kendisine kamusal alanda bir yer edinmiştir. Çalışmada yapılan incelemeler gösteriyor ki, toplumların kadınlara ve kadın cinselliğine karşı bakış açıları benzerlik göstermektedir. *Ölmeye Yatmak*'ta da *Döşegimde Ölürlen*'de de kadınların evlilik dışı ilişkileri ayıplanmıştır. *Ölmeye Yatmak*'ın Aysel'i de erkek üstünlüğün olduğu bir toplumda büyümüştür fakat silik bir kadın değil kendisine akademisyen olarak kamusal alanda yer edinmiş, güçlü bir kadındır. Buna karşılık *Döşegimde Ölürlen*'in kadın karakterlerinde bu duruma rastlamayız. Annesi öldükten sonra ev işleri kendisine kalan Dewey Dell ekonomik özgürlüğü olmayan, kendisini özel alana hapsetmiş bir kadındır.

Çalışmada dikkat çeken bir unsur da, yazarların cinsiyetlerinin romanların yazılışı üzerindeki olası etkisidir. *Döşegimde Ölürlen* romanının yazarı bir erkektir; *Ölmeye Yatmak* romanının yazarı ise bir kadındır. Faulkner, ataerkil değerler ışığında toplumun isteğini yerine getirerek, kocasını aldatan kadını roman sonunda öldürürken, Ağaoğlu, kendi kahramanını benliğini aramak üzere ölmeye yatırır fakat onu öldürmez. Ağaoğlu, erkek üstünlüğünü kabullenmeyen, başkaldırabilen, kendi benliğini bulmaya çalışıp toplumda yer edinmeye çalışan bir kadın karakter yaratırken Faulkner'ın öyle bir çabası yoktur. Onda hatalarını kabul eden ve bununla ölmeye mahkûm olmuş bir kadın karakter vardır. Başka bir açıdan bakacak olursak Adalet Ağaoğlu'nun "belki de kendimim yeniden büyütmek istediğim; saksısını çatlatmış" (Ağaoğlu A. , 2017, s. 399) diyen, ölmeye gönderip öldürmeden tekrar hayata tutundurduğu karakterinin, toplumda yer edinmeye çalışan, erkek üstünlüğüne başkaldıran kadınlara örnek olmasını istediği düşünülmektedir.

5. KAYNAKÇA

- Adler,A. (1979). *İnsan Tanıma Sanatı*, (çev. Şelale Başar). (2. Basım). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Adler, A. (2002). *Sosyal Duygunun Gelişiminde Bireysel Psikoloji*, (çev. H. Özgü) İstanbul: Hayat Yayınları.
- Ağaoğlu, A. (2014). *Göç Temizliği*, İstanbul: Everest Yayınları.
- Ağaoğlu, A. (2017). *Ölmeye Yatmak*, İstanbul: Everest Yayınları.
- Akvardar, Y. Çalrak, E. Etaner, U. Hürol, C. Sunat, H. Tükel, R. vd. (2006). *Psikanalitik Kurama Giriş*, (3. Basım) İstanbul: Bağlam.
- Andaç, F. (2005). *Adalet Ağaoğlu Kitabı*, (2. basım). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Arıkan, S. (2013). *Lacancı Psikanalitik Yöntem Işığında Iris Murdoch'un Romanları*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Bayar, R. Yavuz, M. (2008). *Obsesif Kompulsif Bozukluk*, İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri, Sempozyum Dizisi No 62.
- Beauvoir, S. (1993). *Kadın İkinci Cins*, (çev. Bertan Onaran), (7. Basım). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Budak, S. (2009). *Psikoloji Sözlüğü*, (4. basım). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Cebeci, O. (2015). *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Donovan, J. (2014). *Feminist Teori*, (çev. A. Bora, M. Gevrek, F. Sayılan). (8. basım). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eagleton, T. (2014). *Edebiyat Kuramı Giriş*, (çev. T. Birkan). (4. basım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Eğri Demirci, G. (2008). *Nathaniel Hawthorne'un Kızıl Damga Romanı ile Kate Chopin'in Uyanış Romanının Sigmund Freud'un Psikanalitik Kuramı Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Eichenbaum, L. ve Orbach, S. (1997). *Kadınları Anlamak*, (çev. S.Altınok, M. Kara). (1. Basım).İstanbul: Yayınevi Yayıncılık.
- Emre, İ (2009). *Yeni Türk Edebiyatının Psikoloji Kaynakları*, Turkish Studies International Periodical Forthe Languages, Literature and History of Turkishor Turkic, Volume 4 /1-I.
- Eronat, K. (2004). *Adalet Ağaoğlu İnsan ve Eser*, Doktora Tezi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.

- Faulkner, W. (2016). *Döşegimde Ölürken*, (çev. M. Belge). (8. basım). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Freud, S. (1956). *Yas ve Melankoli*, (Ed. E. Jones), (Çev. R. Uslu, O.E. Berksun),(Standard edition), Volume 4, London: Hogarth Press.
- Freud, S. (1959). *Creative Writers and Day-Dreaming*, (Standard Edition 9),London.
- Freud, S. (1975). *Kitle Psikolojisi*, (çev. K. Şipal), İstanbul: Bozak Yayınları.
- Freud, S. (1979). *Sanat ve Sanatçılar Üzerine*, (çev. K. Şipal), İstanbul: Bozak Yayınları.
- Freud, S. (1989). *Cinsel Yasaklar ve Normaldışı Davranışlar*, (çev. M. Sencer), İstanbul: Ara Yayıncılık.
- Freud, S. (1996a). *Düşlerin Yorumu I. Cilt*, (çev. E. Kapkın), (2. basım). İstanbul: Payel Yayınları.
- Freud, S. (1996b). *Düşlerin Yorumu II. Cilt*,(çev. E. Kapkın), (2. basım). İstanbul: Payel Yayınları.
- Freud, S. (1997). *Cinsellik Üzerine*, (çev. S. Budak), Ankara: Öteki Ajans.
- Freud, S. (1998). *Espriler ve Bilinçdışı ile İlişkileri*, (çev. E. Kapkın), (3. basım). İstanbul: Payel Yayınları.
- Freud, S. Breuer, J. (2001). *Histeri Üzerine Çalışmalar*, (çev. Emre Kapkın), İstanbul: Payel Yayınları.
- Freud, A. (2011). *Ben ve Savunma Mekanizmaları*, (çev. Y. Erim). (2. basım). İstanbul: Metis Ötekini Dinlemek.
- Freud, S. (2011). *Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd*, (çev. A. Babaoğlu), (3. basım). İstanbul: Metis Ötekini Dinlemek.
- Freud, S. (2012). *Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası*,(çev. B. Büyükkal, S. M. Tura) (4. basım). İstanbul: Metis Ötekini Dinlemek.
- Freud, S. (2014). *Rüyaların Yorumu*,(çev. D. Muradoğlu)İstanbul: Say Yayınları.
- Freud, S. (2015). *Psikolojiyi Kanalize Ederek Psikanaliz Kuramı*, (Ed. M. C. Öztürk), İstanbul: Gece Kitaplığı.
- Freud, S. (2018). *Psikanaliz Üzerine Vakalar*,(çev. F. Dikmen). Ankara: Tutku Yayınevi.
- Fromm, E. (1992). *Rüyalar Masallar Mitoslar*,(çev. A. Arıtan, K.H. Ökten) (2. basım). İstanbul: Arıtan Yayınevi.
- Gençtan, E. (1998). *Psikanaliz ve Sonrası*, (8. basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Graber, G.H. (1998). *Kadın Psikolojisi*, (2. basım). İstanbul: Cem Yayınevi.

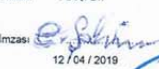
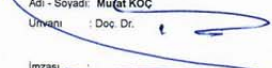
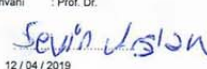

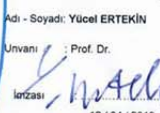

- Halman, T. S. (1963). *William Faulkner Hayatı Sanatı ve Eseri*, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Hall, C. S. (2016). *Freudyen Psikolojiye Giriş*, (3. basım). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Horney, K. (1947). *New Ways in Psychoanalysis*, Horney, Kegan Paul, Trench, Trubner&Company.
- Horney, K. (1998). *Kadın Psikolojisi*(çev. Selçuk Budak). (2. Basım). Ankara: Öteki Yayınları.
- Jung, C.G. (1995) "*Ulysses*" ve "*Picasso*" Üzerine Denemeler, (çev. M. Candan). İstanbul: Düşün Yayıncılık.
- Karataş, T. (2011). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, (2011). (2. Basım) İstanbul: Akçağ Yayınları.
- Karatepe, H.T. (2010). *Ruminatif Düşünme Biçimi Ölçeği'nin Türkçe Uyarlaması, Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması*, Psikiyatri Uzmanlık Tezi, Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı Ve Sinir Hastalıkları Eğitim Ve Araştırma Hastanesi 13. Psikiyatri Kliniği, İstanbul.
- Klein, M. (2011). *Haset ve Şükran*, (çev. O. Koçak, Y. Erten) (3. Basım) . İstanbul: Metis Ötekini Dinlemek.
- May, R. (2007). *Yaratma Cesareti*, (10. basım). İstanbul: Metis Yayınları.
- Moran, B. (2013). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, (24. basım). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Öztürk, M.O. (2008). *Psikanaliz ve Psikoterapi*, (4. Basım). İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.
- Ramazanoğlu, C. (1998). *Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri*, .(çev. M. Bayatlı) İstanbul: Pencere yayımları.
- Rank, O. (2014). *Doğum Travması*, (çev. S. Yücesoy). (2. basım). İstanbul: Metis Ötekini Dinlemek.
- Schultz, S.E. Shultz, D. P. (2007). *Modern Psikoloji Tarihi*, (çev. Y. Aslay). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Smirgel, J. C. (2005). *Ben İdeali*, (çev. N. Tura). İstanbul: Metis Ötekini Dinlemek.
- Sunat, H. (2010). *Hayal, Hakikat, Yaratı*, (2. basım). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Şahin, E. (2009). *Leylâ Erbil'in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Şahin, E. (2015). *Leyla Erbil Kitabı*, İstanbul: Yitik Ülke Yayınları.
- Taymur, İ. Boratav, R.C. (2013). *İçselleştirme, İçéalım, İçeatım ve Özdeşim*, Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 5(3).

- Topaloğlu, Y. (2005). *Adalet Ağaoğlu'nun ađdař Türk Romanındaki Yeri*, Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Tura, S. M. (2010). *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*, (4. basım). İstanbul: Kanat Kitap.
- Tunaboylu İviz, T. (2005). *Psikanaliz Konuşmaları*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Warren, A. Wallek, R. (2016). *Edebiyat Teorisi*, (ev. . F. Huyugüzel). (4.basım). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Yılmazzer, M. (1996). *Topografik Okyanuslardan Masallar Freud, Jung, Psikanaliz ve Edebiyat*, Toplum ve Bilim Dergisi, Sayı 70.
- Zweig, S. (2018). *Freud Mutluluđun Mimarı*, (ev. M. Bali). (4. basım). İstanbul: Zeplin Kitap.

6. EKLER

6.1. Etik Kurulu Onay Belgesi

T.C. ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ / ARAŞTIRMA / ANKET / ÇALIŞMA İZİNİ / ETİK KURULU İZİNİ TALEP FORMU VE ONAY TUTANAK FORMU		
ÖĞRENCİ BİLGİLERİ		
T.C. NOSU	26837637844	
ADI VE SOYADI	FUNDA KURT	
ÖĞRENCİ NO	201611019	
TEL. NO. LARI	5533710994	
E - MAIL ADRESLERİ	fnokrt0@gmail.com	
ANA BİLİM DALI	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI	
PROGRAM ADI	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI YÜKSEK LİSANS (TEZLİ)	
BİLİM DALININ ADI		
HANGİ AŞAMADA OLDUĞU (DERS / TEZ)	TEZ	
İSTEKDE BULUNDUĞU DÖNEME AİT DENEMLİK KAYDINI YAPILIP-YAPILMADIĞI	2018/ 2019 - GÜZ DÖNEMİ KAYDINI YENİLEDİM	
ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ BİLGİLER		
TEZİN KONUSU	WILLIAM FAULKNER'İN DÖŞEĞİMDE ÖLÜRKEN ROMANI İLE ADALET AĞAOĞLU'NUN ÖLMEYE YATMAK ROMANININ PSİKANALİTİK KURAM AÇISINDAN İNCELENMESİ	
TEZİN AMACI	Türk Edebiyatından Adalet Ağaoglu'nun Ölmeğe Yatmak adlı eseri ve Amerikan Edebiyatından William Faulkner'in Döşegimde Ölüren isimli eserini psikanalitik dıyarklı bir bakışla inceleyerek iki eser arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları tespit etmeye çalışarak tezinizin amacını oluşturmaktadır	
TEZİN TÜRKÇE ÖZETİ	Sigmund Freud'un çalışmalarıyla temelleri atılan psikanalitik eleştiri, yazarın psikolojisini, yazarın yazmaya İten bastırılmış arzularını, bilinçdışı dünyasını ortaya çıkarmak, aynı zamanda eserlerini incelemek ve eserlerindeki kişilerin de davranışları altında yatan nedenleri açıklamak amacıyla uygulanmaktadır. Türk Edebiyatından Adalet Ağaoglu'nun Ölmeğe Yatmak adlı eseri ve Amerikan Edebiyatından William Faulkner'in Döşegimde Ölüren isimli eserini psikanalitik dıyarklı bir bakışla inceleyerek iki eser arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları tespit etmeye çalışarak tezinizin amacını oluşturmaktadır. Yapılmıız tez çalışmasında psikanalitik kavramı, psikanalitik eleştirinin ortaya çıkışı ve yaratımının bilinçdışı kaynakları çeşitli aydınlatıcı görüşlerinden yola çıkılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca çalışmada eserlerin daha İy anlaşılması ve incelenmesi amacıyla İki yazarın kısa hayatı ve edebî köşüklerinde de değinilmıştir. Bu tezin odak noktası, her İki eseri Freud'un bilinçdışı, id, ego, superego, rüya analizi, savunma mekanizmaları, ödipus kompleksi gibi temel kavramlarıyla incelemek olsa da belirli kuramların görüşlerine de yer verilmıştir. Çalışmada her İki eserin kişilerin davranış ve tutumlarından yola çıkılarak, bunların ardında yatan nedenler araştırmalara ve okura sunulmuştur.	
ARAŞTIRMA YAPILACAK OLAN SEKTÖRLER / KURUMLARIN ADLARI		
İZİN ALINACAK OLAN KURUMA AİT BİLGİLER (KURUMUN ADI - ŞUBESİ / MÜDÜRLÜĞÜ - İLİ - İLÇESİ)		
YAPILMAK İSTENEN ÇALIŞMANIN İZİN ALINMAK İSTENEN KURUMUN HANGİ İLÇELERİNDE/ HANGİ KURUMUNA/ HANGİ BÖLÜMÜNDE/ HANGİ ALANINA/ HANGİ KODLARDA/ HANGİ GRUBA/ KİMLERİ NE UYGULANACAĞI GİBİ AYRINTILI BİLGİLER		
UYGULANACAK OLAN ÇALIŞMAYA AİT ANKETLERİN ÖLÇEKLERİN BAŞLIKLARI/ HANGİ ANKETLERİN - ÖLÇEKLERİN UYGULANACAĞI		
EKLER (ANKETLER, ÖLÇEKLER, FORMLAR GİBİ EVRAKLARIN İSİMLERİYLE BİRLİKTE KAÇ ADETİ SAYFA OLUMLARINA AİT BİLGİLER İLE AYRINTILI YAZILACAKTIR)	1) 2) 3) 4)	
ÖĞRENCİNİN ADI - SOYADI: Funda Kurt	ÖĞRENCİNİN İMZASI: 	TARİH: 12 / 04 / 2019
TEZ / ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRME SONUCU		
1. Seçilen konu Bilim ve İy Dünyasına katkı sağlayabilecektir.		
2. Anılan konu faaliyet alanı içerisinde girmektedir.		
1. TEZ DANIŞMANININ ONAYI	2. TEZ DANIŞMANININ ONAYI (VARSA)	SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜNÜN ONAYI
Adı - Soyadı: Elmas ŞAHİN Unvanı : Doç. Dr. İmzası: 12 / 04 / 2019	Adı - Soyadı: Unvanı : İmzası : / /	Adı - Soyadı: Muğat KOC Unvanı : Doç. Dr. İmzası: 12 / 04 / 2019
A.B.D. BAŞKANININ ONAYI		
Adı - Soyadı: Sevin ARSLAN Unvanı : Prof. Dr. İmzası: 12 / 04 / 2019		
ETİK KURULU ASIL ÜYELERİNE AİT BİLGİLER		
Adı - Soyadı: Mustafa BASARAN Unvanı : Prof. Dr. İmzası: 12 / 04 / 2019	Adı - Soyadı: Yücel ERTEKİN Unvanı : Prof. Dr. İmzası: 12 / 04 / 2019	Adı - Soyadı: Deniz Aynur GÜLER Unvanı : Prof. Dr. İmzası: 12 / 04 / 2019
Adı - Soyadı: Ali Engin OBA Unvanı : Prof. Dr. İmzası : 12 / 04 / 2019	Adı - Soyadı: Mustafa Tevfik ODMAN Unvanı : Prof. Dr. İmzası : 12 / 04 / 2019	Adı - Soyadı: Unvanı : İmzası : / / 20.....
Etik Kurulu Jüri Başkanı - Asıl Üye	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi
Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi
Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi
Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi
Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi
Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi
Adı - Soyadı:	Unvanı :	İmzası :
..... / / 20.....		
Etik Kurulu Jüri Yedek Üyesi		
	☐ OY BİRLİĞİ İLE	☐ OY ÇOKLUĞU İLE
	Çalışma yapılacak olan tez için uygulayacak olduğu Anketleri/ Formları/Ölçekleri Çağ Üniversitesi Etik Kurulu Asıl Üyeleriince İncelenmiş olup, 12/4/2019 - / 2019 - / 2019 tarihleri arasında uygulanmak üzere gerekli İzin verilmesi İhtiyarımızca uygundur.	

AÇIKLAMA: BU FORM ÖĞRENCİLER TARAFINDAN HAZIRLANDIKTAN SONRA ENSTİTÜ MÜDÜRÜNE ONAYLATILARAK ENSTİTÜ SEKRETERLİĞİNE TESLİM EDİLECEKTİR.

EKLER: (.....) Sayfa Ölçeği.
..... (.....) Sayfa Anket.
..... (.....) Sayfa Formları.

30AE-744

7. ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Funda Kurt
Doğum Tarihi ve Yeri : 27.12.1994/Adana
e-posta : fndkrt0@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

2016-2019 Yüksek Lisans, Çağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

2012-2016 Lisans, Gaziantep Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü